

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ: ΣΕΥΠ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: «Η ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

Μετέχοντες Σπουδαστές

- 1) ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ
- 2) ΜΠΑΡΔΑΚΗ ΕΥΓΕΝΙΑ

Υπεύθυνος Εκπαιδευτικός

Νικολακοπούλου Καλλιόπη

Πτυχιακή για τη λήψη του Πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματίων Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Ιδρύματος. (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ-2008

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Έχοντας ολοκληρώσει την πτυχιακή μας εργασία, αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε όλους όσους μας συμπαραστάθηκαν στην προσπάθειά μας. Πιο συγκεκριμένα:

Την υπεύθυνη επόπτρια κα. Νικολακοπούλου Καλλιόπη η οποία κατά τη διάρκεια αυτής της εργασίας, μας παρείχε εποπτεία, καθοδήγηση, βοήθεια σε κάθε δυσκολία μεταφέροντάς μας τις γνώσεις και τις εμπειρίες της.

Επίσης ευχαριστούμε τις κοινωνικούς λειτουργούς του Κ.Δ.Α.Υ. και του Πολυδύναμου Κέντρου Πολιτών με αναπηρία.

Τέλος, ευχαριστούμε τις οικογένειές μας για την στήριξη –ηθική, οικονομική, ψυχολογική- που μας παρείχαν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στην παρακάτω μελέτη διερευνείται η ειδική αγωγή και οι μορφές της αλλά και η εκπαίδευση που έχουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες σε προσχολικό, σχολικό αλλά και προεπαγγελματικό επίπεδο.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο προσπαθούμε να ορίσουμε την ειδική αγωγή σαν έννοια αλλά και κάποιους συναφείς όρους, όπως και το σκοπό της μελέτης αυτής για την πληρέστερη κατανόηση της ανάπτυξης του θέματός μας.

Στην πρώτη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου γίνεται μια ιστορική αναδρομή της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη. Επίσης, διερευνώνται ο σκοπός και οι στόχοι της ειδικής αγωγής ώστε να αφορούν το άτομο ως μια κοινωνικο-ψυχοσωματική ενότητα.

Η ειδική αγωγή είναι ένας κύκλος ειδικών χειρισμών και μεθόδων, ειδικών μορφών εργασίας, ειδικών διδακτικών περιεχομένων και ειδικού παιδαγωγικού κλίματος. Έτσι, η βοήθεια που θα δοθεί στα άτομα με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να στηρίζεται σε ένα καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και μάλιστα εξατομικευμένο.

Στη πρώτη ενότητα διερευνείται η διαδικασία ίδρυσης του ειδικού σχολείου και της ειδικής τάξης με σκοπό να εξυπηρετήσει τις ξεχωριστές ανάγκες του κάθε παιδιού.

Στη συνέχεια δίνεται μια «εικόνα» του ειδικού μαθητή και αναφέρονται οι κατηγορίες των ατόμων που ονομάζουμε «άτομα με ειδικές ανάγκες», αναπτύσσοντας την έννοια και την αγωγή της κάθε κατηγορίας.

Γίνεται φανερό ότι οι κατηγορίες αναπηρίας διαφέρουν ως προς τα χαρακτηριστικά τους και η καθεμία χρειάζεται ξεχωριστή και προσεκτική αντιμετώπιση.

Επίσης στην πρώτη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου παρουσιάζεται ο ρόλος και τα χαρακτηριστικά του ειδικού παιδαγωγού αλλά και οι αρχές που θα πρέπει να εφαρμόζει ο δάσκαλος της ειδικής αγωγής.

Ο ειδικός παιδαγωγός έχοντας να εργαστεί με εξατομικευμένες περιπτώσεις αλλά και με την αναγκαιότητα της ηθικής διάστασης του επαγγέλματος αυτού, πρέπει να θέτει κάποιους στόχους και να τους πετυχαίνει με τις αρχές που βάζει.

Στην δεύτερη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου παρουσιάζεται η εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Συγκεκριμένα, αναφέρεται μία από τις απαραίτητες προϋποθέσεις της σωστής λειτουργίας της εκπαίδευσης όπου είναι η ένταξη-ενσωμάτωση του μαθητή στο πρόγραμμα της τάξης του.

Για να γίνει σωστά η ένταξη του μαθητή στην τάξη και κατ' επέκταση να επιτύχει η σχολική του απόδοση θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να τηρούν όλες τις προϋποθέσεις και όλους τους στόχους της ειδικής αγωγής. Έτσι, παρατίθεται το θέμα της εξειδίκευσης των παιδαγωγών με θεωρητική αλλά και πρακτική κατάρτιση. Μόνο έτσι θα αποκτηθεί η γνώση των ιδιομορφιών του κάθε παιδιού αλλά και ο παιδαγωγός θα αποκτήσει μια κριτική στάση απέναντι σε όλες τις μεθοδολογίες.

Στη συνέχεια διερευνώνται οι βαθμίδες και οι τομείς της ειδικής εκπαίδευσης τόσο σε σχολικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Αναπτύσσονται οι μορφές που μπορεί να πάρει η σχολική εκπαίδευση, χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα όπως η μουσική και το παιχνίδι, μέχρι το ειδικό παιδί να φθάσει στην επαγγελματική αποκατάσταση.

Στην τρίτη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου διερευνώνται κάποια ξεχωριστά μέσα εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες που είναι η μουσική και το παιχνίδι. Σήμερα, η Μουσικοθεραπεία και η Παιγνιοθεραπεία κερδίζουν όλο και περισσότερο έδαφος ανάμεσα στις θεραπευτικές μεθόδους με σπουδαία αποτελέσματα.

Ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του κεφαλαίου αυτού που παρατίθεται στη συνέχεια είναι ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, ο οποίος πρέπει να συνεργάζεται συστηματικά και προγραμματισμένα σε ατομική ή μικροομαδική βάση, τόσο με τα παιδιά όσο και με τις οικογένειές τους και με τους εκπαιδευτικούς. Επίσης παρατίθενται τα μέλη που συνήθως αποτελούν το επιστημονικό προσωπικό και ο ρόλος τους στην ειδική αγωγή.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναπτύσσουμε την μέθοδο που χρησιμοποιήσαμε για την πραγματοποίηση αυτής της μελέτης που είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της μελέτης παραθέτουμε κάποια συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάπτυξη του θέματός μας, καθώς και κάποιες εισηγήσεις για την καλύτερη και πιο αποτελεσματική λειτουργία τόσο της ειδικής αγωγής όσο και της εκπαίδευσης σε αυτήν.

Στο τέλος, παρατίθεται παράρτημα με υλικό που αφορά το θέμα της μελέτης μας, όπως είναι συνταγματικές κατοχυρώσεις, διακυρήξεις, μαρτυρίες και άρθρα εφημερίδων που αναφέρουν το θέμα της ειδικής αγωγής στη χώρα μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίδα

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....2

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Εισαγωγή.....9

1.2 Το πρόβλημα.....11

1.3 Σκοπός μελέτης.....12

1.4 Ορισμοί όρων.....13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^Η : ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

2.1.1 Ιστορική αναδρομή

Α Πρωτόγονη και αρχαία περίοδος.....18

Β Σε Ευρώπη και Ελλάδα.....19

Γ Στην Ελλάδα μετά το 1900.....23

Δ Η συντ/κή κατοχύρωση της Ε.Ε. και το νομικό της πλαίσιο.....25

2.1.2 Έννοια της Ειδικής Αγωγής.....26

2.1.3 Σκοπός-Στόχοι της Ειδικής Αγωγής

Α Σκοπός Ειδικής Αγωγής-Σχολείου.....27

Β Στόχοι της Ειδικής Αγωγής.....29

2.1.4 Ερωτήματα της έρευνας.....31

2.1.5 Οργάνωση και περιεχόμενο της Ειδικής Αγωγής.....32

2.1.6 Διαδικασία ίδρυσης ειδικού σχολείου-τάξης.....33

2.1.7 Που απευθύνεται η Ειδική Αγωγή.....35

2.1.8 Ο ειδικός μαθητής - Κατηγορίες.....	36
Α. Το παιδί με σωματική μειονεξία.....	38
Β. Το παιδί με διαταραχές λόγου.....	40
Γ. Το παιδί με διαταραχές στη μάθηση.....	43
Δ. Το παιδί με διαταραχές της συμπεριφοράς.....	45
Ε. Νοητική Υστέρηση.....	47
ΣΤ. Αυτιστικό παιδί.....	48
Ζ. Το τυφλό παιδί.....	50
Η. Το κωφό παιδί.....	52
2.1.9 Προσχολική Εκπαίδευση.....	53
2.1.10 Υποχρεωτική Εκπαίδευση.....	55
2.1.11 Ο Ειδικός παιδαγωγός.....	58
2.1.12 Οργάνωση Ειδικών τάξεων.....	64
2.1.13 Διδακτικές αρχές που πρέπει να εφαρμόζει ο δάσκαλος.....	68

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Η : ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

2.2.1 Έννοια Εκπαίδευσης.....	70
2.2.2 Σχολική Ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες.....	71
2.2.3 Ένταξη-ενσωμάτωση στην εκπαίδευση των ΑΜΕΑ.....	72
2.2.4 Εκπαιδευτική εξειδίκευση.....	77
2.2.5 Εκπαιδευτικό πλαίσιο.....	82
2.2.6 Βαθμίδες ειδικής εκπαίδευσης.....	83
2.2.7 Τομείς ειδικής εκπαίδευσης.....	84
2.2.8 Σχολική Εκπαίδευση.....	88
2.2.9 Επαγγελματική αποκατάσταση αναπήρων.....	96

ΕΝΟΤΗΤΑ 3^Η : ΜΟΥΣΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ/ΠΑΙΓΝΙΟΘΕΡΑΠΕΙΑ

2.3.1 Μουσική-Εισαγωγή.....	100
2.3.2 Η Μουσικοθεραπεία.....	102
2.3.3 Η θέση της μουσικής εκπαίδευσης στα ΑΜΕΑ.....	104
2.3.4 Παιχνίδι-Εισαγωγή.....	109
2.3.5 Προσδιορισμός της έννοιας του παιχνιδιού.....	110
2.3.6 Τα άτομα με ειδικές ανάγκες και το παιχνίδι.....	112
2.3.7 Κίνηση και παιχνίδια.....	115
2.3.8 Κατηγορίες παιχνιδιών.....	118

ΕΝΟΤΗΤΑ 4^Η : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

2.4.1 Ο Ρόλος του ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ.....	119
2.4.2 Ο Ρόλος του Παιδοψυχιάτρου.....	123
2.4.3 Ο Ρόλος του Ψυχολόγου.....	123
2.4.4 Ο Ρόλος του Λογοθεραπευτή.....	124
2.4.5 Ο Ρόλος του Φυσικοθεραπευτή.....	125
2.4.6 Ο Ρόλος του Ειδικού Δασκάλου.....	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^Ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^Ο

4.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	128
4.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	129
4.3 ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	131
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	132
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	175

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σήμερα, στο χώρο των επιστημών του ανθρώπου και ιδιαίτερα των επιστημών της αγωγής έχει διαμορφωθεί ένας δυναμικά εξελισσόμενος διεπιστημονικός κλινικός τομέας, εκείνος της «Ειδικής Αγωγής», ο οποίος έχει ως αντικείμενο έρευνας τη σωματική και ψυχική υγεία, την αγωγή, την ειδική επαγγελματική εκπαίδευση, και την κοινωνική ένταξη των παιδιών με ιδιαίτερες ανάγκες και προβλήματα στην οικογενειακή και τη σχολική τους ζωή.

Η σύγχρονη ψυχοπαιδαγωγική χαρακτηρίζει τα παιδιά, για τα οποία μιλήσαμε πιο πάνω, ως «αποκλίνοντα» από το κανονικό ή ως «ειδικά παιδιά» ή τέλος ως «άτομα με ειδικές ανάγκες», όπως αυτά ονομάζονται στην πατρίδα μας σήμερα.

Ίσως θα ήταν προτιμότερο να μιλάμε σήμερα για *ιδιαιτέρως* *πρωτοσωπικές* *ανάγκες* που έχουν ορισμένα παιδιά και έφηβοι, για δυσκολίες, αδυναμίες ή δυσλειτουργίες που παρουσιάζουν και σχετίζονται με τις διανοητικές τους ικανότητες, με τις αισθητηριακές και αντιληπτικές τους λειτουργίες, με τη σωματική τους υγεία, την κινητικότητα(λεπτή κινητικότητα, βάδιση, ισορροπία), με το συναισθηματικό τους κόσμο, την κοινωνική τους συμπεριφορά και κυρίως με την ικανότητά τους για επικοινωνία με το προσωπικό τους εγώ και με το περιβάλλον. Επόμενο λοιπόν είναι η οποιαδήποτε δυσχέρεια ή δυσλειτουργία των ατόμων αυτών να επηρεάζει ή να παρεμποδίζει τη γενική τους ανάπτυξη, την εκπαίδευση και τη σχολική τους φοίτηση, τις επαγγελματικές τους επιλογές και απασχολήσεις και την όλη κοινωνική

τους ζώη. Κατά συνέπεια, για τις ιδιαίτερες αυτές περιπτώσεις απαιτείται τροποποίηση των κοινών σχολικών προγραμμάτων και της όλης διδακτικής μεθοδολογίας και προγραμματισμός άλλων ειδικών παιδευτικών λειτουργιών, που θα υποβοηθήσουν τη γενική ανάπτυξη των ικανοτήτων που διαθέτουν τα παιδιά αυτά (Γεώργιος Κρουσταλλάκης,2003,σελ 7-13).

Με την ονομασία λοιπόν «ειδική αγωγή» εννοούμε τους ιδιαίτερους τρόπους μεταχείρισης και εκπαίδευσης των προαναφερθέντων ατόμων, τα ιδιαίτερα παιδαγωγικά σχήματα, με τα οποία ικανοποιούνται οι ιδιαίτερες προσωπικές ανάγκες των νέων αυτών ανθρώπων.

Η ιδιαίτερη αυτή ψυχοπαιδαγωγική αντιμετώπιση που αναφέραμε θα πρέπει να είναι ανάλογη προς την ιδιαιτερότητα κάθε περίπτωσης παιδιού. Στον ευαίσθητο αυτό τομέα πρέπει να εφαρμόζεται κατ' εξοχήν η αρχή της ε ξ α τ ο μ ί κ ε υ σ η ς της αγωγής ή πιο σωστά θα πρέπει να καθιερωθεί μια «κλινική παιδαγωγική», στο πλαίσιο της οποίας θα είναι δυνατόν να βρει την ιδανική της μορφή η «προσωπική αγωγή», όπως σήμερα πολύ εύστοχα καλείται κάθε είδος πραγματικής, βαθύτερης και ουσιαστικής διαπροσωπικής συνάντησης.

Σκοπός της «ειδικής αγωγής» είναι: η υποβοήθηση, η υποστήριξη και η βελτίωση της σωματικής, της συναισθηματικής, της πνευματικής και κοινωνικής κατάστασης των παιδιών και των εφήβων που αναφέραμε. Βασικές ακόμη επιδιώξεις την αποτελούν: η ε π α γ γ ε λ μ α τ ι κ ή τ ο υ ς α π ο κ α τ ά σ τ α σ η και μέσω αυτής η κ ο ι ν ω ν ι κ ή τ ο υ ς ε ν σ ω μ ά τ ω σ η. Με άλλα λόγια, η «ειδική αγωγή» δεν είναι μια απλή εκπαιδευτική διαδικασία, είναι μια σ υ ν ο λ ι κ ή β ο ή θ ε ι α ζ ω ή ς, που πρέπει να παρέχεται σε όλα εκείνα τα νεαρά άτομα, που κατατρέχονται υπό την πίεση κάποιας προσωπικής αντίξοσης κατάστασης.(Γεώργιος Σ. Κρουσταλλάκης,2003,σελ 7-13).

1.2 Το πρόβλημα

Το παιδί που παρουσιάζει προβλήματα βιολογικής, ψυχολογικής, κοινωνικής ή παιδαγωγικής υφής και εκδηλώνει ορισμένες ιδιομορφίες στη συμπεριφορά του έχει αντίστοιχα και κάποιες ιδιαίτερες προσωπικές ανάγκες. Το ίδιο ισχύει και για την οικογένειά του, ένα σύστημα που λειτουργεί και αυτό τις περισσότερες φορές κάτω από ιδιόμορφες συνθήκες.

Πολλές φορές δημιουργείται σύγχυση στους ανθρώπους του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος κυρίως από άγνοια για τις μορφές αναπηρίας και την προέλευσή τους. Οι γονείς συνήθως νιώθουν ανήμποροι μπροστά στην εκμάθηση δεξιοτήτων και στην εκπαίδευση των παιδιών τους γι' αυτό και εναποθέτουν τις ελπίδες τους για κοινωνικοποίηση και θεραπεία σε ποικίλλες οργανώσεις, ιδρύματα και σχολικές μονάδες Ειδικής Αγωγής.

Αυτός είναι ο λόγος και το έναυσμα για την πραγμάτωση αυτής της μελέτης, δηλαδή ο τρόπος και οι μέθοδοι θεραπείας- εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες σε ένα οργανωμένο πλαίσιο που θα στηρίζει παράλληλα και την οικογένεια, με απώτερο στόχο την ένταξη και την ενσωμάτωση των παιδιών αυτών στην ευρύτερη κοινότητα.

Επίσης κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί το θέμα της εξειδίκευσης των ειδικών παιδαγωγών για την καλύτερη παροχή ειδικής αγωγής.

Ο προβληματισμός μας έγκειται στους τρόπους και στις πιθανότητες επανένταξης των παιδιών αυτών στο κοινωνικό σύνολο, η επαγγελματική τους αποκατάσταση και οι μέθοδοι εκπαίδευσης που χρησιμοποιούνται.

1.3 Σκοπός μελέτης

Κύριος σκοπός της μελέτης αυτής είναι η ανάγκη να διερευνηθεί ότι η ειδική αγωγή και κατ' επέκταση η εκπαίδευση, αποτελούν σπουδαίο κλάδο της παιδαγωγικής, όπου θα πρέπει να χρησιμοποιούνται εξατομικευμένα προγράμματα και οι μέθοδοι να εξετάζονται και να αξιολογούνται πολύπλευρα.

Επιμέρους στόχοι της μελέτης αυτής είναι:

- Να καταγραφούν οι κατηγορίες ατόμων με ειδικές ανάγκες και η αγωγή τους.
- Να διερευνηθεί η έννοια της ένταξης- ενσωμάτωσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- Να καταγραφούν τα προγράμματα, οι μέθοδοι και οι διδακτικές αρχές που χρησιμοποιούνται στην εργασία με άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Να γίνει καταγραφή και αξιολόγηση των διαθέσιμων προγραμμάτων και όλων των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα.

1.4 Ορισμοί όρων

Ειδική αγωγή,

Η Ειδική Αγωγή, με την παλαιά της ονομασία «Θεραπευτική Αγωγή», ορίζεται από τη Ρόζα Ιμβριώτη (1939) ως η «επιστήμη που φροντίζει για τη μόρφωση, διδασκαλία και πρόνοια όλων των παιδιών, που η σωματική και ψυχική τους εξέλιξη εμποδίζεται αδιάκοπα, από παράγοντες ατομικούς και κοινωνικούς:

1. Αδυναμίες στις αισθήσεις (τυφλά παιδιά ή με βλάβες στην όραση, κωφά ή με βλάβες στην ακοή και κωφάλαλα).
2. Σταμάτημα στην εξέλιξη του κεντρικού νευρικού συστήματος (πολύ – μέτρια – λίγο καθυστερημένα παιδιά)».

Για τον Κ. Καλαντζή (1972), η Ειδική Αγωγή είναι «ένας κύκλος ειδικών χειρισμών και μεθόδων, ειδικών μορφών εργασίας, ειδικών διδακτικών περιεχομένων και υλικού, ειδικού παιδαγωγικού κλίματος και ζωής».

Ο Σανσερέλ (1986) αναφέρει ότι «η Ειδική Αγωγή είναι ένα μέτρο που λαμβάνει η πολιτεία για να εξασφαλίσει, συμπληρώνοντας την οικογένεια και συγχρόνως παίρνοντας κι άλλα μέτρα, την εκπαίδευση των παιδιών και των εφήβων που παρουσιάζουν αναπηρίες ή δυσκολίες».

Η Πολυχρονοπούλου (1993) αναφέρει ότι «Ειδική Αγωγή σημαίνει, ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα συμπεριλαμβανομένων των μαθημάτων Φυσικής, Αισθητικής και Κοινωνικής Αγωγής, προσαρμοσμένα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προτίμηση και τις

δυσκολίες του παιδιού. Παρέχεται κατά προτίμηση μέσα στην κανονική τάξη ή, αν τούτο δεν ικανοποιεί επαρκώς τις ανάγκες του μαθητή, μέσα σε κέντρο ειδικής αγωγής, σε νοσοκομείο, στο σπίτι ή αλλού, για όσο διάστημα και όπως προβλέπει η συνεχής αξιολόγηση του παιδιού». (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 64-67).

Ειδική αγωγή στην εκπαίδευση

Σημαίνει την παροχή της αναγκαίας βοήθειας στο παιδί με ειδικές ανάγκες για τη συνολική ανάπτυξή του σε όλους τους τομείς, ιδιαίτερα στον ψυχολογικό, στον κοινωνικό, στον εκπαιδευτικό, συμπεριλαμβανομένων όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης και στην προεπαγγελματική και επαγγελματική κατάρτιση στα σχολεία, όπου αυτό είναι δυνατό, και περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων τη διδασκαλία καθημερινών δεξιοτήτων αυτομέριμνας, ατομικής υγιεινής, διακίνησης, γλωσσικής ανάπτυξης και επικοινωνίας, τη συναισθηματική καλλιέργεια και γενικά την εξασφάλιση όλων των μέσων, εφοδίων και του ανθρώπινου δυναμικού, με σκοπό τη σχολική και κοινωνική ένταξή του και ανεξάρτητη ζωή. ([internet, www.moec.gov.cy](http://internet.www.moec.gov.cy))

Ειδικά άτομα

Τι είναι τα «ειδικά» (αποκλίνοντα) άτομα;

Ο Ν. 1143/81 άρθρ. 2 καθορίζει ότι «αποκλίνοντα άτομα θεωρούνται τα πρόσωπα, τα οποία λόγω οργανικών, ψυχικών ή κοινωνικών αιτιών παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στην εν γένει ψυχοσωματική δομή ή στις επιμέρους λειτουργίες και σε βαθμό που δεν επιτρέπει, δυσχεραίνει ή παρακωλύει σοβαρά την παρακολούθηση απ' αυτά της παρεχόμενης στα κανονικά άτομα γενικής ή επαγγελματικής

εκπαίδευσης καθώς και την επαγγελματική αποκατάσταση και αυτοδύναμη κοινωνική τους ένταξη».

Συνήθως εμείς εννοούμε το παιδί με μειωμένες πνευματικές ικανότητες, πράγμα το οποίο αποτελεί λανθασμένη αντίληψη.

Κατά την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, Άτομα με Ειδικές Ανάγκες θεωρούνται όλα τα άτομα που εμφανίζουν σοβαρή μειονεξία που προκύπτει από φυσική ή διανοητική βλάβη. Σε σχέση μ' αυτή τη θεώρηση υιοθετήθηκε η παρακάτω ταξινόμηση:

-**Το μειονέκτημα** (deficiencie), το οποίο η Π.Ο.Υ. ορίζει ως «κάθε απώλεια ουσίας ή αλλοίωσης μιας δομής ή μιας ψυχολογικής, φυσιολογικής ή ανατομικής λειτουργίας».

-**Η ανικανότητα** (incapacite), που «αντιστοιχεί σε κάθε μερική ή ολική ελάττωση (αποτέλεσμα του μειονεκτήματος) της ικανότητας να επιτελούμε μια δραστηριότητα μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο ή μέσα στα όρια που θεωρούνται ως φυσιολογικά για ένα ανθρώπινο ον».

-**Το ελάττωμα (desavantage)**, που έρχεται σ' ένα δεδομένο άτομο ως αποτέλεσμα μιας ανεπάρκειας ή μιας ανικανότητας που περιορίζει ή απαγορεύει την εκπλήρωση ενός φυσιολογικού ρόλου που είναι ομαλός (ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες) για το άτομο αυτό.

Με δεδομένο ότι η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθετείται και ως εθνική νομοθεσία από τα κράτη – μέλη, άρα και από την Ελλάδα, σύμφωνα με την πιο πάνω ορισθείσα έννοια, Άτομα με Ειδικές Ανάγκες θεωρούνται αυτά που έχουν κάποιο μειονέκτημα, κάποια ανικανότητα και κάποιο ελάττωμα.(Φ.Στάθης,1994,σελ 22).

Ο ορισμός της αναπηρίας που μας δίνει ο Jantzen (1974) έχει έναν κοινωνικό κριτικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με τον Jantzen: «η αναπηρία δεν μπορεί να θεωρείται ένα φυσικό φαινόμενο. Γίνεται φανερό και αρχίζει να υπάρχει ως αναπηρία μόνο από τη στιγμή που κάποια

γνωρίσματα και χαρακτηριστικές εκδηλώσεις των γνωρισμάτων ενός ατόμου συγκριθούν προς τις εκάστοτε αντιλήψεις για το ελάχιστο των υποκειμενικών και των κοινωνικών ικανοτήτων. Με το να διαπιστωθεί πως ένα άτομο, με βάση τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, δεν ανταποκρίνεται στις παραπάνω αντιλήψεις, γίνεται η αναπηρία φανερή· υπάρχει ως κοινωνικό φαινόμενο ακριβώς απ' αυτή τη στιγμή και μόνο». (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 14-18).

Ορισμός της Ειδικής Αγωγής

Με βάση όσα συζητήθηκαν μέχρι τώρα μπορούμε να πούμε ότι: **Ειδική Αγωγή σημαίνει ειδικά σχεδιασμένη διδασκαλία, που υποστηρίζεται ή μπορεί να υποστηρίζεται από ειδικά προγράμματα συμπληρωματικών υπηρεσιών και μπορεί να παρέχεται σε κατάλληλα διαρρυθμισμένους κι εξοπλισμένους χώρους, για την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών του παιδιού.** (Νόμος 94 142/1985, U.S.A.). Με την Ειδική Αγωγή το παιδί εφοδιάζεται με τις γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για να γίνει – μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων του – ανεξάρτητο και παραγωγικό μέλος της κοινωνίας.

Προτεινόμενος ορισμός Ειδικής Αγωγής

Με βάση όσα συζητήθηκαν μέχρι τώρα, η γράφουσα προτείνει τον παρακάτω ορισμό Ειδικής Αγωγής: (Law PL 94 142/85, USA)

«Ειδική Αγωγή σημαίνει ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα συμπεριλαμβανομένων των μαθημάτων Φυσικής, Αισθητικής και Κοινωνικής Αγωγής, προσαρμοσμένα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις ικανότητες και τις δυσκολίες του παιδιού. Παρέχεται κατά προτίμηση μέσα στη συνηθισμένη τάξη ή αν τούτο δεν ικανοποιεί επαρκώς τις ανάγκες του μαθητή, μέσα σε κέντρο ειδικής αγωγής, σε νοσοκομείο, στο σπίτι ή αλλού, για όσο διάστημα και όπως προβλέπει η

συνεχής αξιολόγηση του παιδιού. (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ 14-18).

Ο ορισμός των παιδιών με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία:

Σύμφωνα με τον ισχύοντα Νόμο για την Ειδική Αγωγή (Νόμος 1566/85, κεφάλαιο Ι), «άτομα με ειδικές ανάγκες» θεωρούνται τα πρόσωπα εκείνα που από οργανικά, ψυχικά ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^η : Ειδική Αγωγή

2.1.1 Ιστορική Αναδρομή

Α] Πρωτόγονη και αρχαία περίοδος

Στις πρωτόγονες κοινωνίες, ο χρόνος ζωής των ατόμων με σωματικές αναπηρίες δεν ξεπερνούσε τη βρεφική ηλικία. Οι περισσότερες φυλές επέτρεπαν την θανάτωση του νεογέννητου αν ήταν αδύναμο ή άρρωστο, αν η μητέρα του είχε πεθάνει κατά τη διάρκεια του τοκετού ή αν το μωρό είχε γεννηθεί κάτω από δύσκολες και άτυχες συνθήκες.

Σε περιπτώσεις πνευματικής αρρώστιας συνοδευόμενης από πονοκεφάλους ή επιληπτικές κρίσεις, εφαρμοζόταν μια βάνουση χειρουργική επέμβαση, σύμφωνα με την οποία αποσχιζόταν μια κυκλική περιοχή του κρανίου μ' ένα αιχμηρό πέτρινο εργαλείο για να επιτραπεί στο πονηρό πνεύμα (υπεύθυνο για το πρόβλημα), ν' αποδράσει και να εξαφανιστεί.

Γραπτές μαρτυρίες Κινέζων, Αιγυπτίων και Ελλήνων αποκαλύπτουν πως οι πνευματικές διαταραχές ήταν ένα έργο δαιμόνων που είχαν καταλάβει το άτομο. Κύρια θεραπεία ο εξορκισμός, μια προσπάθεια απομάκρυνσης του πνεύματος από το σώμα μέσω προσευχών, ξορκιών, μαστιγώματος, πείνας, καθαρτικών.

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι πίστευαν βαθιά στην αθανασία και απαγόρευαν τη θανάτωση των βρεφών είτε αυτά ήταν «υγιή» είτε όχι. Στην αρχαία

μάλιστα Αίγυπτο τα τυφλά άτομα πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην πολιτεία με το να μοιρολογούν τους νεκρούς.

Έτσι πάνω κάτω ο πρώτος άνθρωπος δέχτηκε, απέρριψε ή ακόμα λάτρεψε το άτομο με τη διαφορετική εμφάνιση ή συμπεριφορά κι ανέπτυξε ένα περίπλοκο σύστημα δαιμονολογίας για να εξηγήσει αλλά και να θεραπεύσει τέτοιες διαφορές. (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 69-80).

B] Ιστορική αναδρομή της ειδικής αγωγής σε Ευρώπη και Ελλάδα

Ευρώπη

Πριν από το 19ο αιώνα δεν μπορούμε να μιλήσουμε για εκπαιδευτικές τεκμηριωμένες προσπάθειες όσον αφορά στην Ειδική Αγωγή. Μέχρι και τον 13ο αιώνα η αγωγή των αναπήρων γίνεται υπό μορφή ελεημοσύνης.

Οι πρώτες αναφορές που μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι έχουν σχέση με μια προ-επιστημονική «Θεραπευτική Παιδαγωγική» αναφέρονται στην απαίτηση μιας απλής γλώσσας στη λειτουργία της θείας κοινωνίας, ώστε να μην αποκλείονται τα νοητικά καθυστερημένα άτομα. Επίσης βλέπουμε σε κείμενα να αναφέρεται η αναγκαιότητα μιας σκόπιμης θεραπείας των αναπήρων. Προτείνεται δε μια συστηματική θεραπευτική παιδαγωγική των μειονεκτούντων, ούτως ώστε να εκλείψουν οι μη κανονικές καταστάσεις.

Η πρώτη μεθοδική υπόδειξη για την αγωγή των νοητικά καθυστερημένων ατόμων αναφέρει ότι: «Δεν είναι μεθοδικό να προσπαθούμε να μάθουμε απέξω την αλφάβητο στο νοητικά καθυστερημένο άτομο. Κάθε γράμμα της αλφαβήτου πρέπει να συνδεθεί με μια φιγούρα ή ένα αντικείμενο» (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 69-80).

Ο Comenius ήταν ο πρώτος που αργότερα επηρέασε όλους τους παιδαγωγούς που ασχολήθηκαν με την Θεραπευτική Παιδαγωγική και να θεωρήσουμε ότι υπήρξε ο πρώτος παιδαγωγός που αναγνώρισε την αναγκαιότητα της αγωγής των καθυστερημένων ανθρώπων.

Ως αρχή τις επιστημονικής θεραπευτικής αναζήτησης θα μπορούσε να θεωρηθεί ο 18^{ος} και ο 19^{ος} αιώνας, όπως σημειώθηκε μια αυξημένη τάση στην κατεύθυνση της Θεραπευτικής Παιδαγωγικής. Οι τομείς που επίσης ασχολήθηκαν με την Θεραπευτική Παιδαγωγική είναι η Θεολογία και η Ιατρική.

Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και μετά, η Θεραπευτική Παιδαγωγική κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Ήδη ο ηγούμενος Johann Felbiger, γενικός διευθυντής σχολικής εκπαίδευσης τότε, κινητοποιήθηκε και υποστήριξε, στην οργάνωση του αυστριακού σχολικού συστήματος, την ισότητα των προβληματικών μαθητών, απευθύνοντας μια εγκύκλιο στους δασκάλους, στην οποία ανέφερε ότι «οι αδύναμοι και οι άρρωστοι πρέπει να προσέχονται εξίσου με τους καλούς μαθητές» (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 69-80).

Από μίαν άλλη σκοπιά και μια διαφορετική φιλοσοφική αφετηρία από αυτήν του J. Felbiger, κινήθηκε ο Villame για τα μειονεκτικά άτομα, ο οποίος δίνει συμβουλές και κατευθύνσεις για τη λύση των προβλημάτων και αναγνωρίζει πολλές μειονεκτικότητες των παιδιών. Παρόλο που ο Villame ασχολήθηκε αποκλειστικά με το θέμα των μειονεκτικών παιδιών, την αναγνώριση της εποχής την εισέπραξε ο Itard, ο οποίος υποστήριξε ότι ένα άτομο με χαμηλό δείκτη νοημοσύνης μπορεί να βελτιωθεί, εφαρμόζοντας ένα κατάλληλο παιδαγωγικό σύστημά. Δηλαδή με το να απλοποιηθούν και να εξατομικευθούν οι ήδη υπάρχουσες παιδαγωγικές μέθοδοι, κάτι που εφαρμόζεται ακόμα και σήμερα, ιδιαίτερα στο χώρο της προσχολικής αγωγής.

Στις ιστορικές αναφορές της Παιδαγωγικής ο Itard χαρακτηρίζεται συχνά ως ο πατέρας της Ειδικής Αγωγής, κάτι που δεν ισχύει για τον Pestalozzi. Κι ωστόσο, ο Pestalozzi δεν εμπλούτισε μόνο την επιστήμη της αγωγής, δεν ήταν μόνο ο μεγάλος κοινωνικός Παιδαγωγός, αλλά επηρέασε σε πολύ μεγάλο βαθμό την Παιδαγωγική των «κωφαλάλων», των παραμελημένων και των νοητικά καθυστερημένων παιδιών.

Οι παιδαγωγικές του ιδέες αναφορικά με τη διδακτική και την οργάνωση του σχολείου έχουν καταγραφεί στα πολυάριθμα βιβλία του. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο «νοητικά καθυστερημένος», αντί του «βλάκας» και του «ηλίθιος» που χρησιμοποιούνταν ως τότε. Ενδιαφέρον είναι ότι στην εργασία του δεν υπήρχε καμία συγκεκριμένη τάξη, αντί αυτής, υπήρχαν πέντε-έξι ομάδες παιδιών, οι οποίες μετά από μια ώρα απασχόλησης διαλύονταν και σχηματίζονταν νέες ομάδες ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους και τις ανάγκες τους. Μ' αυτό τον τρόπο προσπαθούσε να δικαιώσει το κάθε παιδί ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του, ώστε να αποκτήσει ανεξαρτησία και αυτονομία.

Συνοψίζοντας μπορούμε να υποστηρίξουμε, όσον αφορά αυτή τη συγκεκριμένη εποχή, ότι τρεις ήταν οι κύριες πηγές επιρροής που καθόριζαν τον όλο κοινωνικό-παιδαγωγικό ρόλο των ανάπηρων ατόμων: Γιατροί, Θεολόγοι και Παιδαγωγοί-Φιλόσοφοι

Με τη θέσπιση της υποχρεωτικής κρατικής εκπαίδευσης άρχισε και η αναζήτηση των ειδικών παιδαγωγικών προβλημάτων, κάτι που ισχύει ακόμα και σήμερα (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 69-80).

Ελλάδα

Οι πρώτες αναφορές στον ελλαδικό χώρο έρχονται από τον Όμηρο. Ο Όμηρος ξεχωρίζει μορφές μειονεκτικότητας, όπως π.χ. «κουφός» (ανίκανος), «νήπιος» (κουτός), «αεσίφρων» (νοητικά καθυστερημένος),

«νηπύτιος» (τρελός). Ο ίδιος συνιστά μουσική για εσωτερική ψυχική γαλήνη του αρρώστου, καθώς επίσης και εργασία για τη θεραπεία ψυχώσεων. Επίσης, αναφορές στο Μαντείο του Δία στη Λιβαδειά (Τριφώνιο) μάς βεβαιώνουν ότι γινόταν προσπάθεια απελευθέρωσης των ψυχικά αρρώστων μέσω αυτοσυγκέντρωσης και τρομοκράτησης.

Στην κλασική εποχή (600-350 π.Χ.) έχουμε αναφορές από τον Δημόκριτο, ο οποίος απαιτούσε αγωγή για όλους χωρίς διάκριση. Έδινε δε έμφαση στην διδασκαλία και όχι στη φύση του ατόμου.

Ο Πλάτωνας, εξάλλου, παρόλο που στην «Πολιτεία» τοποθετείται αρνητικά απέναντι στους ανάπηρους, στους «Νόμους» (μια προσπάθεια βελτίωσης του μοντέλου της αγωγής) συνιστά την ίδια αγωγή για όλα τα άτομα και των δύο φύλων, σ' όποιο κοινωνικό στρώμα κι αν ανήκουν κι όποιο βαθμό ευφυΐας κι αν διαθέτουν. Για τον Πλάτωνα η ατομικότητα του μαθητή πρέπει να αποτελεί τη βάση της εκπαίδευσης, να εντοπίζονται δε και να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ικανότητες ή οι μειονεκτικότητες του μαθητή.

Ο Αριστοτέλης ασχολείται ιδιαίτερα με τους τυφλούς και τους κωφούς και προτείνει κοινό σχολείο για όλα τα παιδιά.

Ο Θεόφραστος (287 π.Χ.), δείχνει ενδιαφέρον για την αγωγή των νοητικά καθυστερημένων παιδιών.

Από το 143 π.Χ. έως τη βυζαντινή εποχή οι αναφορές για την αγωγή των μειονεκτικών ατόμων είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Η βυζαντινή εποχή, εποχή της «πρόνοιας», δείχνει μια τάση προς τα φιλανθρωπικά έργα με την ίδρυση πτωχοκομείων, γηροκομείων, ορφανοτροφείων, λωβοκομείων, τυφλοκομείων, ασύλων ανιάτων.

Η νεοελληνική εποχή, από το 1821 μέχρι και το 1900, ασχολείται πιο έντονα με τη θέσπιση μέτρων για την δημόσια υγιεινή και την ανάπτυξη κοινωνικής πρόνοιας και αντίληψης. Κατά την Οθωνική περίοδο (1833-1862) συνεχίζεται η ίδια κοινωνική πολιτική με σύγχρονη προσπάθεια

για την οργάνωση των υγειονομικών υπηρεσιών. Τα μέτρα που πάρθηκαν σ' αυτή την περίοδο, ανάμεσα σε άλλα, αφορούσαν για παράδειγμα και την περίθαλψη των αναπήρων και την προστασία των ανάκτων για εργασία. Βέβαια, χαρακτηριστικό και αυτής της εποχής είναι η τάση για ίδρυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων υπό την καθοδήγηση της Εκκλησίας, η οποία εξασφάλιζε την προστασία και την περίθαλψη των πασχόντων. Για την εκπαίδευση των αναπήρων ατόμων δεν υπάρχουν ιδιαίτερες παιδαγωγικές απόψεις. Η αγωγή παραμένει στο πλαίσιο των γενικών σχολείων χωρίς καμία ιδιαίτερη μέριμνα για τα μειονεκτικά παιδιά(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996, σελ. 69-80).

Γ] Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα μετά το 1900

Ο 20^{ος} αιώνας αρχίζει για την Ειδική Αγωγή με την ίδρυση Ειδικών Σχολείων και ιδρυμάτων, με στόχο την προστασία, την εκπαίδευση, την περίθαλψη και αργότερα την επαγγελματική κατάρτιση, με βάση τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής. Την περίοδο αυτή, τις δραστηριότητες γύρω από το χώρο των αναπήρων τις υιοθετεί και τις ελέγχει βασικά η ιδιωτική πρωτοβουλία που το κύριο χαρακτηριστικό της απέναντι στους ανάπηρους ανθρώπους ήταν ο «οίκτος» - κάτι που ήταν και το χαρακτηριστικό της τότε ελληνικής κοινωνίας.

Το 1906 ιδρύεται με την επωνυμία «Οίκος Τυφλών» στην Καλλιθέα Φιλανθρωπική Εταιρεία με στόχο την προστασία εκπαίδευση και περίθαλψη των τυφλών παιδιών, ηλικίας 7-18 ετών. Για την πρώτη στέγαση του ιδρύματος χρησιμοποιήθηκε το σπίτι της Ειρήνης Λασκαρίδου και ήταν η ίδια που εισήγαγε και εφάρμοσε το σύστημα γραφής των τυφλών, το σύστημα Μπράιλ (Braille) στην Ελλάδα. Η αρχή της εκπαίδευσης του ιδρύματος «Οίκος των Τυφλών» έγινε με ένα ειδικό

νηπιαγωγείο, δίχρονης παρακολούθησης, ακολουθώντας το φροεμπελιανό θεωρητικό σύστημα εκπαίδευσης.

Την ίδια περίπου περίοδο με αυτή της ίδρυσης του «Οίκου Τυφλών» άρχισε και η πρώτη κίνηση ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των κωφαλάλων στην Ελλάδα. Έτσι, ιδρύεται το φιλανθρωπικό ίδρυμα «Οίκος Κωφαλάλων Χαραλάμπους και Ελένης Σπηλιοπούλου». Το ίδρυμα αυτό άρχισε να λειτουργεί μετά το 1937 (Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, 1996, σελ 69-80).

Το 1937 ιδρύεται το «Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών» που είναι για την Ελλάδα και η αρχή μιας θεσμοθετημένης Ειδικής Αγωγής. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '30 τα άτομα με Νοητική Καθυστέρηση θεωρούνταν «υπολειπόμενα» των άλλων τόσο από εκπαιδευτικής όσο και από ανθρωπιστικής σκοπιάς. Η αντιμετώπιση της πολιτείας ήταν συνεπώς ανάλογη με τη γενικότερη στάση που κρατούσαν για την εκπαίδευση των νοητικά καθυστερημένων παιδιών. Εξαιρεση αποτελεί η πρόταση του Δ. Γληνού που στο περιοδικό «Αναγέννηση» διατυπώνει στο 9^ο αίτημα πρόταση που αφορούσε στην Ειδική Αγωγή: «Να λάβει πρόνοια το Κράτος για τα απαραίτητα περισχολικά ιδρύματα, νηπιατροφεία, παιδοκομεία, εξοχικά σχολεία, παιδικές εξοχές, παιδικά σανατόρια, τάξεις για καθυστερημένα παιδιά, σχολικά λουτρά». Ο ιδιωτικός τομέας, που αυτή την εποχή ενεργοποιήθηκε έντονα για παιδιά με σωματικές αναπηρίες, δεν έδειξε καμιά δραστηριότητα για τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση. Η στάση γενικά του κοινωνικού συνόλου και κατ' επέκταση και της πολιτείας ήταν στάση παραμέλησης και αδιαφορίας. Η ίδρυση του Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Αθηνών στην Καισαριανή, που έγινε με την πρωτοβουλία της Ρόζας Ιμβριώτη, ήταν ότι πιο προωθημένο από εκπαιδευτικής σκοπιάς μπορούσε να γίνει στον ελλαδικό αλλά και στον ευρωπαϊκό χώρο.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι περίπου το 1950, η αγωγή των ανάπηρων παιδιών ασκείται από την ιδιωτική πρωτοβουλία και συνήθως υπό «ιδρυματική» μορφή. Στη συνέχεια, έχουμε την ίδρυση αρκετών Ιδρυμάτων – Ειδικών Σχολείων. Η ιδιωτική πρωτοβουλία συνεχίζει με τη μορφή των «ιδρυμάτων».(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ 69-80).

Δ] Η συνταγματική κατοχύρωση της ΕΕ και το νομικό της πλαίσιο.

Η μεταδικτατορική Βουλή των Ελλήνων του 1974 κατοχύρωσε συνταγματικά τα «δικαιώματα του μειονεκτικού παιδιού». Παράλληλα, η τότε κυβέρνηση έλαβε ορισμένα διοικητικά και νομοθετικά μέτρα προκειμένου να υλοποιήσει τη συνταγματική αυτή κατοχύρωση.

Έτσι, το καλοκαίρι του 1975 συγκροτήθηκε στο ΥΠΕΠΘ η πρώτη «Επιτροπή Μελέτης και Προγραμματισμού της Ειδικής Αγωγής» που συναπαρτιζόταν από ειδικούς επιστήμονες στον τομέα αυτόν (παιδαγωγούς, ψυχολόγους και ψυχιάτρους) καθώς και από συνεργάτες του Υπουργείου. Έργο της Επιτροπής ήταν να οριοθετήσει αρχικά τους βασικούς στόχους του εν λόγω προγράμματος για το οποίο απαιτούνταν άμεση νομοθετική ρύθμιση, και στη συνέχεια, να προχωρήσει, στον καταρτισμό ενός σχεδίου νόμου για την ειδική εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στη χώρα μας. Με προτάσεις της εν λόγω επιτροπής και σε σύντομο χρονικό διάστημα πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω θεσμικές αλλαγές στον τομέα της ΕΕ:

α) Μονοετής ειδική μετεκπαίδευση δασκάλων, από την ακαδημαϊκή χρονιά 1975-76, επεκτάθηκε σε διετή με παράλληλο εμπλουτισμό του αναλυτικού προγράμματος (εισαγωγή άλλων ειδικών μαθημάτων όπως ψυχοπαθολογία παιδιού). β) Το «Γραφείο Ειδικής Εκπαιδύσεως»

προήχθη αρχικά σε «Τμήμα Ειδικής Αγωγής» και, στη συνέχεια, σε «Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής», η οποία και οργανώθηκε σε τμήματα για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων στον τομέα αυτό. γ) Εισήχθη για πρώτη φορά στα χρονικά της ΕΕ στην Ελλάδα, ο θεσμός του *ειδικού επιθεωρητή*.(Δημήτρης Π. Στασινός, 1991, σελ 235-236)

2.1.2 Έννοια ειδικής αγωγής

Η «Ειδική Αγωγή» είναι κατά γενική παραδοχή ο «μόνος βατός και δοκιμασμένος θεραπευτικός δρόμος» που διαθέτουμε.

Η «Ειδική Αγωγή» είναι ένας κύκλος ειδικών χειρισμών και μεθόδων, ειδικών μορφών εργασίας, ειδικών διδακτικών περιεχομένων και υλικού, ειδικού παιδαγωγικού κλίματος και ζωής. Η Ειδική αγωγή είναι μια «παιδαγωγική θεραπεία» γι' αυτό και η ειδική επιστήμη της ονομάστηκε «Θεραπευτική – Παιδαγωγική». Η ειδοποιός διαφορά «παιδαγωγική» την ξεχωρίζει από την ιατρική θεραπεία, την ψυχοθεραπεία. Η Ειδική αγωγή ως παιδαγωγική θεραπεία δεν είναι επανόρθωση ή αποκατάσταση σε μια «προτέρα υγιά θέση» όπως στη θεραπεία μιας οργανικής βλάβης ή μιας διαταραχής της θυμικής ζωής. Οι θεραπείες αυτές προϋποθέτουν ότι πίσω υπάρχουν υγιείς δυνάμεις για να γίνει εκ νέου ολοκλήρωση και εναρμόνιση.

Η Ειδική Αγωγή είναι «επέμβαση και βοήθεια» ένα έργο αναπληρώσεως και μεθωριμάνσεως. Συνθέτει μια νέα μορφή, ένα άτομο με απλή αλλά ομαλή και ολοκληρωμένη προσωπικότητα με τη δυνατότητα της Κοινωνικής εντάξεως και της αυτοβιώσεως της πληρώσεως της ζωής του, πιο απλά ένα άτομο που μπορεί να μάθει να ζει και να νιώθει ευτυχισμένο.(Κώστας Γ. Καλαντζής, 1973, σελ 22-23).

2.1.3. Σκοπός – Στόχοι

A. Σκοπός της ειδικής αγωγής και ειδικού Σχολείου

Ειδική Αγωγή είναι η ειδική βοήθεια που παρέχεται στα παιδιά με ειδικές ανάγκες. Η βοήθεια αυτή παρέχεται βάσει ενός σχεδιασμένου εκπαιδευτικού προγράμματος που οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει τις ειδικές ανάγκες κάθε παιδιού.

Η ειδική αυτή βοήθεια προσφέρεται στο παιδί όχι μόνο στο ειδικό σχολείο αλλά και στο κανονικό. Η εξατομικευμένη διδασκαλία που δίνεται στο παιδί με μαθησιακές δυσκολίες στην ειδική τάξη ή μέσα στην κανονική τάξη είναι ειδική αγωγή.

Σκοπός της Ειδικής Αγωγής είναι η πλήρης σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες και ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες και το επιτυχές πέρασμά τους απ' το Σχολείο στη ζωή και τη δράση.

Για να ξεπεράσει ένα ειδικό παιδί τα προβλήματά του πρέπει η ειδική βοήθεια που θα του δοθεί να στηρίζεται πάνω σ' ένα καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και μάλιστα εξατομικευμένο. Και τούτο διότι οι ανάγκες του ενός παιδιού είναι συνήθως διαφορετικές απ' των άλλων. Είναι αρκετά δύσκολο να γίνει ένα ίδιο πρόγραμμα για μια ομάδα ειδικών ατόμων.

Παλαιότερα το ειδικό παιδί αντιμετωπίζονταν σε χωριστό ειδικό σχολείο ή σε ίδρυμα, αποκομμένο απ' τον κόσμο των συνομήλικων παιδιών. Σήμερα όμως απορρίπτεται η διάκριση των παιδιών σε δύο ομάδες, των «ειδικών» και των «κανονικών». Η αγωγή είναι μία, ενιαία

και προσφέρεται στο κάθε παιδί, λιγότερη ή περισσότερη, ανάλογα με τις δυνατότητές του.

Η ενσωμάτωση αποτελεί τον σκοπό της αγωγής των ατόμων με ειδικά προβλήματα, που επιτυγχάνεται με την κοινή συνεκπαίδευση όλων των παιδιών.

Οι λόγοι που επιβάλλουν την ενσωμάτωση είναι:

α) Τα άτομα με ειδικές ανάγκες θα ζήσουν στην ίδια κοινωνία που ζουν όλοι οι άνθρωποι.

β) Η ένταξή τους στο κανονικό σχολικό περιβάλλον σημαίνει και αποτελεσματικότερη κοινωνικοποίησή τους.

γ) Η κοινή εκπαίδευση οδηγεί στην αλληλοκατανόηση, την αλληλοβοήθεια, την αμοιβαία εκτίμηση και την αποβολή τυχόν προκαταλήψεων.

Δεν πρέπει όμως χάριν της ενσωμάτωσης να φθάνουμε σε υπερβολές και να γενικεύουμε τα πάντα. Θα πρέπει με την ενσωμάτωση να ικανοποιούνται βασικές προϋποθέσεις:

α. Το όφελος του παιδιού που θα ενσωματωθεί και

β. δεν θα διαταραχθεί η καλή λειτουργία και η αποδοτικότητα του σχολείου.

Η διδασκαλία στα ειδικά σχολεία δεν ακολουθεί τις παραδοσιακές μορφές. Περισσότερο βάρος πέφτει στην ανάπτυξη εκείνων των ικανοτήτων που θα βοηθήσουν στην ενσωμάτωσή του στην κοινωνία, στην εκμάθηση τρόπων επιβίωσης, στη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Οι εγκαταστάσεις των ειδικών σχολείων πρέπει να βρίσκονται σε πυκνοκατοικημένες περιοχές των αστικών κέντρων και όχι απομονωμένες στο πράσινο κάποιας εξοχής. Τα κανονικά μαθήματα διδάσκονται χωρίς να απαιτείται υψηλή απόδοση, γρήγορη σκέψη, αστραπιαία πρόοδος.

Τελικός σκοπός του ειδικού σχολείου είναι η εκμάθηση ενός επαγγέλματος που θα κάνει το μαθητή οικονομικά ανεξάρτητο και θα σταθεροποιήσει την προσωπικότητά του. Γενικά το ειδικό σχολείο θα πρέπει να είναι ένας τύπος προσαρμοσμένος στις ανάγκες των παιδιών όπου αυτοί θα βρίσκουν κατανόηση, ζεστασιά, ενδιαφέρον για τα προβλήματά τους και ασφάλεια.(Φ. Στάθης,1994,σελ 21).

B. Στόχοι της Ειδικής Αγωγής

Κατά τους Καλαντζή και Βακαρέλλη, η Ειδική Αγωγή «θέτει δύο βασικούς σκοπούς: 1) την κοινωνική χρησιμοποίηση του τροφίμου και 2) τη βίωση απ' τον ίδιο της ολοκληρώσεως της ζωής του. Θέλει να μάθει αυτά τα παιδιά να ζουν και να νιώθουν ευτυχισμένα».

Οι σκοποί της Ειδικής Αγωγής όπως αυτοί αναφέρονται στο Νόμο 1566/85, άρθρο 32, είναι:

α) η ολόπλευρη και αποτελεσματική ανάπτυξη και αξιοποίηση των δυνατοτήτων και ικανοτήτων τους.

β) η ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία και

γ) η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

Οι στόχοι αυτοί επιτυγχάνονται με την εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σε συνδυασμό με άλλα επιστημονικά κοινωνικά μέτρα.

Για την Α. Ξηρομερίτη – Τσακλαγκάνου η Ειδική Αγωγή έχει τέσσερις στόχους:

«Πρώτος στόχος της Ειδικής Αγωγής είναι να αλλάξει τη νοοτροπία των γονέων για τη σχολική επίδοση, τα πιστεύω για το πρότυπο του άριστου μαθητή και του αυριανού επιστήμονα...

Δεύτερος στόχος της Ειδικής Αγωγής είναι η αντικειμενική και ικανή αξιολόγηση σύμφωνα με την ατομική ιδιομορφία κάθε παιδιού, έτσι ώστε να του δοθεί ίση και δίκαιη εκπαιδευτική ευκαιρία να εξελιχθεί...

Τρίτος στόχος είναι η ελαχιστοποίηση διακρίσεων και διαφορών μεταξύ των ομάδων μαθητών στη σχολική επίδοση...

Τέταρτος στόχος είναι η νομοθετική κατοχύρωση της Ειδικής Αγωγής στην εκπαιδευτική διαδικασία».

Σε κάθε περίπτωση, όμως, η Ειδική Αγωγή οφείλει να ορίσει, όσον αφορά στην εσωτερική της δομή, έως πού είναι δυνατό να φτάσει. Οι στόχοι της είναι (και πρέπει να είναι) οι ίδιοι με αυτούς της «κανονικής» εκπαίδευσης, ανεξάρτητα από τις μορφές προσαρμογής που απαιτούνται στις διάφορες παιδαγωγικές καταστάσεις. Γι' αυτόν τον λόγο δεν πρέπει να θεωρείται πλέον ξεχωριστός κλάδος της εκπαίδευσης που εξυπηρετεί μια ειδική ομάδα παιδιών.

Η Ειδική Αγωγή πρέπει να αφορά το άτομο ως μια κοινωνικό – ψυχοσωματική ενότητα που δεν είναι τόσο απλή στο χειρισμό, στην προώθηση, στη διδασκαλία, αλλά που χρειάζεται ανάλογες προϋποθέσεις και βοήθεια για να ζήσει ως άτομο και να μάθει ορισμένους όρους του άμεσου και έμμεσου περιβάλλοντος.

Οι μέχρι τώρα προσπάθειες της Ειδικής Αγωγής να καταγράψει ορισμένες ιδιαιτερότητες, χαρακτηριστικά, απώλειες, ελαττώματα, διαταραχές, βλάβες, μεμονωμένων μαθητών, και να προχωρήσει με στόχο την προώθηση και τη θεραπεία, δημιούργησαν την εντύπωση μιας ιδιαίτερης Ειδικής Παιδαγωγικής.

Η Ειδική Αγωγή προαπαιτεί τη βασική και σε βάθος γνώση της Γενικής Παιδαγωγικής. Δεν είναι το σκαλοπάτι προς τη «Γενική» Παιδαγωγική, ούτε μόνο μια μορφή στην οποία ότι ήθελε προκύψει, αλλά αντίθετα απαιτεί μια επιστημονική εξέλιξη, μια εμβάθυνση και μια επεξεργασία και ανάλυση των παιδαγωγικών προβλημάτων.

Τα όρια λοιπόν, της Ειδικής Αγωγής τα συναντούμε τότε μόνο όταν ξεχνάμε τους στόχους της και στρεφόμαστε στη συγκεκριμένη, δομημένη και κανονιστική πραγματοποίηση αυτών των στόχων .

Από την άποψη ότι η Ειδική Αγωγή είναι αγωγή και τίποτε άλλο, συμπεραίνουμε ότι βασικά κατέχει τις ίδιες δυνατότητες και τους ίδιους στόχους με τη Γενική Παιδαγωγική, παρότι έχει να αντιμετωπίσει πολύ δύσκολες συνθήκες. Είναι ένας τομέας της εκπαίδευσης που δέχεται επιρροές από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει.(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ 99-101)

2.1.4 Ερωτήματα της έρευνας

Όσον αφορά το θέμα της μελέτης μας, τίθενται κάποια σημαντικά ερωτήματα όπως:

Ως προς την ειδική αγωγή:

- Ø Ποια άτομα ονομάζουμε άτομα με ειδικές ανάγκες;
- Ø Ποιος είναι ο σκοπός της ειδικής αγωγής;
- Ø Ποιος είναι ο ρόλος του ειδικού παιδαγωγού;
- Ø Είναι ικανοί οι δάσκαλοι να εφαρμόσουν την ενσωμάτωση;

Ως προς την εκπαίδευση:

- Ø Τα άτομα με ειδικές ανάγκες έχουν δικαίωμα στη μάθηση;
- Ø Υπάρχουν κατάλληλες προϋποθέσεις στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες;
- Ø Υπάρχουν σχολεία ένταξης;
- Ø Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σήμερα, μπορεί ένας εκπαιδευτικός να ακολουθήσει τις ανάγκες του;
- Ø Υπάρχει εξειδίκευση στους ειδικούς παιδαγωγούς και κατά πόσο είναι απαραίτητη;

Ø Ποιος είναι ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες;

2.1.5 Οργάνωση και περιεχόμενο της Ειδικής Αγωγής

Ας δούμε, όμως, μέσα από ποια οργάνωση η εκπαίδευση προσπαθεί να εξυπηρετήσει τα παιδιά που με τον έναν ή άλλο τρόπο καταλήγουν στην ειδική αγωγή. Σήμερα, η ειδική αγωγή ανήκει και τυπικά στο Υπουργείο Παιδείας και αναφέρεται νομοθετικά σε νόμο κοινό με τη γενική εκπαίδευση. Οφείλουμε βέβαια να τονίσουμε, ότι μόλις το 1985 συμπεριλαμβάνεται η ειδική αγωγή στο νόμο για το σύνολο της εκπαίδευσης, ενώ μέχρι τότε αποτελούσε ξεχωριστό μέρος. Η οργάνωση ξεκινάει από το νηπιαγωγείο και συνεχίζεται μέχρι την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και με συγκεκριμένες προσαρμογές περνάει και στην τριτοβάθμια.

Για να ξεπεράσει ένα ειδικό παιδί τα προβλήματά του πρέπει η ειδική βοήθεια που θα του δοθεί να στηρίζεται πάνω σε ένα καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και μάλιστα εξατομικευμένο. Και τούτο, διότι οι ανάγκες του ενός παιδιού είναι συνήθως διαφορετικές από των άλλων. Είναι αρκετά δύσκολο να γίνει ένα ίδιο πρόγραμμα για μια ομάδα ειδικών ατόμων.(Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής,σελ 119-121).

Παλαιότερα το ειδικό παιδί αντιμετωπίζονταν σε χωριστό ειδικό σχολείο ή σε ίδρυμα, αποκομμένο από τον κόσμο των συνομήλικων παιδιών. Σήμερα όμως απορρίπτεται η διάκριση των παιδιών σε δύο ομάδες, των «ειδικών» και των «κανονικών». Η αγωγή είναι μία, ενιαία

και προσφέρεται στο κάθε παιδί, λιγότερη ή περισσότερη, ανάλογα με τις δυνατότητές του.

Απαίτηση της αγωγής αποτελεί η ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικά προβλήματα, που επιτυγχάνεται με την κοινή συνεκπαίδευση όλων των παιδιών.

Η σημερινή οργάνωση της ειδικής αγωγής σε όλα τα επίπεδά της, αναδεικνύει και υπογραμμίζει τις αρνητικές συνέπειες που δημιουργούνται για την ικανοποίηση των βασικών στόχων της εκπαίδευσης και για την ομαλή προσαρμογή των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία. (Στάθης, 1994, σελ21)

2.1.6 Διαδικασία ίδρυσης Ειδικού Σχολείου – Ειδικής Τάξης

Έχοντας υπόψη τη στενή σχέση μεταξύ σώματος και ψυχής και αντίστροφα της ψυχής και του σώματος και την αλληλεπίδραση των ψυχικών και σωματικών ικανοτήτων ή ανικανοτήτων στην όλη προσωπικότητα του ανθρώπου, κατατάσσουμε τα παιδιά σε διάφορες ομάδες. Η κατάταξη αυτή βέβαια δεν είναι τυχαία. Μετρούμε την ευφυΐα η οποία αναφέρεται στη νοημοσύνη, το συναίσθημα, τη βούληση, την κοινωνική προσαρμογή, την επιθετικότητα, την κινητικότητα, τη γλωσσική εξέλιξη, την αριθμητική σκέψη, την ικανότητα των αισθητηρίων.

Για το σκοπό αυτό επινοήθηκαν διάφορα κριτήρια και κλίμακες, τα γνωστά TEST, με τα οποία παρασταίνεται αριθμητικά η ευφυΐα, η κοινωνική προσαρμογή, η κινητικότητα, η γλωσσική εξέλιξη, μιλώντας για την πνευματική ηλικία των ανθρώπων, το Δείκτη Νοημοσύνης τους, σε σχέση με την χρονολογική τους ηλικία.

Η εκτίμηση και η κατάταξη των παιδιών γίνεται από μια ομάδα ειδικών επιστημόνων οι οποίοι έχουν όλοι σαν αντικείμενο έρευνας το

παιδί, σε όλες τις εκφράσεις της ζωής του και οι επιστήμες τους είναι συναφείς. Η ομάδα αυτή ονομάζεται ψυχιατρική ομάδα και μετέχουν κυρίως σε αυτήν:

1. Ο Παιδοψυχίατρος ή ψυχίατρος νευρολόγος και μη υπάρχοντων αυτών παιδίατρος ή γενικά ιατρός.

2. Ο Ψυχολόγος.

3. Ο Κοινωνικός λειτουργός.

4. Ειδικός δάσκαλος ή Παιδαγωγός Ψυχολόγος.

5. Ψυχιατρική αδελφή προϊσταμένη και

6. Εργασιοθεραπευτής.

Η εξέταση των μαθητών γίνεται από την ψυχιατρική ομάδα, τα ιατροπαιδαγωγικά κέντρα, τους ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς αρμοδιότητας του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, τους Ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς διαφόρων ιδρυμάτων (Ν.Π.Δ.Δ. ή Ν.Π.Ι.Δ.), τους Ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και Νευροψυχιατρικών κλινικών.(Βότσου,1993,σελ12)

1.Ο Σχολικός Σύμβουλος Γενικής Εκπαίδευσης εντοπίζει τους μαθητές που χρειάζονται «ειδική» βοήθεια.

2.Ενημερώνεται ο Σχολικός Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής.

3.Επίσκεψη Σχολικού Συμβούλου Ειδικής Αγωγής στα σχολεία και στην τοπική Αρχή.

4.Ο Σχολικός Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής εισηγείται στον Προϊστάμενο του Γραφείου Εκπαίδευσης.

5.Ο Προϊστάμενος προτείνει προς τη Δημοτική Επιτροπή Παιδείας.

6.Η Δημοτική Επιτροπή Παιδείας εισηγείται την ίδρυση στη Νομαρχιακή Επιτροπή Παιδείας.

6.Η Νομαρχιακή Επιτροπή Παιδείας εισηγείται στο Νομαρχιακό Συμβούλιο.

7.Το Νομαρχιακό Συμβούλιο εισηγείται την ίδρυση στο ΥΠΕΠΘ.

8.Ο Υπουργός Παιδείας αποφασίζει (Υπουργική απόφαση).(Φ.Στάθης,1994,σελ 61).

2.1.7 Που απευθύνεται η Ειδική Αγωγή.

Το 1999 ψηφίστηκε ο περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμος 113(1)1999, σύμφωνα με το Νόμο αυτό, παιδί με ειδικές ανάγκες σημαίνει παιδί που έχει σοβαρή μαθησιακή, λειτουργική ή προσαρμοστική δυσκολία, που οφείλεται σε σωματικές, διανοητικές ή άλλες γνωστικές ή ψυχικές ανεπάρκειες και που παρίσταται ανάγκη να του παρασχεθεί ειδική αγωγή και εκπαίδευση.(Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, 31/8/2007, σελ1)

Στις ημέρες μας παρατηρούμε σε διεθνή κλίμακα κάποια διεύρυνση του κύκλου των περιπτώσεων, με τις οποίες ασχολείται η ειδική αγωγή. Συγκεκριμένα, επισημαίνουμε πως, εκτός από τις συνηθισμένες περιπτώσεις ατόμων με αναπηρία ή με κάποιες ελαφρότερες μορφές δυσλειτουργίας στο σωματικό τομέα (παιδιά τυφλά, κωφά, με άλλες αισθητηριακές δυσλειτουργίες, ή με πολλαπλές ανεπάρκειες), περιπτώσεις με εγκεφαλικές δυσλειτουργίες ή με ορθοπεδικής φύσεως ατέλειες, εκτός από τα άτομα με ευπαθή ζωτικότητα, λόγω χρόνιων νοσημάτων, τα παιδιά με πνευματική υστέρηση ή υπεροχή, με διαταραχές του συναισθήματος και της συμπεριφοράς, εκτός από τα παιδιά με ψυχικές ασθένειες ή με διαταραχές του λόγου, τα τελευταία χρόνια και ορισμένες άλλες περιπτώσεις ενσωματώνονται στον κύκλο της ειδικής αγωγής και εκεί αντιμετωπίζονται πιο συστηματικά.

Πρόκειται για περιπτώσεις παιδιών και εφήβων που άλλοτε ευρίσκονταν στις παρυφές αυτής της γνωστικής περιοχής. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις διάφορες περιπτώσεις μαθησιακών δυσκολιών παιδιών

προσχολικής αλλά και σχολικής ηλικίας, οι οποίες σήμερα αντιμετωπίζονται ψυχοπαιδαγωγικά σε όλον σχεδόν τον κόσμο ως επί το πλείστον μέσα στο ευρύτερο κλίμα της γενικής αγωγής. Οι περιπτώσεις αυτές αντιμετωπίζονται τα παλαιότερα χρόνια, από τη δεκαετία του 1950 και μετά, σε ιδιαίτερο παιδαγωγικό και θεραπευτικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση των παιδιών αυτών. Σήμερα στην πατρίδα μας τα παιδιά που παρουσιάζουν αυτή τη συμπεριφορά, φοιτούν σε «ειδικές τάξεις» στο κανονικό σχολείο, υποβοηθούμενα παιδαγωγικά με τη λεγόμενη «ενισχυτική διδασκαλία».

Παρόμοιες περιπτώσεις είναι εκείνες των παιδιών που βρίσκονται υπό την προστασία διαφόρων υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας, όπως π.χ. διαφόρων σύγχρονων μορφών ασύλων, οικοτροφείων, νεανικών ξενώνων, ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας.(Γεωργίου Σ. Κρουσταλάκη,2003,σελ.13)

Επίσης, ο όρος Ειδική Αγωγή αναφέρεται σε ένα σύνολο εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υπηρεσιών που αποσκοπεί στην κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Πρόκειται για ένα σύνθετο σύστημα, το οποίο στηρίζεται στις αρχές της διάγνωσης, της συμβουλευτικής καθώς και της κοινωνικής και, σχολικής και επαγγελματικής ένταξης.(Ημερίδα «Ευαισθητοποίηση στην Ειδική Αγωγή».2/12/2005, σελ4)

2.1.8 Ο ειδικός μαθητής – Κατηγορίες

Όλοι οι άνθρωποι δεν γεννήθηκαν με τις ίδιες ιδιότητες, είτε αυτές αναφέρονται στις πνευματικές ικανότητες είτε στα εξωτερικά σωματικά χαρακτηριστικά. Οι διαφορές αυτές είναι γνωστές σαν ατομικές διαφορές και παρουσιάζονται με τόση μεγάλη ποικιλία όσο και τα ανθρώπινα όντα.

Εκτός όμως από τις ατομικές αυτές διαφορές υπάρχουν στον κάθε άνθρωπο και άλλες διαφορές ως προς το μέγεθος και το βαθμό που έχει

τις διάφορες ικανότητες ή ανικανότητες, γνωστές ως ενδοατομικές διαφορές.

Το σύνολο των παιδιών με χαμηλές επιδόσεις λόγω ανικανοτήτων του σώματος ή του πνεύματος και των παιδιών με διαταραχές συμπεριφοράς, αποτελεί την ομάδα εκείνη των παιδιών που ονομάζουμε «ειδικοί μαθητές».(Βότσου,1993,σελ9)

Εδώ θα δοθεί μια σύντομη εικόνα του τύπου του Ειδικού μαθητού σε μια ολική παιδαγωγικοκοινωνική θεώρηση.

Τις προϋποθέσεις συμμετοχής όλων των παιδιών σε ένα ισότιμο σύστημα συνεκπαίδευσης εξασφαλίζει ο Νόμος 2817/2000, ο οποίος προβλέπει ότι: οι μαθητές, οι οποίοι δεν αντιμετωπίζουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες, μπορούν να φοιτούν, καταρχήν, στις συνήθεις σχολικές τάξεις με παράλληλη στήριξη από εκπαιδευτικό Ειδικής Αγωγής και μετά από εισήγηση του ΚΔΑΥ(Ημερίδα,2/12/2005,σελ7).

Ο ειδικός μαθητής δεν είναι «ασθενής» αλλά το πρόβλημά του είναι «πρόβλημα προσαρμογής». Και εδώ είναι ο στόχος της Ειδικής αγωγής. Επίσης δεν έχουμε, όπως στην παλαιότερη ψυχολογική αντίληψη, έναν «ελάσσονα νοητικό τύπο», ένα παιδί δηλαδή «κατά τα άλλα καλό» αλλά που «σκέπτεται σαν μικρότερο», που δεν παίρνει τα γράμματα ή που κάνει για μικρότερες τάξεις.

Η αντίληψή του δεν είναι ακριβής και σε βάθος αλλά επιπόλαιη και επιφανειακή. Προσκολλάται εύκολα στην καθαρά «κατ' αίσθησιν» εντύπωση. Δεν μπορεί να πάει πίσω από τα πράγματα, στο νόημα των εξωτερικών φαινομένων και να φτάσει στο γενικό εννοιακό, να ξεχωρίσει το ουσιώδες από το επουσιώδες. Η αφαιρετική του ικανότητα είναι πολύ αδύνατη. Έτσι δεν ξεχωρίζει συνδυασμούς, δεν αντιλαμβάνεται συνάφειες. Συσσωρεύει λεπτομέρειες (μια πάνω στην άλλη) χωρίς να τις συνδέει. Όταν πρόκειται να μάθει, χρειάζεται ατέλειωτες επαναλήψεις για τον ίδιο ερεθισμό.

Δεν υπάρχει συγκέντρωση (αντίστοιχη προς την ηλικία του), ηθελημένη προσοχή, διαρκής. Επηρεάζεται εύκολα, διασπάται, βουλητικά είναι αδύναμο. Έτσι η πνευματική επεξεργασία παρουσιάζει ιδιαίτερη αδυναμία και η ψυχική ζωή είναι ιδιότυπος. Η κοινωνική συμπεριφορά είναι διαταραγμένη και καμιά φορά παθητική ή «κολλητική». Κατά κανόνα υπάρχουν εγωκεντρικές τάσεις που εμποδίζουν βαθύτερους δεσμούς με τους ανθρώπους. Κοντά σ' αυτά πολλές φορές υπάρχουν και κινητικές αδεξιότητες, επιμέρους διαταραχές λόγου, προσανατολισμού, οπτικοκινητικές όπως και επίκτητες, όπως μια πιεσμένη αριστεροχειρία . (Κώστας Γ.Καλαντζής,1973,σελ 50-53).

Παιδιά λοιπόν με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι εκείνα που δεν προοδεύουν στο σχολείο και δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν το κανονικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα και να ωφεληθούν από αυτό. Τα παιδιά αυτά βρίσκονται συνήθως έξω από το ψυχολογικό και κοινωνικό κλίμα της τάξης τους και οι επιδόσεις τους είναι κάτω από ένα όριο απαιτήσεων του σχολείου. Έτσι, αποτελούν πραγματικό πρόβλημα για την τάξη και η σχολική εργασία αποτελεί πρόβλημα γι' αυτά(Βότσου,1993,σελ11).

Κατηγορίες

A. Το παιδί με σωματική μειονεξία

Έννοια

Τα παιδιά με σωματική αναπηρία αποτελούν στο σύνολό τους ανομοιογενείς ομάδες με ποικίλες διαταραχές. Έτσι, σε ένα ειδικό σχολείο, στο οποίο φοιτούν σωματικά ανάπηρα παιδιά, συναντούμε παιδιά με εγκεφαλική πάρεση, με παράλυση, μη αρτιμελή, με διαταραχές στο μυϊκό σύστημα, στο σκελετό και άλλες παρεμφερείς αναπηρίες. Γι' αυτό θα μπορούσε να λεχτεί ότι η σωματική αναπηρία αποτελεί μια

πρόσκαιρη ή μόνιμη διαταραχή της ορθοπεδικής και κινητικής ικανότητας ή οργάνων του σώματος με σοβαρές επιπτώσεις στο γνωστικό, θυμικό και κοινωνικό τομέα του ατόμου.

Παρόλη την ποικιλία των ανωμαλιών και το διαφορετικό βαθμό αναπηρίας που παρατηρούνται σ' αυτά τα παιδιά, υπάρχουν ανάμεσά τους κάποια κοινά σημεία, ώστε να μπορούν να φοιτούν στον ίδιο τύπο σχολείου. Η ίδια περίπου κατάσταση εκκίνησης, δηλ. η σωματική αναπηρία οι ίδιες παιδαγωγικές θέσεις και σκοποί ενώνουν τα παιδιά αυτά στον ίδιο σχολικό χώρο (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

Η αγωγή

Τα σωματικά ανάπηρα παιδιά αποτελούν στο σύνολό τους ποικίλες ανομοιογενείς ομάδες, καθεμιά από τις οποίες απαιτεί διαφοροποίηση σε οργάνωση της τάξης και σε αντιμετώπιση του μεθοδολογικού προβλήματος (μέθοδος διδασκαλίας) της αγωγής τους. Και τα προγράμματα διδασκαλίας (τρόποι διδασκαλίας, φυσικοθεραπεία και εργασιοθεραπεία) καθορίζονται από τη μορφή αναπηρίας.

Έτσι τα διδακτήρια που πρόκειται να στεγάσουν σωματικά ανάπηρα παιδιά κατασκευάζονται ανάλογα με τις ειδικές ανάγκες των παιδιών, ώστε να μπορούν να εξυπηρετούνται άνετα οι μαθητές. Επίσης ανάλογος είναι και ο εξοπλισμός των σχολείων. Ειδική επίπλωση (ειδικά καθίσματα, στηρίγματα βιβλίων), ειδικά όργανα και υλικά για φυσικοθεραπεία και εργασιοθεραπεία είναι απαραίτητα. Ότι χρειάζεται κάθε ειδική τάξη (εξοπλισμό) εξαρτάται από τα παιδιά που την αποτελούν. Γεγονός είναι ότι ο εξοπλισμός χρειάζεται για συγκεκριμένες ανάγκες και πρέπει να επιλεγεί με βάση το άτομο και όχι την ομάδα.

Έχει αποδειχτεί ότι τα αποτελέσματα είναι καλύτερα, όσο πιο νωρίς αρχίσει η αντιμετώπιση – θεραπεία. Στις πιο ευνοϊκές περιπτώσεις η αγωγή αρχίζει εντατικά ήδη από την προσχολική ηλικία.

Η καθοδήγηση των γονέων και η στενή συνεργασία ανάμεσα στον ψυχολόγο, γιατρό, δάσκαλο, κοινωνικό λειτουργό, φυσιοθεραπευτή και εργασιοθεραπευτή, επιβάλλεται και οδηγεί στη λήψη έγκαιρων θεραπευτικών και ψυχοπαιδαγωγικών μέτρων, ώστε να αντιμετωπίζεται σωστά κάθε περίπτωση αναπηρίας και να πραγματοποιείται ο σκοπός της ειδικής αγωγής.

Γενικά μπορεί να λεχτεί ότι όλες οι προσπάθειες αγωγής αποβλέπουν στο να καταστήσουν το σωματικά ανάπηρο παιδί ικανό να κινείται και να ζει αυτόνομα μέσα σε μια κοινωνία η οποία το αισθάνεται και το αποδέχεται σαν ένα αναπόσπαστο μέλος της (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ 21-68).

B. Το παιδί με διαταραχές του λόγου

Έννοια

Οι γλωσσικές διαταραχές συνιστούν μόνιμη ή προσωρινή ανικανότητα του ατόμου, σε μικρή ή μεγάλη έκταση, να κατανοεί, να επεξεργάζεται τη γλώσσα που μιλούν οι συνάνθρωποί του και να εκφράζεται με αυτή.

Οι γλωσσικές διαταραχές είναι ποικίλης αιτιολογίας και εκδηλώνονται με διάφορες μορφές, όπως είναι η καθυστέρηση στην εξέλιξη της γλώσσας, η ανωμαλία στη σύνδεση της φωνής κατά την προφορά των φθόγγων, των συλλαβών και των λέξεων, η αταξία στην έκφραση των σκέψεων και στη δομή και ροή του λόγου. (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

Αγωγή

Πρώτο και βασικό μέλημα της θεραπευτικής παιδαγωγικής είναι η ορθή διάγνωση, δηλαδή ο ακριβής προσδιορισμός της μορφής της

γλωσσικής διαταραχής και των αιτιών που τη δημιούργησαν. Είναι σήμερα παραδεκτό ότι όσο πιο νωρίς γίνεται η διάγνωση της διαταραχής και ο εντοπισμός των αιτιών, τόσο πιο αποτελεσματική είναι η παιδαγωγική επίδραση που ακολουθεί. Γι' αυτό, το κέντρο βάρους των ειδικών παιδαγωγικών προσπαθειών βρίσκεται στην προσχολική και στην πρώτη σχολική ηλικία, γιατί μέχρι τότε εκδηλώνονται οι περισσότερες γλωσσικές διαταραχές.

Παράλληλα με τις πρώτες παιδαγωγικές ενέργειες (λογοθεραπεία), επιβάλλεται η απομάκρυνση, η αναστολή ή τουλάχιστο ο περιορισμός των αιτιών που επέδρασαν στην εμφάνιση της διαταραχής. Για την επιτυχία της ενέργειας αυτής πρέπει να ενημερώνονται οι γονείς σχετικά με τη σοβαρότητα του προβλήματος και να τους προσφέρεται από τους ειδικούς (ψυχολόγους, γιατρούς, λογοθεραπευτές, κοινωνικούς λειτουργούς) η κατάλληλη για κάθε ειδική περίπτωση παιδαγωγική βοήθεια.

Η συνειδητοποίηση από τα άτομα με ορισμένες γλωσσικές διαταραχές ότι δεν εκφράζονται σωστά, ότι δεν κατανοούν οι άλλοι – γεγονός που διαπίστωσαν συχνά – αυξάνει περισσότερο τις αδυναμίες τους και τα οδηγεί στο άγχος.

Έτσι τους δημιουργείται μια τέτοια ψυχική κατάσταση, ώστε να αδυνατούν παντελώς να εκφράσουν φθόγγους και λέξεις (τραυλοί). Για το λόγο αυτό χρειάζεται να καλλιεργηθεί ένα ανάλογο αυτοσυναίσθημα και να μεταδοθούν βιώματα επιτυχίας στις διάφορες περιοχές επίδοσης.

Με άλλα λόγια προτού αρχίσει η ειδική θεραπευτική αγωγή, πρέπει να δημιουργηθεί η κατάλληλη ψυχική ατμόσφαιρα, να υπάρξει ετοιμότητα των ατόμων για να δεχτούν τις παιδαγωγικές επιδράσεις.

Τα σχολεία για παιδιά με διαταραχές του λόγου βρίσκονται σε στενή σχέση με τα κανονικά σχολεία, γιατί οι μαθητές έρχονται στο ειδικό αυτό

σχολείο τόσο χρόνο, όσος απαιτείται μέχρι να ξεπεράσουν το πρόβλημά τους. Ύστερα επανέρχονται πάλι στο κανονικό σχολείο.

Έτσι παρατηρείται μια διαρκής αλλαγή των μαθητών, αφού η φοίτηση σ' αυτό διαρκεί λίγο χρόνο, σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις λιγότερο από ένα χρόνο. Η αλλαγή αυτή δημιουργεί επιπρόσθετα προβλήματα, ιδιαίτερα στην εφαρμογή του προγράμματος μαθημάτων, αφού σχηματίζονται σχεδόν διαρκώς ανομοιογενείς ομάδες μαθητών (τάξεις), με πολλές διαφορές μεταξύ τους στο γνωστικό, νοητικό και συναισθηματικό τομέα.

Στα παιδιά με διαταραχές του λόγου παρατηρούνται όχι μόνο καθυστερήσεις στην εξέλιξη της γλώσσας, αλλά και ελλείψεις σε γνώσεις, μορφωτικά αγαθά, συλλογή εμπειριών. Γενικά η προετοιμασία για τη ζωή δεν ακολουθεί τον κανονικό δρόμο. Δεν παύει όμως το σχολείο αυτό να είναι παράλληλα ένας χώρος που παρέχονται γνώσεις, ένας χώρος που προσφέρεται η μάθηση που αποβλέπει στην επίδοση των μαθητών, όπως κάθε άλλο σχολείο. Αν αυτά παραμελούνται, δυσκολεύεται ουσιαστικά ο δρόμος ανέλιξης αυτών των παιδιών.

Ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος δεν είναι η θεραπεία, αλλά η πρόληψη, γι' αυτό απαιτείται η πλατειά ενημέρωση του κοινού σχετικά με τα αίτια των διαταραχών του λόγου και τις επιπτώσεις που έχουν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας. Περισσότερο όμως πρέπει να είναι ενημερωμένοι οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, ιδιαίτερα οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι, γιατί στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό σχολείο εκδηλώνονται πιο έντονα οι διαταραχές του λόγου, ώστε να είναι σε θέση να εντοπίζουν τυχόν διαταραχές και να αρχίζει έγκαιρα η αντίστοιχη λογοθεραπεία. (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

Γ. Το παιδί με διαταραχές στη μάθηση

Έννοια

Οι περισσότεροι ενήλικοι θεωρούν το σχολείο ως έναν τόπο μάθησης και επίδοσης. Η επίδοση ισχύει σαν βασικό γνώρισμα του σχολείου ανάμεσα στις άλλες σχολικές διαδικασίες και δραστηριότητες.

Συχνά όμως διαπιστώνουμε σε μαθητές διαταραχές στη μάθηση, που παρουσιάζονται είτε σ' ένα μάθημα (μερική διαταραχή) είτε σε περισσότερα είτε και σε όλα τα μαθήματα (γενική ή ολική διαταραχή). Οι διαταραχές αυτές εκδηλώνονται βαθμιαία ή και ξαφνικά και διαρκούν άλλοτε λίγο και άλλοτε πολύ.

Η αδυναμία αυτή του μαθητή να ανταποκριθεί στις σχολικές – διδακτικές απαιτήσεις, στο αναμενόμενο επίπεδο μάθησης και επίδοσης, αποτελεί διαταραχή στη μάθηση. Έτσι με τον όρο διαταραχές στη μάθηση εννοούμε την πτώση της επίδοσης ενός μαθητή κάτω από το επίπεδο του σταδίου εξέλιξής του.

Αγωγή

Διαταραχές στη μάθηση είναι δυνατό να παρουσιαστούν σε παιδιά κάθε κατηγορίας (κανονικά – ειδικά παιδιά). Σε κάθε περίπτωση διαταραχής επιβάλλεται και διαφορετική αντιμετώπιση, που πρέπει οπωσδήποτε να είναι εξατομικευμένη. Απαραίτητες ενέργειες για την αντιμετώπιση του προβλήματος σε όλες τις κατηγορίες παιδιών με διαταραχές της μάθησης είναι η επισήμανση των πιθανών αιτίων, η απομάκρυνση ή τουλάχιστο η απομόνωσή τους και στη συνέχεια η κάλυψη των κενών σε προηγούμενες γνώσεις.

Η σχολική αγωγή αρχίζει με την είσοδο του παιδιού στο νηπιαγωγείο. Από τη στιγμή εκείνη το σχολείο μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση διαταραχών της μάθησης. Στο νηπιαγωγείο διαπιστώνονται συνήθως για πρώτη φορά, ατομικές διαφορές στη νοημοσύνη, στην επίδοση, στην ικανότητα μάθησης που οφείλονται περισσότερο σε παράγοντες του περιβάλλοντος. (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

Στο Δημοτικό Σχολείο, όπου εκδηλώνονται πιο συχνά οι διαταραχές της μάθησης, πρέπει να επικρατεί πάντα ήρεμο ψυχολογικό κλίμα και να αναπτύσσονται κίνητρα για μάθηση. Στις περιπτώσεις εκδήλωσης διαταραχών, ο ειδικός δάσκαλος με τη χρήση εποπτικών και βοηθητικών μέσων διδασκαλίας, με συμπληρωματική – φροντιστηριακή εργασία, συμπληρώνει τα κενά και προσφέρει βοήθεια στο μαθητή που την έχει ανάγκη, για να ξεπεράσει τις δυσκολίες του.

Για την ορθή αντιμετώπιση του προβλήματος των διαταραχών στη μάθηση πρέπει να έχουμε υπόψη μας και τα παρακάτω.

1. Όταν ένας μαθητής αδυνατεί ν' ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του σχολείου, τότε πρέπει πρώτα να εντοπιστούν τα αίτια. Τα παιδιά υποφέρουν συχνά από ψυχικές διαταραχές, οι οποίες οφείλονται σε λαθεμένες βάσεις αγωγής.
2. Όλα τα παιδιά έχουν ικανότητες και κάθε παιδί είναι ιδιαίτερα ικανό για κάτι. Πρέπει να βρούμε ποια είναι αυτή η ικανότητα και να το βοηθήσουμε να ζήσει τη χαρά της επιτυχίας στην περιοχή αυτή. Βιώματα χαράς που προέρχονται από τη μάθηση και την επιτυχία ενεργοποιούν τις γνωστικές λειτουργίες και οδηγούν στην πνευματική ανάπτυξη.
3. Δεν υπάρχουν «οκνηροί» μαθητές. Αυτό που λέμε «οκνηρία» αποτελεί συχνά μια νευρωσική συμπεριφορά, από την οποία πρέπει να ελευθερώσουμε το μαθητή.

4. Πρέπει να δούμε το σχολικό άγχος σαν ένα σύμπτωμα ψυχικής ανασφάλειας. Αγχώδη παιδιά πρέπει να αποκτήσουν θάρρος και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου.
5. Η «αφηρημάδα» δεν διορθώνεται με «σκληρά μέτρα» και με «ασκήσεις θέλησης». Τα παιδιά που υποφέρουν από «αφηρημάδα» πρέπει να κρατηθούν μακριά από τους πολλούς θορύβους και τα πολλαπλά ερεθίσματα της σύγχρονης ζωής. Να τους χαρίσουμε τη χαρά, δίνοντάς τους την ευκαιρία να κάνουν κάτι. Έτσι, μπορεί να αναπτυχθεί το ενδιαφέρον και η ικανότητα συγκέντρωσης της προσοχής πάνω σ' ένα γνωστικό αντικείμενο για μεγάλο διάστημα (επιμονή).
6. Η αποτυχία στη μάθηση οφείλεται συχνά με λαθεμένες διαδικασίες μάθησης. Το παιδί πρέπει να μάθει την τεχνική της μάθησης.
7. Για την απόρριψη (αποτυχία) του μαθητή δεν φταίει μόνο ο δάσκαλος. Ένοχοι είναι και οι γονείς. Οι γονείς πρέπει να συμμετέχουν και να διευκολύνουν τα παιδιά τους στη μάθηση. Σε πολλές περιπτώσεις η απόρριψη μπορεί να έχει θεραπευτικές δυνάμεις.
8. Για να φοιτήσει ένα παιδί στο σχολείο πρέπει να είναι σχολικά ώριμο. Στην αντίθετη περίπτωση η σχολική αποτυχία είναι αναπόφευκτη. (Αντώνης κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

Δ. Το παιδί με διαταραχές της συμπεριφοράς

Έννοια

Ο κοινωνικο-πολιτιστικός περίγυρος ασκεί στον άνθρωπο, κατά την περίοδο της ανάπτυξης του, τεράστια επίδραση. Τον μορφοποιεί έτσι,

ώστε να αναπτύσσονται σ' αυτόν τέτοιες μορφές συμπεριφοράς και αντίληψης, που να διευκολύνουν την προσαρμογή του. Πρόκειται για συμπλέγματα αλληλεπίδρασης που βοηθούν τον αναπτυσσόμενο άνθρωπο στην κοινωνικοποίησή του. Η αναγνώριση των κανόνων συμπεριφοράς της ομάδας και της κοινωνίας ευρύτερα, η γλώσσα που χρησιμοποιείται, ο τρόπος σκέψης και αίσθησης παραλαμβάνονται από τα άτομα ως «αυτονόητα» και αποτελούν αλυσιδωτές διαδικασίες της μάθησης.

Στην πλειονότητά τους οι διαταραχές της συμπεριφοράς οφείλονται σε δυσμενείς επιδράσεις του περιγυρου, σε ελλιπή ή λαθεμένη αγωγή, σε μη ευνοϊκές καταστάσεις ανάπτυξης.

Έτσι, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κάθε πράξη που συγκρούεται με τα «αυτονόητα» του περιγυρου κάθε μη «σωστή» αντίδραση αποτελεί διαταραχή της συμπεριφοράς. Στο σύνολό τους οι διαταραχές της συμπεριφοράς θεωρούνται σαν ανικανότητα του ατόμου να προσαρμοστεί στις νέες καταστάσεις. Άτομα με διαταραχές της συμπεριφοράς προβαίνουν ενσυνείδητα ή ασυνείδητα σε ενέργειες που εμποδίζουν την κοινωνική τους ενσωμάτωση, τη συναισθηματική και ψυχικής τους ισορροπία και τη μορφωτική τους ανάπτυξη ή βλάπτουν πιθανώς με αυτές άλλους ανθρώπους(Αντώνης Κυπριωτάκης,1989, σελ. 21-68).

Αγωγή

Βασική προϋπόθεση της αγωγής των παιδιών με διαταραχές στη συμπεριφορά είναι η σωστή διάγνωση, δηλ. ο προσδιορισμός των αιτιών που προκάλεσαν τις διαταραχές και οι βαθμός έξαρσης των συμπτωμάτων τους. Τότε μόνο μπορεί να καθοριστεί η μορφή και τα πλαίσια των στόχων της αγωγής κάθε παιδιού, αφού δεν υπάρχει ένας ενιαίος τύπος των παιδιών με διαταραχές της συμπεριφοράς. Γι' αυτό σε

κάθε περίπτωση προηγείται η διάγνωση και η γνωριμία με το μαθητή, από όπου απορρέει η μορφή της αγωγής που θα εφαρμοστεί στη συνέχεια.

Έτσι, όπου χρειαστεί, θα καλυφθούν τα κενά που υπάρχουν, εξ αιτίας ελλιπούς αγωγής, παραλείψεων, αδιαφορίας. Επισημαίνουμε ότι ο άνθρωπος, δεν βρίσκεται πάντα σ' όλες τις περιόδους της εξέλιξής του σε ετοιμότητα για όλες τις μαθήσεις. Επιβάλλεται όμως η καταβολή όλων των προσπαθειών, ώστε να διορθωθεί ότι είναι δυνατό.

Στις περιπτώσεις λαθεμένης αγωγής επιχειρείται η αλλαγή του τρόπου συμπεριφοράς με την εφαρμογή αντίστοιχων ψυχοπαιδαγωγικών μέσων. Όταν το παιδί έχει χάσει την ικανότητα, μερικά ή ολικά, να δεχτεί αγωγή, τότε πρέπει απαραίτητα να εφαρμοστεί η κατάλληλη ψυχοθεραπεία.

Με βάση την προσωπικότητα του μαθητή πρέπει να γίνεται η παρώθηση και να αναπτύσσονται κίνητρα και ενδιαφέροντα. Η εκπλήρωση των σχολικών υποχρεώσεων του μαθητή εξαρτάται από το λειτουργικό-ψυχοπνευματικό επίπεδό του και από το επίπεδο της παρώθησης, των κινήτρων και των ενδιαφερόντων του. Όταν το επίπεδο των τελευταίων παραγόντων είναι χαμηλό, τότε ο μαθητής δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει σκόπιμα τις ικανότητές του. Το να δεχτούμε το μαθητή «όπως αυτός είναι» και να του προσφέρουμε τρόπους και μέσα εργασίας που οδηγούν στην επιτυχία, είναι η καλύτερη παρώθηση (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

E. Νοητική Υστέρηση

Έννοια

Με τον όρο νοητική καθυστέρηση δηλώνεται η ατελής ή ανεπαρκής ανάπτυξη των νοητικών ικανοτήτων.

Πέρα όμως από τις διαταραχές στον πνευματικό τομέα που μπορεί να είναι διαφορετικού βαθμού και έκτασης τα νοητικά καθυστερημένα άτομα παρουσιάζουν και διαταραχές στη συγκρότηση της όλης προσωπικότητας που εκτείνονται από το νοητικό, συναισθηματικό μέχρι και τον κοινωνικό και σωματικό τομέα, πράγμα που δεν γίνεται αμέσως αντιληπτό από τον όρο «νοητική καθυστέρηση»(Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

Αγωγή

Η θεραπεία της νοητικής καθυστέρησης είναι αδύνατη, διαπιστώθηκε, ότι με κατάλληλη φροντίδα και αγωγή είναι δυνατόν να βοηθηθεί το μεγαλύτερο ποσοστό των νοητικά καθυστερημένων, ώστε να μπορέσει να προσαρμοστεί στο κοινωνικό περιβάλλον, στα μέτρα βέβαια που οι περιορισμένες δυνάμεις κάθε κατηγορίας (εκπαιδεύσιμοι, ασκήσιμοι) το επιτρέπουν.

Επειδή σε κάθε κατηγορία παρουσιάζει διαφορετικές ανάγκες και δυνατότητες και απαιτεί διαφορετική μεταχείριση, παρατηρείται και κάποια ποσοτική και ποιοτική διαφοροποίηση του σκοπού της αγωγής που είναι η κοινωνική τους προσαρμογή.(Αντώνης Κυπριωτάκης,1989,σελ 21-68).

Στ. Αυτιστικό παιδί

Έννοια

Ο αυτισμός δεν είναι μια συναισθηματική διαταραχή, ψύχωση, σχιζοφρένεια, κάποια υποπερίπτωση της νοητικής υστέρησης (αν και στην πλειοψηφία τους τα αυτιστικά παιδιά παρουσιάζουν νοητική υστέρηση) αλλά δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση, δεν είναι απλά μια περίπτωση γλωσσικής διαταραχής – αν και η γλωσσική διαταραχή είναι

προϋπόθεση στον αυτισμό – δεν είναι μια διαταραχή της παιδικής ηλικίας αλλά μια διαταραχή της ανάπτυξης.

Είναι μια αναπτυξιακή διαταραχή, όρος που εισάγεται το 1980 και σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας ανήκει στις διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές, όπως ορίστηκε το 1992, αφού μέχρι τότε γινόταν αποδεκτό το σύνδρομο αυτό σαν παιδική σχιζοφρένεια. Δεν είναι μια στατική κατάσταση, υπάρχει συνέχεια από τη μια φάση της ζωής τους στην άλλη, όμως ο αυτισμός υπάρχει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους (Καραντάνος 17-5-99).

Στον αυτισμό οι διαταραχές διαπερνούν το γνωσιακό, το συναισθηματικό και τον κοινωνικό τομέα (διάχυτες). Μπορεί βέβαια να συνυπάρχουν με άλλες καταστάσεις όπως νοητική υστέρηση ή δυσλειτουργία στο λόγο αλλά δεν είναι υποπερίπτωση νοητικής υστέρησης ή λόγου(Αντώνης Κυπριωτάκης,1989, σελ.21-68).

Αγωγή

Για να εκπαιδεύσει κάποιος σωστά ένα αυτιστικό άτομο πρέπει ο ίδιος να γνωρίζει τη φύση του αυτισμού και να κατανοεί τον τρόπο συμπεριφοράς του ατόμου. Κι αυτό γιατί ο θεραπευτής, ο γονιός ή οποιοσδήποτε ασχολείται με το αυτιστικό άτομο πρέπει να γνωρίζει ότι η σκέψη του ατόμου αυτού είναι διαφορετική από τη σκέψη ενός τυπικού ενήλικα ώστε να μην είναι ανυπόμονος για τα αποτελέσματα. Όταν κατανοούμε προσαρμοζόμαστε κι αυτό είναι ακριβώς που χρειάζεται να κάνει κάποιος που ασχολείται με την εκπαίδευση.

Οι σωστές διδακτικές προσεγγίσεις και το σωστό περιβάλλον μπορεί να καθιστούν ένα αυτιστικό άτομο ικανό να εξελιχθεί και να σημειώσει πρόοδο σ' αυτούς τους τομείς. Βέβαια δεν υπάρχουν συνταγές σχετικά με τη μέθοδο που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, ούτε υπάρχει μόνο μια τέτοια μέθοδος και φυσικά ακόμα στην πιο ευνοϊκή περίπτωση δεν πρέπει να

περιμένει κανείς θαύματα. Υπάρχουν κάποια γενικά στοιχεία τα οποία αποδεικνύονται πολύ χρήσιμα όταν αφορά την εκπαίδευση των ατόμων με αυτισμό.(Πηγή από το αρχείο του ΚΔΑΥ).

Z. Το τυφλό παιδί

Έννοια

Η αδυναμία του οπτικού οργάνου να συλλάβει οπτικά ερεθίσματα και η έλλειψη οπτικών παραστάσεων χαρακτηρίζεται ως τύφλωση. Ουσιαστικά θεωρούνται τυφλοί οι άνθρωποι που εξαιτίας κάποιας βλάβης του οπτικού οργάνου, έχουν χάσει σε τέτοιο βαθμό την όρασή τους, ώστε να αδυνατούν, χωρίς ξένη βοήθεια, να προσανατολιστούν σ' ένα άγνωστο περιβάλλον. Έτσι δεν είναι σε θέση να αποκτήσουν εμπειρίες (γνώσεις) με την αίσθηση της όρασης.

Με την ευρύτερη έννοια του όρου, τυφλά θεωρούνται τα άτομα των οποίων η όραση είναι μειωμένη σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν κατά την άσκηση κάποιου επαγγέλματος. Μάλιστα στην κοινή γλώσσα, κάθε άτομο που αδυνατεί να κινηθεί και να προσανατολιστεί χωρίς ξένη βοήθεια που συμπεριφέρεται δηλαδή όπως τα τυφλά άτομα, είναι τυφλό(Αντώνης κυπριωτάκης,1989,σελ.21-68).

Αγωγή

Το παιδί που βλέπει, ζει μέσα σ' έναν κόσμο με πλήθος οπτικών ερεθισμάτων, τα οποία το προκαλούν να «πιάνει» τα αντικείμενα. Με την κίνηση και την επαφή με τα πράγματα, το παιδί μαθαίνει οπτικά να «συλλαμβάνει» και να προσανατολίζεται μέσα στο χώρο. Μαθαίνει να αναγνωρίζει και να ονομάζει τα πράγματα που βλέπει. Από το τυφλό παιδί λείπουν απεναντίας τα οπτικά ερεθίσματα, που αποτελούν την αιτία για ασχολία με τα πράγματα του περίγυρου.

Στα σχολεία τυφλών, με την εφαρμογή ειδικών μεθόδων και τη χρήση ειδικών μέσων διδασκαλίας, τα μειονεκτικά αυτά άτομα αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να είναι σε θέση να αυτοδραστηριοποιηθούν, να αναπτύξουν ολόπλευρα την προσωπικότητά τους και να ζήσουν ως ίσα και αυτοτελή άτομα ανάμεσα στους συνανθρώπους τους.

Με την ειδική αγωγή που ασκείται στους τυφλούς μαθητές, επιδιώκεται η πραγμάτωση των εξής επιμέρους στόχων.

- Η καλλιέργεια του νου και του γλωσσικού οργάνου. Το μεγαλύτερο τμήμα της γλώσσας αποκτάται με την ακοή και οι τυφλοί μπορούν να μάθουν να χρησιμοποιούν την γλώσσα, όπως τα άτομα με κανονική όραση.
- Η ικανότητα αντίληψης με τη χρήση άλλων αισθητικών οδών και μέσων.
- Η κίνηση, ο συντονισμός και ο έλεγχος των κινήσεων, ο προσανατολισμός στο χώρο, η διόρθωση της στάσης του σώματος.
- Η άσκηση στις κατασκευές, η τεχνική αντίληψη και ο χειρισμός μηχανών.
- Η αισθητική μόρφωση σε τομείς μουσικής, χειροτεχνίας και κατασκευών.
- Βοήθεια για την αντιμετώπιση ειδικών προβλημάτων. Βοήθεια για κοινωνική ενσωμάτωση, προετοιμασία για την ανάπτυξη σωστών συναισθημάτων αυτοεκτίμησης και ξεπέραςμα συναισθημάτων μειονεκτικότητας.(Αντώνης Κυπριωτάκης,1989,σελ.21-68).

Ο Lowenfeld (1952) διατυπώνει με πλήρη σαφήνεια το περιεχόμενο της αγωγής των τυφλών, τονίζοντας ότι: « Σκοπός της εκπαίδευσης του τυφλού παιδιού είναι να μεταδώσει σ' αυτό γνώσεις της πραγματικότητας που το περιβάλλει, εμπιστοσύνη για να αντιμετωπίσει

την πραγματικότητα αυτή, και το συναίσθημα ότι αναγνωρίζεται και γίνεται αποδεκτός ως άτομο με τα δικαιώματά του».

H. Το κωφό παιδί

Έννοια

Η ανικανότητα του ατόμου να συλλάβει ακουστικά ερεθίσματα χαρακτηρίζεται ως κώφωση. Τα κωφά άτομα έχουν χάσει παντελώς την ακοή τους ή διατηρούν ελάχιστα υπολείμματα της, ώστε δεν είναι σε θέση, παρά μόνο με ειδική βοήθεια, να μάθουν την ομιλούμενη γλώσσα.

Αν μάλιστα η κώφωση επέλθει κατά την νεανική ή ώριμη ηλικία, παρατηρείται αντίστοιχα μια σχετική πτώση της γλωσσικής ικανότητας.

Η κώφωση συνδέεται στενά με την αλαλία, γιατί η γλώσσα αποκτάται με την ακοή. Οι συνέπειες της κώφωσης συνδέονται επίσης με το χρόνο εμφάνισης της διαταραχής. Έτσι, παρατηρούνται διαφορές στην πνευματική και ψυχική εξέλιξη των κωφαλάλων, των οποίων αιτία είναι ο χρόνος που εμφανίστηκε η κώφωση (εκ γενετής, πρόιμη παιδική, νεανική ηλικία κ.ά.). Όσο πιο ύστερα από τη γέννηση παρουσιαστεί η κώφωση, τόσο οι συνέπειές της είναι ελαφρότερες (Αντώνης Κυπριωτάκης, 1989, σελ. 21-68).

H αγωγή του κωφού και κωφαλάλου

Η γλώσσα αποκτάται με την ακοή. Γι' αυτό κωφά παιδιά εκ γενετής ή που έχασαν την ακοή τους πολύ νωρίς παραμένουν και άλαλα.

Ο Gehlen απέδειξε ότι , όταν αναπτύσσεται ένα υγιές παιδί μακριά από ανθρώπινο περιβάλλον (απομονωμένο), είναι ικανό να αναπτύξει μια δική του γλώσσα, χωρίς να συμβαίνει το ίδιο με το κωφό παιδί.

Η γλώσσα και η σκέψη είναι στενά δεμένες μεταξύ τους, γιατί η σκέψη πραγματοποιείται μόνο με την γλώσσα. Και η γλώσσα αποτελεί το καλύτερο όργανο άσκησης του νου. Συνεπώς η κώφωση και η αλαλία αποτελούν σοβαρά εμπόδια στην πνευματική ανάπτυξη του ατόμου, στην κοινωνική προσαρμογή και στη συναισθηματική του εξισορρόπηση.

Η σκέψη πραγματοποιείται κυρίως μόνο με τη γλώσσα. Χωρίς τη γλώσσα σκέψη δεν γίνεται. Η εξέλιξη της σκέψης προϋποθέτει την εξέλιξη της γλώσσας. Η γλώσσα στο κωφό και κωφάλαλο παιδί αναπτύσσεται μόνο με ειδική παιδαγωγική βοήθεια και ειδική μέθοδο διδασκαλίας.

Η μάθηση σ' αυτά τα παιδιά είναι δυσχερής και η πνευματική εξέλιξή τους ακολουθεί βραδύτερο ρυθμό. Ο ανασταλτικός αυτός παράγοντας (η κώφωση) επιδρά τόσο περισσότερο αρνητικά όσο η διαταραχή είναι σοβαρότερης μορφής.

Το ειδικό σχολείο βοηθεί το κωφό και κωφάλαλο παιδί να μάθει να χρησιμοποιεί τη γλώσσα, να ομιλεί, να συναναστρέφεται με τους συνανθρώπους του και να συμμετέχει στα κοινά.(Αντώνης Κυπριωτάκης,1989,σελ21-68).

2.1.9 Προσχολική εκπαίδευση

Προγράμματα Πρώιμης παρέμβασης

Η διάγνωση των σοβαρότερων αναπηριών γίνεται συνήθως αμέσως μετά τη γέννηση από γιατρούς ή κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών του παιδιού. Μέρος των προβλημάτων και των δυσκολιών που προκύπτουν μπορούν να αποφευχθούν αν αντιμετωπιστούν έγκαιρα. Το πρόγραμμα ωστόσο της πρώιμης παρέμβασης εφαρμόζεται από λίγους φορείς στην Ελλάδα όπως τμήματα παιδιατρικών νοσοκομείων, βρεφοσυμβουλευτικών

σταθμών, και ΚΔΑΥ. Στα προγράμματα αυτά συμμετέχουν τόσο τα παιδιά όσο και οι οικογένειές τους, οι οποίες εκπαιδεύονται για να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις συνθήκες που έχουν προκύψει(Internet,www.european-agency.org).

Ένταξη Φοίτηση στα κοινά Νηπιαγωγεία

Η ένταξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες προσχολικής ηλικίας στο κοινό σχολικό σύστημα αποτελεί βασική μέριμνα του Υπουργείου Παιδείας. Οι μαθητές/τριες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους εντάσσονται στα κοινά νηπιαγωγεία, στα οποία υλοποιούνται προγράμματα προσαρμοσμένα στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες τους και τα οποία έχουν προταθεί από ΚΔΑΥ όπου έγινε η αξιολόγηση του μαθητή.

Σε μερικές περιπτώσεις και όταν κρίνεται απαραίτητο, μαθητές προσχολικής ηλικίας με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να παρακολουθήσουν μαθήματα και σε τμήμα ένταξης κάποιες ώρες της ημέρας ή της εβδομάδας, τα οποία λειτουργούν μέσα στα κοινά νηπιαγωγεία και σκοπό έχουν την αποτελεσματική υποστήριξη του μαθητή.(Internet,www.european-agency.org)

Ειδικά Νηπιαγωγεία

Όταν η εκπαίδευση των μαθητών προσχολικής ηλικίας δεν μπορεί να επιτευχθεί επιτυχώς στα κοινά νηπιαγωγεία ή σε τμήματα ένταξης νηπιαγωγείου τότε μπορεί να προταθεί η φοίτηση σε ειδικό νηπιαγωγείο.

Το Ειδικό Νηπιαγωγείο είναι μια πολύ σύγχρονη μορφή που ανταποκρίνεται στην έννοια και στον σκοπό της «όσο το δυνατόν ενωρίς διαγνώσεως και θεραπείας». Όσο δηλαδή πιο νωρίς ξέρουμε τι έχουν αυτά τα παιδιά και ανάλογα τα βάλουμε στο δρόμο της άσκησης τόσο πολλές εκτροπές θα αποφευχθούν, τόσο περισσότερα

θα κερδιθούν και τόσο καλύτερα θα επιτύχουν αύριο οι σκοποί της Ειδικής Αγωγής.

Τα Ειδικά Νηπιαγωγεία όχι μόνο βοηθούν το παιδί αλλά αναπληρώνουν και συμπληρώνουν την οικογενειακή αγωγή και πολλές φορές καλύτερεύουν το οικογενειακό κλίμα. Το Νηπιαγωγείο αντικαθιστά εν μέρει, δεν υποκαθιστά την οικογένεια.

Το Ειδικό Νηπιαγωγείο δέχεται παιδιά από 4 μέχρι 5 χρόνων, έχει 2 βαθμίδες (με μια διαφοροποίηση για μελλοντικά ασκήσιμα ή εκπαιδεύσιμα) και η φοίτηση είναι διετής σε κανονική πορεία. Λειτουργεί ως ημήμερησιο, συνεργάζεται στενά με το πλησιέστερο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο και το μόνιμο προσωπικό του είναι Ειδικοί Νηπιαγωγοί και Κοινωνικοί Λειτουργοί.

Δεν πρέπει να συγχέεται το Ειδικό Νηπιαγωγείο με την Προβαθμίδα του Ειδικού Σχολείου. Αυτή, ώσπου να αναπτυχθεί ο θεσμός του Ειδικού Νηπιαγωγείου θα είναι ακόμα αναγκαία για το παιδί σχολικής ηλικίας που δεν είναι ακόμα ώριμο να δεχθεί μια συστηματική ειδική αγωγή. Επίσης η Προβαθμίδα θα είναι πάντα αναγκαία ως «Τάξεις παρατηρήσεως». (Κώστας Γ. Καλαντζής, 1973, σελ 31-33)

2.1.10 Υποχρεωτική εκπαίδευση

Ένταξη Φοίτηση στα κοινά σχολεία

Σύμφωνα με το νόμο 2817/2000 και την Υπ. Απ. Γ6 102357/2002 η φοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες γίνεται κυρίως στα κοινά σχολεία. Η ένταξη του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο κοινό σχολείο μπορεί να πραγματοποιηθεί με δύο τρόπους:

- 1) Ένταξη- φοίτηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στις συνήθεις σχολικές τάξεις της Πρωτοβάθμιας ή της Δευτεροβάθμιας Γενικής ή Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.
- 2) Ένταξη- φοίτηση σε Τμήματα Ένταξης μέσα σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.(Internet,www.European-agency.org)

Σχολεία ειδικής αγωγής

Σχολείο Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης είναι δημόσιο ή ιδιωτικό σχολείο που ιδρύεται και λειτουργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου για παροχή ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης σε παιδιά με ειδικές ανάγκες. Τα σχολεία αυτά στελεχώνονται με το αναγκαίο διδακτικό και άλλο επιστημονικό (ψυχολόγους, λογοθεραπευτές, γιατρούς, φυσιοθεραπευτές και άλλους) υποστηρικτικό και βοηθητικό προσωπικό και εφοδιάζονται με σύγχρονα μέσα που είναι απαραίτητα για την εκπλήρωση της αποστολής τους. Η εκπαιδευτική πολιτική των σχολείων ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης περιλαμβάνει σύστημα συνεχούς επαφής των σχολείων αυτών με τα συνηθισμένα σχολεία της περιοχής τους και διοργάνωση κοινών δραστηριοτήτων, ανάλογα με την περίπτωση.(Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου,31/8/2007,απόφαση,σελ2)

Τα Ειδικά Σχολεία με τη σημερινή τους μορφή είναι ειδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία εφαρμόζουν την υποχρεωτική εκπαίδευση σε παιδιά και νέους για τους οποίους δεν έχει μεριμνήσει το ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η αναγκαιότητα της ύπαρξης του Ειδικού Σχολείου, δηλαδή της υποχρεωτικής φοίτησης των ανάπηρων παιδιών στο Ειδικό Σχολείο, ξεκινάει στην πραγματικότητα από την άποψη της σχολικής επίδοσης.

Το Ειδικό Σχολείο είναι βασικά μια «ειδική» μορφή της βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ακόμα και στις περιπτώσεις που οι ίδιες οι

δομές του το θέλουν αυτόνομο. Λειτουργεί με τις ίδιες διδακτικές μεθόδους, μέτρα, σχολικά προγράμματα και σχολικούς στόχους, όπως και τα γενικά σχολεία. Οι παιδαγωγοί στην πλειονότητά τους έχουν την ίδια κατάρτιση μ' αυτή των παιδαγωγών των γενικών σχολείων, με ελάχιστες βέβαια εξαιρέσεις. Βρίσκεται σ' όλες τις μορφές του, όπως π.χ. διοικητικά, νομοθετικά, λειτουργικά κ.ά. εποπτευόμενο από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Παρ' όλες τις εξελίξεις στις θεωρητικές επιστήμες και τις αλλαγές των αντιλήψεων, το χάσμα ανάμεσα στην επιστήμη και την πράξη, όσον αφορά στην Ειδική Αγωγή και το Ειδικό Σχολείο, παρέμεινε.

Το Ειδικό Σχολείο παρέμεινε ένα «κλειστό Σχολείο» χωρίς να βρει διεξόδους και χωρίς να μπορέσει να σπάσει το φράγμα των προκαταλήψεων. «Έτσι βλέπουμε τους απόφοιτους των πιο σύγχρονων Ειδικών Σχολείων των μεγάλων λεγόμενων αναπτυγμένων ή προηγμένων χωρών να βγαίνουν έξω στη ζωή και να αντικρίζουν έναν κόσμο εχθρικό, απορριπτικό, μια ζούγκλα. Το ίδιο συμβαίνει και με τα καναρίνια έξω απ' τα χρυσά κλουβιά»(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ.102-105).

Επιχειρώντας μια ιστορική αναδρομή όσον αφορά στο Ειδικό Σχολείο, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι υπήρχαν απόψεις και στόχοι που ήταν αρκετά προχωρημένοι για την εποχή τους και συγχρόνως παρατηρούμε απόψεις και μελέτες των τελευταίων ιδιαίτερα δεκαετιών που στηρίζονται σε απόψεις και νοοτροπίες παλαιότερων εποχών, εποχών που η εκπαίδευση βασιζόταν απλώς και μόνο στη βοήθεια και τη φροντίδα.

Ο δε Καλαντζής (1976) γράφει ότι: « το Ειδικό Σχολείο είναι ο κύριος χώρος, όπου λειτουργείται η Ειδική Αγωγή. Το Ειδικό Σχολείο είναι στην κυριολεξία «Σχολείο», όπως τα άλλα, ασκεί «αγωγή», έχει δηλαδή αντικείμενό του να διδάσκει και να διαπαιδαγωγεί παιδιά. Όπως και το γενικό Δημοτικό Σχολείο, είναι κι αυτό ένα «Σχολείο Κατωτέρας Γενικής

Εκπαιδεύσεως», γιατί έχει για στόχο του τον ηθικοκοινωνικό άνθρωπο και τον ικανό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζωής. Ο τελικός σκοπός, λοιπόν, είναι ο ίδιος με μια διαφορά στα μέσα και στο βαθμό της πραγματώσεώς του, εξ αιτίας του ειδικού αντικειμένου, του ειδικού παιδιού».

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80 γίνεται φανερός ο ενθουσιασμός για αλλαγή καταστάσεων στο χώρο της Ειδικής Αγωγής. «Βλέπουμε ότι τα τελευταία χρόνια έχουμε άσυλα και ιδρύματα, ειδικές τάξεις και ειδικά σχολεία, κοινωνικοποίηση με το κλείσιμο των ιδρυμάτων, ένταξη και ενσωμάτωση, μαθησιακές δυσκολίες, προσαρμογή στο σύνολο, θεσμοθέτηση ισοτιμίας με νομοθετικές αλλαγές, και άλλες καλοπροαίρετες μεν τάσεις, χωρίς υποδομή όμως και χωρίς βάσεις»(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ.102-105).

Επίσης, ο Καλαντζής (1984) αναφέρει ότι «Η μεγάλη ανάπτυξη των Ειδικών Σχολείων του Εκπαιδευσιμου τύπου είναι δείγμα «κοινωνικής απόρριψης»! Τα γενικά Σχολεία «επιλέγουν» παντού τους έξυπνους και αριστούχους. Για τους «κακούς» μαθητές δεν μένει άλλο παρά ο «αποθέτης» του Ειδικού Σχολείου».(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ 102-105).

2.1.11 Ο Ειδικός Παιδαγωγός

Ένας από τους βασικούς παράγοντες που εμπλέκονται στην Ειδική Αγωγή είναι ο Ειδικός Παιδαγωγός. Ο ρόλος του συνδέεται άμεσα με υψηλότερες απαιτήσεις σε σύγκριση με τους άλλους εμπλεκόμενους στην Ειδική Αγωγή. Ο Ειδικός Παιδαγωγός κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας αντιμετωπίζει μια σειρά από περιπτώσεις και προβλήματα και καλείται να πάρει αποφάσεις, οι οποίες τις περισσότερες

φορές έχουν ηθικό-συναισθηματικό χαρακτήρα και υπόκεινται σε ηθική αξιολόγηση.

Όσο καλά και αν είναι καταρτισμένος ο Ειδικός Παιδαγωγός και όση πληροφόρηση κι αν κατέχει για την εκπαίδευση ή ακόμα και αν είναι πεπεισμένος για τη δύναμη των ηθικών και κοινωνικών επιταγών, είναι αυτός που πρέπει να αποφασίσει και να κάνει επιλογές ηθικού χαρακτήρα ακόμα και για απλές καθημερινές παιδαγωγικές δραστηριότητες.

Για τον Καλαντζή (1976), «Ο Ειδικός Παιδαγωγός είναι ο αναμφισβήτητος και αναντικατάστατος φορέας και λειτουργός της Ειδικής Αγωγής. Το πολύπλευρο, πολύμορφο έργο του Ειδικού Παιδαγωγού, το τόσο υπεύθυνο και βαθύτατα ανθρώπινο, θέτει για την επιλογή και τη μόρφωση των φορέων του υψηλές απαιτήσεις από επιστημονική και ανθρώπινη άποψη. Για τον ιδιόμορφο ρόλο του Ειδικού Παιδαγωγού σωστά λέγεται «εάν ο δάσκαλος του κανονικού παιδιού είναι μια φορά δάσκαλος, ο δάσκαλος του μειονεκτικού δύο φορές». Γι' αυτό επιλέγονται για ειδίκευση όσοι από τους άριστους δασκάλους επιθυμούν τούτο»(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ.115-122).

Το επάγγελμα του Ειδικού Παιδαγωγού όπως αυτό ασκείται σήμερα είναι αρκετά δύσκολο γιατί έρχεται αφ' ενός αντιμέτωπος με τις δυσκολίες που παρουσιάζει η εξατομικευμένη διδασκαλία και γενικότερα η ατομική ενασχόληση και αφ' ετέρου με την αναγκαιότητα της ηθικής διάστασης του επαγγέλματος αυτού.

Σ' αυτήν την περίπτωση ο Κιτσαράς (1994) κατηγοριοποιεί τους Ειδικούς Παιδαγωγούς σε τρεις ομάδες:

α) Σ' εκείνους, οι οποίοι επιτελούν με πραγματική «ευλάβεια» τα υπηρεσιακά τους καθήκοντα, υπηρετώντας πιστά τη νομιμότητα, και οι οποίοι εκμεταλλεύονται συγχρόνως το περιθώριο, το οποίο προκύπτει από την ηθική κατάσταση. Πρόκειται στην ουσία για τις περιπτώσεις

εκείνες όπου οι ειδικοί δάσκαλοι εκμεταλλεύονται τις ιδιομορφίες της Ειδικής Αγωγής κι έχουν τη δυνατότητα να κρύψουν την ανεπάρκεια τους και να παρουσιάζουν προς τα έξω μια ψευδή εικόνα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αποκαλούνται «τσαρλατάνοι παιδαγωγοί» και το επάγγελμά τους «ύποπτο».

β) Σ' εκείνους, οι οποίοι δικαιολογούν το παιδαγωγικό τους ενέργημα κυρίως δεοντολογικά. Πρόκειται για το μεγάλο όγκο των ειδικών δασκάλων.

γ) Στην τρίτη, τέλος, κατηγορία ανήκουν εκείνοι οι ειδικοί δάσκαλοι, οι οποίοι αναγνωρίζουν τις ηθικές απαιτήσεις του επαγγέλματός τους και επιδιώκουν να τις εφαρμόσουν. Σημαντικό είναι ακόμα το γεγονός ότι η κατηγορία αυτή των ειδικών δασκάλων, προκειμένου να υλοποιήσει τις ηθικές απαιτήσεις, οι οποίες απορρέουν από τα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, εφαρμόζουν τις πιο αποτελεσματικές και πρόσφορες από τις διαθέσιμες μεθόδους, έχοντας ως κριτήριο την ποιότητα.(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ.115-122).

Ο παιδαγωγός πρέπει να 'χει μιαν αντικειμενική στάση στην παιδαγωγική εργασία. Ο παιδαγωγός της γενικής εκπαίδευσης πρέπει να γνωρίζει, ιδιαίτερα όταν το μεγαλύτερο ποσοστό παιδιών με ειδικές ανάγκες σύμφωνα με τα δεδομένα που έχουμε βρίσκεται στο γενικό σχολείο, το αντικείμενο της Ειδικής Παιδαγωγικής. Η άποψή του δεν πρέπει να διαμορφώνεται μόνο από εντυπώσεις ή από αυτά που ακούει. Πρέπει να ξέρει ότι η Ειδική Παιδαγωγική εργασία αξίζει όταν τη δούμε σ' ένα ευρύτερα ολοκληρωμένο πλαίσιο. Δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να αγνοούμε το άτομο με νοητική καθυστέρηση ή το άτομο με προβλήματα συμπεριφοράς, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να οδηγήσουμε σε περιθωριακή συμπεριφορά. Ο Ειδικός Παιδαγωγός δεν πρέπει ποτέ να βρεθεί προ της επιλογής ασχολίας ή μη με τα ανάπηρα άτομα. Στόχος πρέπει να είναι η ένταξή τους στην κοινότητα. Η μόνη

επιτρεπτή απόφαση είναι το «πως» θα εντάξει τα ανάπηρα άτομα. Ο γενικός παιδαγωγός πρέπει να γνωρίζει ότι ακριβώς αυτό το «πως» είναι αντικείμενο μιας ηθικής-ανθρωπιστικής εκπαιδευτικής και πολιτικής στάσης. Πρόκειται για το ερώτημα: τι είναι σωστό, οι αδύναμοι να υπάρχουν για να υπηρετούν τους δυνατούς ή ότι ο στόχος των δυνατών είναι να βοηθούν τους αδύνατους;

Η Ειδική Παιδαγωγική εργασία δεν είναι σίγουρα υπόθεση του καθενός. Κάθε παιδαγωγός πρέπει να γνωρίζει ότι η αιτία για το ότι κάποιος ενδιαφέρεται για την Ειδική Παιδαγωγική βοήθεια που συνιστάται σε μιαν ανθρώπινη αντικειμενική στάση και όχι απλώς και μόνο στη συναισθηματική βοήθεια. Την κοινωνική δικαίωση η Ειδική Παιδαγωγική εργασία την παίρνει από την αναγκαιότητα της ένταξης των αδυνάτων στο κοινωνικό σύνολο- ένταξη που στη συνέχεια οδηγεί στην κοινωνική χρησιμότητα και την κοινωνική παραδοχή του κάθε ατόμου.

Στον ψυχολογικό τομέα, ο παιδαγωγός πρέπει να γνωρίζει τι σημαίνει μια αναπηρία για την ψυχική εξέλιξη και κατάσταση ενός παιδιού: πως μερικές δυνάμεις του παραλύουν και άλλες ερεθίζονται, πως αυξάνεται η τάση της επιθετικότητας, πως μειώνονται οι δυνατότητες επίδοσής του, πώς η ψυχική ενέργεια καταναλώνεται στην προσπάθειά του για εσωτερική ισορροπία όταν ενεργοποιείται για την καθημερινή του επίδοση, πώς πολύ απλά πράγματα που κάθε παιδί «μπορεί από μόνο του», γίνονται τεράστια προβλήματα επειδή το ανάπηρο παιδί απλώς και μόνο δεν γνωρίζει τι απαιτούν οι άλλοι από αυτό.

Ο παιδαγωγός πρέπει να συμμετέχει ενεργά στην κατανόηση μιας μειονεκτικής εξέλιξης του παιδιού. Ο παιδαγωγός είναι το άτομο που πρώτο θα γνωρίσει, μια γλωσσική μειονεκτικότητα του παιδιού και είναι αυτός που θα εφιστήσει την προσοχή τους γονείς για το πόσο σοβαρό ή όχι είναι το πρόβλημα, για το αν χρειάζεται ή όχι θεραπεία, για το πού θα πρέπει να απευθυνθούν. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις ώστε ο Γενικός

Παιδαγωγός να είναι σε θέση να συμβουλευθεί; Κατ' αρχάς, χρειάζεται, παράλληλα με τη συγκεκριμένη γνώση των δυνατοτήτων της συμβουλευτικής, μια ευαισθησία και μια παρατηρητικότητα για τυχόν μη «κανονική» εξέλιξη.

Υπάρχουν προβλήματα τα οποία βρίσκονται στα όρια της «κανονικής» Παιδαγωγικής και της Ειδικής Παιδαγωγικής, και τα οποία ο κάθε παιδαγωγός πρέπει και μπορεί να τα αναγνωρίσει, εάν γνωρίζει καλύτερα την Ειδική Παιδαγωγική. Πρόκειται για το μεγάλο τομέα των δυσκολιών της αγωγής, δηλαδή των παιδιών με σχολική αποτυχία λόγω προβληματικής διαπαιδαγώγησης από την οικογένεια.

Παιδιά που δεν έχουν σαφώς προβληματική συμπεριφορά αλλά δείχνουν να έχουν τέτοιου είδους τάσεις βρίσκει κανείς σε κάθε σχολική ομάδα. Σαν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε παιδιά που δεν μπορούν να συγκεντρωθούν και ως επακόλουθο της μη συγκέντρωσης είναι η μη παρακολούθηση του μαθήματος. Παρ' όλη την εξυπνάδα (υψηλό δείκτη νοημοσύνης) τους, συν το χρόνο οι γνώσεις τους γίνονται όλο και πιο ελλιπείς, με τελικό αποτέλεσμα την αποτυχία της σχολικής χρονιάς. Σ' αυτό συμβάλλουν: α) οι υπάρχουσες απορριπτικές δομές του σημερινού εκπαιδευτικού προγράμματος, β) ο τρόπος διδασκαλίας, γ) η οργάνωση της τάξης, και δ) η έλλειψη κοινωνικής διάστασης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Συχνά ο παιδαγωγός δεν χρειάζεται να γνωρίζει παρά μερικά στοιχεία για το υπόβαθρο αυτών των αποτυχιών, και μ' αυτό τον τρόπο να βρει το θάρρος να ασχοληθεί και μ' έναν τέτοιο μαθητή, χωρίς να 'χει διαχωριστικές τάσεις.

Από τους παραπάνω τρεις λόγους μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η κατάρτιση όλων των παιδαγωγών (α' β' βαθμιας και β' β' βαθμιας εκπαίδευσης) στην Ειδική Αγωγή δεν σημαίνει την εκμάθηση καινούριων και διαφορετικών μεθόδων, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Σημαίνει τη γνώση των

ιδιαιτεροτήτων του κάθε παιδιού, καθώς και των περιπτώσεων μειονεκτικών εξελίξεων του παιδιού.(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ115-122).

Το σημαντικότερο στην εκπαίδευση του Ειδικού Παιδαγωγού είναι να καταρτισθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκτήσει μια κριτική στάση απέναντι σ' όλες τις μεθοδολογίες. Δεν πρέπει να θαμπώνεται από κάθε μέθοδο που επαγγέλλεται σίγουρη επιτυχία. Πρέπει να γνωρίζει ότι κάθε επιτυχία δεν είναι το κριτήριο της σωστής χρησιμοποιούμενης μεθόδου. Εκτός των άλλων πρέπει να δοκιμάσει και απόψεις που αφορούν τις προσωπικές πλευρές της δημιουργίας μιας μεθόδου. Το άτομο που εισάγει μια καινούρια παιδαγωγική μέθοδο δεν έχει αποκλειστικό στόχο την αγωγή του παιδιού. Πολύ συχνά υπεισέρχονται, ασυνείδητα, προσωπικά ενδιαφέροντα και φιλοσοφίες.

Ο Καλαντζής (1984) πιστεύει ότι «Βασικά ο δάσκαλος, σ' όποια βαθμίδα κι αν υπηρετεί, πρέπει να μνηθεί και στην Ειδική Αγωγή. Ο ρόλος του σήμερα έχει αλλάξει, η σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη και πράξη εμπλουτίζεται από τις ιδέες και προόδους των Ειδικών Επιστημών του παιδιού».

Ο ρόλος, λοιπόν, του Ειδικού Παιδαγωγού είναι να συντονίσει το ηθικό και νομικά επιτρεπτό με το παιδαγωγικά ορθό, οριοθετώντας το ανθρώπινο «επιτρέπεσθαι» και αποφεύγοντας την κατάχρηση δικαιώματος, έτσι ώστε, συνδυάζοντάς τα με τις δυνατότητες του κάθε παιδιού, να πετυχαίνει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για το συγκεκριμένο παιδί. Αυτό όμως «προϋποθέτει ειδικά εκπαιδευμένους παιδαγωγούς με άρτια κατάρτιση όχι μόνο σε θέματα ειδικής παιδαγωγικής και ψυχολογίας, αλλά και σε ζητήματα, τα οποία άπτονται της νομικής και ηθικής διάστασης του ειδικού παιδιού».(Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη,1996,σελ 115-122).

2.1.12 Οργάνωση ειδικών τάξεων

Η ειδική τάξη αποτελεί μέχρι στιγμής την καλύτερη προσέγγιση για την ενσωμάτωση του παιδιού στην κανονική του τάξη.

Όλοι μας γνωρίζουμε ότι 2-3 παιδιά σε μια τάξη 25-30 μαθητών του «κανονικού» σχολείου παρουσιάζουν σοβαρές ή ελαφρότερες δυσκολίες μάθησης σε ορισμένα μαθήματα ή σε όλα τα μαθήματα και τα οποία έχουν ανάγκη από ειδική ψυχοπαιδαγωγική βοήθεια.

Το σχολείο βέβαια έχει υποχρέωση να δέχεται την ατομικότητα κάθε παιδιού και να του παρέχει εκπαίδευση ανάλογα με τις ανάγκες του. Απ' την υποχρέωση αυτή του σχολείου προέκυψε η ιδέα της εξατομικευμένης εργασίας.

Μια ειδική τάξη μπορεί να εξυπηρετήσει 10-15 παιδιά, χωρίς να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ειδικές τάξεις και με 25 ή παραπάνω μαθητές.

Για την καλή οργάνωση και λειτουργία των ειδικών τάξεων απαιτείται προσεκτική μελέτη, σοβαρός προγραμματισμός και τήρηση ορισμένων αρχών και συγκεκριμένης διαδικασίας.

A) Ειδική Τάξη

Η ειδική τάξη είναι μια επιπλέον τάξη του κανονικού σχολείου, όπου ο ειδικός δάσκαλος προσφέρει ψυχοπαιδαγωγική βοήθεια στους μαθητές.

Η ειδική τάξη εκφράζει δύο αξιώματα:

α) το αξίωμα της ενσωμάτωσης

β) το αξίωμα της παροχής ίσων ευκαιριών σ' όλους

B). Τύποι ειδικών τάξεων

Με πλήρη φοίτηση

Οι μαθητές παρακολουθούν όλο το πρόγραμμα της ημέρας σ' αυτή κι ανήκουν οργανικά σ' αυτή.

Μοιάζει με μικρό ειδικό σχολείο μέσα στο κανονικό.

Δεν μπορεί βέβαια να υποκαταστήσει το Ειδικό Σχολείο. Ο τύπος αυτής της Ειδικής Τάξης συναντάται σ' αρκετές χώρες της Ευρώπης.

Με μερική απασχόληση

Σ' αυτή απασχολούνται μερικές ώρες της εβδομάδα (1-2 ώρες την ημέρα). Τις υπόλοιπες ώρες παρακολουθούν το πρόγραμμα της τάξης τους. Η βοήθεια παρέχεται μόνο στη Γλώσσα ή μόνο στα Μαθηματικά ή και στα δύο. Το σύνολο σχεδόν των Ειδικών Τάξεων στην Ελλάδα είναι αυτού του τύπου.

Γ) Αρχές και διαδικασία οργάνωσης της ειδικής τάξης

1. Στελέχωση της ειδικής τάξης

Ο δάσκαλος της ειδικής τάξης πρέπει να έχει:

- α. ειδική παιδαγωγική κατάρτιση
- β. ιδιαίτερη ευαισθησία στην προσέγγιση των παιδιών
- γ. κατανόηση
- δ. ικανότητα εξατομίκευσης της διδακτικής εργασίας
- ε. συνεργατικότητα με τους άλλους δασκάλους του σχολείου

2. Στέγαση της ειδικής τάξης

χωρίς χώρο (μικρή αίθουσα ή γραφείο ή κάποια αποθήκη) δεν μπορεί να δημιουργηθεί ειδική τάξη.

3. Εξοπλισμός ειδικής τάξης

Η Ειδική τάξη χρειάζεται πλούσιο εποπτικό και διδακτικό υλικό.

4. Επιλογή και αξιολόγηση μαθητών

Η επιλογή των μαθητών ακολουθεί τα εξής στάδια:

- α. Επισήμανση απ' το δάσκαλο της κανονικής τάξης
- β. Μαθησιακή εξέταση απ' τον ειδικό δάσκαλο

γ. Διαγνωστική εξέταση απ' την ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία.

Έτσι καταρτίζεται ατομικός φάκελος για κάθε μαθητή.

5. Αποδοχή της ειδικής τάξης

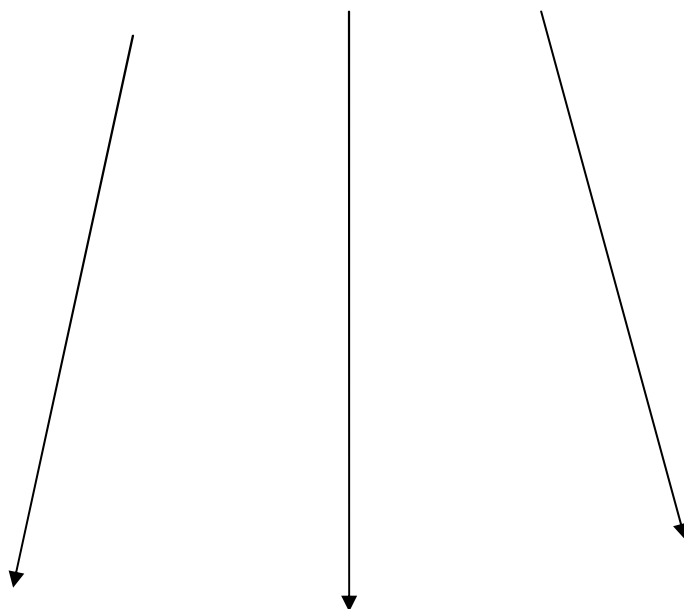
Βασική προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία της ειδικής τάξης είναι η αποδοχή της απ' το προσωπικό του Σχολείου και τους γονείς.

6. Προγράμματα

Ο τρόπος κατάρτισης και εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος της ειδικής τάξης είναι ένα απ' τα πιο σημαντικά σημεία για την επιτυχία του σκοπού της ειδικής τάξης.

Τα αναλυτικά προγράμματα των Ειδικών τάξεων διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών. Ανάλογα διαφοροποιούνται οι μέθοδοι, τα μέσα και οι τεχνικές διδασκαλίας(Φ.Στάθης,1994,σελ.58-60).

Δ)Κύριοι τομείς του προγράμματος της Ειδικής Τάξης

1. Γνωστικός Περιλαμβάνει: Τη διδακτική εργασία για την αντιμετώπιση γνωστικών δυσκολιών και ελλείψεων. Οι στόχοι προσδιορίζονται

2. Θεραπευτικός Περιλαμβάνει: Δραστηριότητες με θεραπευτικό περιεχόμενο π.χ. τροποποίηση μιας παθολογικής συμπεριφοράς, συναισθηματική στήριξη των παιδιών.

3. Συμβουλευτικός Συνεργασία σχολείου και οικογένειας. Βασική προϋπόθεση η συντονισμένη προσπάθεια. Χωρίς τη συναίνεση του γονιού κανένας μαθητής δεν φοιτά στην Ειδική Τάξη.

(Φ.Στάθης,1994,σελ 58-60).

2.1.13 Διδακτικές αρχές που πρέπει να εφαρμόζει ο δάσκαλος

Ο δάσκαλος θα πρέπει να εφαρμόζει και να τηρεί μερικές βασικές αρχές για να πετύχει τους μικρούς στόχους που βάζει.

Αυτές είναι:

α. Η αρχή της εξατομικευμένης διδασκαλίας

Για να διευκολυνθεί η εξατομίκευση της διδασκαλίας στην τάξη, θα πρέπει να εφαρμόζεται παράλληλα και το σύστημα ομάδων διδασκαλίας.

Στις ομάδες θα πρέπει να τοποθετούνται παιδιά που έχουν την ίδια χρονολογική και νοητική ηλικία, την ίδια κοινωνική ωριμότητα και την ίδια επίδοση στο συγκεκριμένο μάθημα (ομάδα ανάγνωσης, ομάδα γραφής).

β. Η αρχή της εποπτείας

Τα νοητικά καθυστερημένα άτομα δεν μπορούν να αντιληφθούν αφηρημένες έννοιες παρά μόνο συγκεκριμένα πράγματα.

γ. Η αρχή της απλοποίησης

Το υλικό τη διδασκαλίας να είναι απλό και όχι σύνθετο. Να περιέχει πολλά γνωστά και λιγότερα άγνωστα στοιχεία. Καθετί δίνεται με βήματα που διαρκούν αρκετό χρόνο.

δ. Η αρχή της επανάληψης

Το νοητικά καθυστερημένο παιδί χρειάζεται συχνές επαναλήψεις της ύλης και συνεχή άσκηση.

ε. Η αρχή της ολότητας

Η ύλη θα πρέπει να διδάσκεται ως ολότητα και όχι αποσπασματικά.

στ. Η αρχή της τήρησης μιας οργανωμένης σχολικής ζωής

Τα παιδιά αυτά απαιτούν τυποποίηση σ' όλες τις δραστηριότητες τους, όπως π.χ. στην πρωινή τους προσευχή, στα διαλείμματα, στο χαιρετισμό κ.λπ.

Μια μικρή αλλαγή στο πρόγραμμά τους ή τις συνήθειές τους τα αποδιοργανώνει πλήρως.

ζ. Η αρχή της ατομικής δραστηριότητας του παιδιού

Ο δάσκαλος θα πρέπει να δίνει στο παιδί αυτό τη δυνατότητα να συμμετέχει ενεργά σ' όλες τις φάσεις της σχολικής εργασίας και σ' όλες τις εκδηλώσεις της σχολικής ζωής.

η. Η αρχή της χρησιμότητας της διδασκαλίας στη ζωή

Οι παρεχόμενες γνώσεις στα νοητικά καθυστερημένα άτομα πρέπει να έχουν πρακτική αξία στη ζωή και να συμβάλλουν στην κοινωνική και επαγγελματική προσαρμογή.

θ. Η αρχή της ατομικής ικανοποίησης

Κατά τη διδασκαλία, πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να νιώθει τη χαρά της επιτυχίας. Πρωταρχικό έργο του δασκάλου είναι να βοηθήσει το παιδί να υπερνικήσει το συναίσθημα της αποτυχίας, που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του νοητικά καθυστερημένου παιδιού.(Φ.Στάθης,1994,σελ 51-52).

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^η : Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες

2.2.1 Έννοια εκπαίδευσης

Όλα τα παιδιά έχουν τα ίδια δικαιώματα και ίσες ευκαιρίες για εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση, σ' οποιαδήποτε κοινωνία αντανακλά την πολιτική της φιλοσοφία. Σε μια δημοκρατία, όπου το κράτος υφίσταται για την ευημερία του πολίτη, το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να οργανώνεται έτσι, ώστε να επιτυγχάνει αυτό το σκοπό. Την ευημερία δηλαδή των πολιτών.

Το ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν ίσα δικαιώματα, έχει γίνει παγκόσμια αποδεκτό. Τούτο προϋποθέτει πως όλοι έχουν ίσες ευκαιρίες για μόρφωση. Κάθε παιδί, έχει έτσι το δικαίωμα να του παρέχεται βοήθεια για εκπαίδευση μέχρι τα όρια των ικανοτήτων του, είτε αυτές είναι μικρές είτε είναι μεγάλες.

Η δημοκρατική λοιπόν φιλοσοφία συνεπάγεται την αντίληψη ότι σ' όλα τα παιδιά πρέπει να δίνεται η ευκαιρία για μάθηση, είτε είναι παιδιά χωρίς εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα, είτε ιδιαίτερα προικισμένα, νοητικά καθυστερημένα, παιδιά με προβλήματα στην όραση ή την ακοή, συναισθηματικά διαταραγμένα, παιδιά με διάφορα άλλα προβλήματα ή με πολλαπλές μειονεξίες.

Πάντοτε υπήρχαν άτομα με δυσκολίες όλων των μορφών. Κι όσο υπάρχουν αρρώστιες, ατυχήματα, φορείς εκφυλισμένων γονιδίων και γενικά παθολογικοί παράγοντες περιβαλλοντικής και κληρονομικής φύσης, θα εξακολουθούν να υπάρχουν ανάμεσά μας άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες. (Βότσου, 1993, σελ. 115-116).

2.2.2 Σχολική ένταξη ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Κύριος και μακροπρόθεσμος στόχος όλων των εκπ/κών προγραμμάτων μας, πάντοτε, θα πρέπει να είναι η ένταξη του μαθητή στον παλμό του προγράμματος της κανονικής τάξης του. Όλες οι προσπάθειες, όλες οι διευθετήσεις και όλες οι τροποποιήσεις, που τυχόν γίνονται, στον προγραμματισμό, στη μέθοδο και γενικά στις σχέσεις μας με το παιδί και τον περίγυρό του, το σχολικό, τον οικογενειακό και τον κοινωνικό γενικότερα, σε τούτο το στόχο αποβλέπουν: πως δηλαδή το παιδί θα γίνει οργανικό μέλος του μαθητικού πληθυσμού της τάξης του σήμερα και της κοινωνίας αύριο.

Για την επιτυχία του στόχου δεν επαρκούν μόνο το «ταλέντο», το «φιλότιμο» του εκπ/κού και τα άριστα, αλλά χρειάζονται τα κατάλληλα εκπ/κά προγράμματα. Χρειάζεται να συμπληρώνονται και αρμονικά να αλληλοβοηθούνται από τα κατάλληλα για κάθε περίπτωση μαθητή, φυσικά μέσα διδασκαλίας, αν υπάρχουν, εποπτικά μέσα διδασκαλίας, από τα αναγκαία οπτικοακουστικά μηχανήματα και από την ανάλογη υλικοτεχνική υποδομή της σχολικής μονάδας, σύμφωνα με τη μορφή που έχει. Δεν θα πετύχουμε το στόχο ή τους στόχους μας αν δε μάθουμε να συνεργαζόμαστε αρμονικά και σε πνεύμα ισότητας και αμοιβαίας κατανόησης πρώτα με τα παιδιά αυτά και ύστερα με όλους εκείνους που πιστεύουμε, ότι θέλουν και μπορούν να βοηθήσουν. Πρέπει να συνηθίσουμε να ζούμε με την πραγματικότητα. Δεν μπορούμε να πετάμε στα σύννεφα. Τα πόδια μας πρέπει να πατάνε σταθερά στη γη.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην προκειμένη περίπτωση, κατά παρέκκλιση από τα καθιερωμένα, πρέπει να γίνει πρωταγωνιστικός. Κάθε πρωτοβουλία πρέπει να ξεκινά από αυτόν και να φέρει την σφραγίδα του. Δεν θα γίνεται καμιά ενέργεια χωρίς τη δική του έγκριση. Επομένως και η παιδαγωγική παιδοκεντρική αρχή επιβάλλεται να υποκατασταθεί από

τη δασκαλοκεντρική αρχή για όσο χρόνο κρίνεται αυτό απαραίτητο από τον εκπαιδευτικό.(Βότσου,1993,σελ.115-116).

Πάνω σε νέες αρχές είμαστε υποχρεωμένοι να οργανώσουμε και τη σχολική εργασία. Επιβάλλεται, γι' αυτό, η αίθουσα διδασκαλίας να πάρει τη μορφή κυψέλης. Εκεί μέσα ο ένας θα εργάζεται για τον άλλον μέσα σε μικρές μεταβλητές ομάδες και όλοι μαζί για τον έναν. Οι ατομικές και οι ενδοατομικές διαφορές των μαθητών δεν θα τους χωρίζουν, αλλά θα τους ενώνουν. Δεν θα αποτελούν μειονέκτημα, αλλά τον κινητήριο άξονα για παραπέρα προσπάθεια όλων μαζί, που τελικά θα οδηγήσει αργά βέβαια, αλλά σταθερά στην ποιοτική αναβάθμιση της παιδείας και μέσα από αυτή θα γίνει το μεγάλο «ποιοτικό άλμα» στο χώρο της εκπαίδευσης.

Δεν καταργούμε την ευγενή άμιλλα, ως γύμνασμα ψυχής και μυαλού, αλλά την περιορίζουμε μεταξύ ομάδων μαθητών ισοδύναμων αν υπάρχουν ή την εντοπίζουμε στον ίδιο το μαθητή: να αμιλλάται στον εαυτό του. Να γίνεται δηλαδή κάθε μέρα, που περνάει, καλύτερος στην μάθηση και στη συμπεριφορά του.

Αν συμβούν όλα αυτά τότε όλοι μαζί θα ωφελούνται και η συμμετοχή τους στη σχολική εργασία θα αποβεί χρήσιμη και εξαιρετικά ωφέλιμη για όλους τους μαθητές. Έτσι η ένταξη ή ενσωμάτωση από απλό όραμα θα γίνει χειροπιαστή πραγματικότητα. Και όλοι οι μαθητές θα γίνουν χρήσιμοι πολίτες για τον εαυτό τους και για το κοινωνικό σύνολο.(Βότσου,1993,σελ 115-116).

2.2.3 Ένταξη - ενσωμάτωση στην εκπαίδευση των Α.Μ.Ε.Α.

Η εκπαίδευση των μαθητών με ειδικές ανάγκες στο πλαίσιο του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος αποτελεί κυρίαρχο θέμα της ειδικής αγωγής τα τελευταία 20-25 χρόνια και έχει υιοθετηθεί ως επίσημη πολιτική από πολλές κυβερνήσεις σε διάφορες χώρες. Πριν από το 1960, οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες ζούσαν στο περιθώριο της κοινωνικής

ζωής και είχαν ελάχιστες εκπαιδευτικές επιλογές περιορισμένοι σε ξεχωριστά ειδικά σχολεία και ιδρύματα (Hegarty, 1993).

Έμφαση επίσης έχει δοθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) στη σχολική και κοινωνική ένταξη των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες. Μια σειρά από ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. έχουν στόχο την υλοποίηση έργων και τη δημιουργία υποδομών που στοχεύουν στην εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες στις χώρες της Ε.Ε. (Internet, a-m-e-a-.htm).

Η έννοια μιας ενιαίας εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά, γενικά κατακτάει όλο και περισσότερο έδαφος στην εκπαιδευτική κοινότητα διεθνώς με τις αυξανόμενες απαιτήσεις για εκπαίδευση που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες πολυγλωσσικών και πολυπολιτισμικών κοινωνιών και στις ανάγκες των παιδιών εκείνων, που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της σχολικής αποτυχίας και της διακοπής της φοίτησης (Cole and Meyers, 1991). Αυτές οι απαιτήσεις, όπως και η απαίτηση για πλήρη ένταξη και συνεκπαίδευση των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα σχολεία της γειτονιάς τους, προϋποθέτουν ριζικές αλλαγές σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτές οι ριζικές αλλαγές απαιτούν δασκάλους ανοιχτούς στη διαφορετικότητα, με θετική στάση απέναντι στην ένταξη και τις ειδικές ανάγκες των μαθητών τους και ειδικά εκπαιδευμένους (Bishop, 1986; Machesi et al., 1991). Απαιτούν επίσης το σχεδιασμό και την υλοποίηση ευέλικτων αναλυτικών προγραμμάτων με δυνατότητες εξατομίκευσης, σύμφωνα με τις ανάγκες κάθε μαθητή, ευέλικτους τρόπους διδασκαλίας, παροχή υπηρεσιών από ειδικούς, ειδικά υλικά και μέσα διδασκαλίας και συμμετοχή των γονέων στο πρόγραμμα (Bunch, 1994).

Είναι γνωστό θεωρητικά και έχει υποστηριχθεί με εμπειρικά δεδομένα το γεγονός ότι η επιτυχία οποιουδήποτε προγράμματος εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη στάση των ατόμων που καλούνται να το

υλοποιήσουν (Sarason and Doris, 1979). Αυτά τα άτομα θα διαθέσουν χρόνο και ενέργεια, ανάλογα με το πόσο πιστεύουν στο πρόγραμμα και στη σπουδαιότητά του (Harpe, 1983). Οι στάσεις των δασκάλων αλλά και των μαθητών του γενικού σχολείου προς την αναπηρία και τους μαθητές με ειδικές ανάγκες, θεωρούνται σπουδαίοι παράγοντες για την επιτυχία των προγραμμάτων ένταξης (Bishop, 1986, Marchesi et al., 1991, Ritter, 1993).

Η ειδική αγωγή ως ένας ειδικός εκπαιδευτικός χώρος διέπεται από τη φιλοσοφική θέση της παροχής ίσων ευκαιριών για όλους τους μαθητές. Η φιλοσοφική αυτή θέση οδηγεί σε σχολική ενσωμάτωση σε κοινωνική ένταξη και αποδοχή.

Η παγκόσμια επιστημονική κοινότητα αναγνωρίζει σήμερα το δικαίωμα κάθε παιδιού να διδάσκεται τα ίδια μαθήματα, στις ίδιες αίθουσες διδασκαλίας μαζί με όλα τα άλλα παιδιά της ηλικίας του. Η σύγχρονη τάση της παιδαγωγικής επιστήμης σήμερα στηρίζεται στις αρχές της συνεκπαίδευσης των παιδιών με και χωρίς ειδικές ανάγκες. « ένα σχολείο για όλους» με μαθητές που δεν θα διακρίνονται μεταξύ τους εξαιτίας της νοητικής, γλωσσικής, σωματικής ή συναισθηματικής τους ιδιαιτερότητας.

Μακροπρόθεσμος στόχος του προσανατολισμού αυτού είναι η αλλαγή νοοτροπίας για την αντιμετώπιση των δυσκολιών στην εκπαίδευση. Η αλλαγή στη νοοτροπία βασίζεται στην πεποίθηση ότι μεθοδολογικές και οργανωτικές αλλαγές που έγιναν για να αντιμετωπιστούν αιτήματα των μαθητών που είχαν δυσκολίες στην εκπαίδευση είναι προς όφελος των μαθητών.(Ainscow 1995)

Είναι γνωστό ότι το σχολείο αποτελεί πολλές φορές για μερικούς μαθητές μια τραυματική εμπειρία, γεγονός που τους κάνει να αμφιβάλλουν για τις δικές τους ικανότητες. Έτσι κατά τα τελευταία

χρόνια παρατηρείται σε πολλές χώρες ένα αυξημένο ενδιαφέρον για μια εκπαίδευση για όλους τους μαθητές.

Η σχολική ενσωμάτωση θεωρεί ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι μέλη μιας ομάδας σχολικής, κοινωνικής, μικρής ή μεγάλης. Σχολική ενσωμάτωση σημαίνει αλληλοαποδοχή από ένα σύνολο ή μια ομάδα ατόμων. Η φιλοσοφία της ενσωμάτωσης στρέφεται προς την πεποίθηση ότι ο κόσμος είναι μια μεγάλη κοινωνική ομάδα, η οποία αποτελείται από άτομα τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους, τόσο στις ικανότητες, όσο και στην εθνικότητα, τη θρησκεία ή την φυλή.(Mercer 1996).

Βασίζεται στην αντίληψη ότι όλοι οι μαθητές με ειδικές ανάγκες πρέπει να εκπαιδεύονται με τους συμμαθητές τους στην ίδια σχολική αίθουσα. Ο κάθε μαθητής έχει τις δικές του ανάγκες μάθησης, οι οποίες απαιτούν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο θα εμπεριέχει δραστηριότητες και χαρακτηριστικά που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες και δυνατότητες των μαθητών αυτών.

Ωστόσο, απλή τοποθέτηση ενός μαθητή με ειδικές ανάγκες σε μια τάξη του γενικού σχολείου δεν σημαίνει ότι θα επακολουθήσει και σχολική ενσωμάτωση. Αντίθετα, πολλές φορές τέτοιου είδους ενέργειες μπορεί να δημιουργήσουν περαιτέρω προβλήματα όταν δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις και δεν υφίστανται οι υποστηρικτικές δραστηριότητες, οι οποίες χρειάζονται για τις ανάγκες των μαθητών με δυσκολίες μάθησης.

Ο στιγματισμός των μαθητών από τους συμμαθητές τους παραμένει ένα υπαρκτό πρόβλημα, ειδικά όταν δεν υπάρχει προσεκτικός προγραμματισμός διδασκαλίας των μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος και καλλιέργεια των κοινωνικών δεξιοτήτων όλων των μαθητών.

Οι δάσκαλοι αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες για την ενσωμάτωση τέτοιων μαθητών στο γενικό σχολείο. Η ενσωμάτωση μαθητών με ειδικές ανάγκες στο γενικό σχολείο εξαρτάται κατά ένα

μεγάλο μέρος από τη θέληση, τη διάθεση, τις γνώσεις, την εμπειρία και την κατανόηση του δασκάλου που εκπαιδεύει μαθητές με ειδικές ανάγκες(Internet,-a-m-e-a-htm).

Γενικά, οι δάσκαλοι της ειδικής αγωγής, όταν διαλέγουν την ένταξη για τους μαθητές με ειδικές ανάγκες, προτιμούν να γίνεται σε μεγαλύτερες ηλικίες και βαθμίδες, αφού αυτοί εκπαιδευτούν πρώτα σε ξεχωριστά σχολεία. Τέλος, οι δάσκαλοι γενικής εκπαίδευσης πιστεύουν ότι η ένταξη βοηθάει τους μαθητές με ειδικές ανάγκες στον εκπαιδευτικό τομέα και αργότερα στον επαγγελματικό. Αντίθετα, οι δάσκαλοι της ειδικής εκπαίδευσης θεωρούν ότι η πιθανή ωφέλεια για τους μαθητές αυτούς από την ένταξη, είναι μόνο στο επίπεδο της κοινωνικοποίησης (Padeliadu and Lampropoulou, 1997). Εδώ πάλι φαίνεται καθαρά, η επιφυλακτικότητα που διατηρούν οι ειδικοί δάσκαλοι ως προς το θεσμό της ένταξης ή ενσωμάτωσης.

Όμως, για μια επιτυχημένη προσπάθεια ενσωμάτωσης παιδιών με ειδικές ανάγκες στο γενικό σχολείο, είναι απαραίτητο, οι δάσκαλοι να έχουν και επιστημονική κατάρτιση σε θέματα συνεκπαίδευσης παιδιών με και χωρίς ειδικές ανάγκες καθώς και επαγγελματική δεξιότητα και πίστη σε αυτό που κάνουν. Οι δάσκαλοι αυτοί πρέπει να έχουν υπόψη τους ένα αναλυτικό πρόγραμμα κατάλληλο για όλους τους μαθητές που να μπορεί να ανταποκριθεί στις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή.

Θα πρέπει επίσης να έχουν τη διάθεση να πειραματίζονται με νέες μεθόδους διδασκαλίας καθώς και ένα νέο τρόπο σκέψης με διάφορες εναλλακτικές μεθόδους προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες μάθησης ή και τις δυσκολίες του κάθε μαθητή.

Επιπλέον, είναι απαραίτητο οι δάσκαλοι να φροντίσουν για την αλλαγή των πεποιθήσεων αλλά και των στάσεων τόσο των συμμαθητών της τάξης προς τους μαθητές με ειδικές ανάγκες αλλά και των γονέων

τους για να αποφευχθούν οι περιπτώσεις περιθωριοποίησής τους από αυτούς.(Internet,www.pee.gr)

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι η Ειδική Αγωγή είναι αναπόσπαστο μέρος της Γενικής Εκπαίδευσης και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται ώστε η ανάπτυξη και η προαγωγή της να θέτουν τις βάσεις για τη δομή της αλληλεγγύης και της συνεργασίας.(Internet,a_m_e_a_.htm)

2.2.4 Εκπαιδευτική εξειδίκευση

Η Ειδική Αγωγή απαιτεί και προϋποθέτει από τους εκπαιδευτικούς ορισμένη «καταλληλότητα», η οποία όμως δεν αποκτάται, αλλά αναπτύσσεται και διαμορφώνεται. Συγχρόνως, ισχύει ότι μόνο όταν κάποιος ασχολείται με τους στόχους της ειδικής αγωγής θα βρει ευχαρίστηση και ικανοποίηση στο επάγγελμα του ειδικού παιδαγωγού και έτσι θα μπορέσει να επωφεληθεί από μια ιδιαίτερη εκπαίδευση.

Εάν στην Ελλάδα επικρατήσει το μέχρι τώρα δυαδικό σύστημα εκπαίδευσης, θα πρέπει η κατάρτιση των ειδικών παιδαγωγών να γίνεται σε δύο επίπεδα: σε θεωρητικό και σε πρακτικό επίπεδο.

Η θεωρητική κατάρτιση, είναι η κατανόηση των αρχών της ειδικής αγωγής. Με την πρακτική κατάρτιση, ο ειδικός παιδαγωγός μαθαίνει επιπλέον τις συγκεκριμένες στάσεις, τις ανθρώπινες δυνατότητες και το πιο βασικό, κρίνεται η προθυμία του να αναλάβει την πραγματική υπευθυνότητα, πέρα από τη θεωρητική του κατάρτιση. Βάσει των παραπάνω η ειδική εκπαίδευση πρέπει να γίνεται σε τρία στάδια:

A) Σε προ-πρακτικό στάδιο: Σε αυτό το στάδιο ο υποψήφιος ειδικός παιδαγωγός μπορεί να εξετάσει την καταλληλότητά του και την αντικειμενική του στάση, καθώς επίσης το αν είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε συγκεκριμένες παιδαγωγικές καταστάσεις.

B) Σε θεωρητικό στάδιο: Σε αυτό το στάδιο ο παιδαγωγός μπορεί να εμβαθύνει επεξηγηματικά τις δομές και τους προβληματισμούς της ειδικής αγωγής, καθώς επίσης και να προσανατολιστεί στις λεπτομέρειες και την επέκτασή τους.

Γ) Σε καθαρά πρακτικό στάδιο: Σε αυτό το στάδιο ο παιδαγωγός μαθαίνει στην πράξη τους προβληματισμούς, τη δομή και όλους τους τομείς της ειδικής αγωγής(Fish,1985).

Συχνά όμως, τίθεται το ερώτημα: Πόσο αναγκαία είναι η κατάρτιση του παιδαγωγού στην ειδική παιδαγωγική; Η απάντηση που θα μπορούσε να δοθεί είναι ότι η ειδική παιδαγωγική χρειάζεται απαραίτητα τη συνεργασία του γενικού παιδαγωγού και μάλιστα οι γνώσεις της ειδικής αγωγής σε όλους τους παιδαγωγούς είναι απαραίτητες.

Το ζήτημα της κατάρτισης των ειδικών δασκάλων βρίσκεται ακόμα μακριά από τη λύση του. Η εργασία αυτή πρέπει να προτιμηθεί, όχι να επιβληθεί. Χρειάζεται πριν απ' όλα μια προσωπικότητα κατάλληλη για αυτό. Δεν αρκεί ένας δάσκαλος που προορίζεται για καθυστερημένους να έχει παραμείνει κάποιους μήνες σε οικοτροφεία για κωφάλαλους. Πολλές απαραίτητες έννοιες δεν μπορούν να αποκτηθούν από το δρόμο της αυτοδιδασχής, χρειάζεται μια σοβαρή κατάρτιση, που πρέπει να είναι τριπλή:

1. *Επιστημονική κατάρτιση*, που περιλαμβάνει: μερικές έννοιες ψυχιατρική, την ειδική ψυχολογία και την ειδική παιδαγωγική, τη σχολική υγιεινή, μαζί με μερικά ορθοπαιδικά μέτρα, την ανατομία και η φυσιολογία των οργάνων του λόγου, τη θεραπεία των ατελειών της ομιλίας, τη γνώση των νόμων και των οικονομικών και κοινωνικών θεσμών.
2. *Τεχνική κατάρτιση*, που περιλαμβάνει: την εκμάθηση τουλάχιστον μιας ή δύο μορφών χειροτεχνικής εργασίας(χαρτοτεχνία, καλαθοπλεκτική, ξυλουργική).

3. *Πρακτική κατάρτιση*, που περιλαμβάνει: μια δοκιμαστική εξάσκηση σε ειδικές τάξεις και οικοτροφεία όλων των βαθμίδων, σε νηπιαγωγεία και την πρακτική γνώση των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων.(Alice Descoeudres,σελ46)

Ο νέος ρόλος που διαμορφώνεται για όλους τους εκπαιδευτικούς στις καινούργιες συνθήκες είναι δύσκολος και απαιτητικός. Απαιτεί την αλλαγή παγιωμένων στάσεων αλλά και την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Οι δάσκαλοι συνήθως δεν είναι υπέρ της σχολικής ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες και πιστεύουν ότι δεν είναι ωφέλιμη, ούτε ακαδημαϊκά ούτε κοινωνικά για τους μαθητές(Salend,1998). Επίσης, ακόμη και όταν οι δάσκαλοι δεν είναι αρνητικοί προς τη σχολική ένταξη παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, επισημαίνουν ότι δεν διαθέτουν το χρόνο, την εξειδίκευση, την εκπαίδευση ή τα προσόντα για την αποτελεσματική εφαρμογή ένταξης.

Η συνθετική εκτίμηση τόσο της υπάρχουσας ερευνητικής βιβλιογραφίας όσο και της σχολικής ελληνικής πραγματικότητας, αναδεικνύει την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ως κυρίαρχη συνιστώσα της μελλοντικής εφαρμογής της σχολικής ένταξης και της παροχής της ποιοτικής ειδικής αγωγής.

Η σχετική επιμόρφωση εμπλέκει όχι μόνο τους εκπαιδευτικούς ειδικούς αγωγής αλλά το σύνολο των εκπαιδευτικών, που σταδιακά θα κληθούν να διδάξουν σε παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και η κατάλληλη προετοιμασία τους θα αποτελέσει ίσως τη σημαντικότερη συνεισφορά στην εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Σε αντιστοιχία με τις αναδυόμενες νέες συνθήκες και αναγκαιότητες, στις περισσότερες χώρες η βασική εκπαίδευση των δασκάλων γενικής αγωγής είναι ακατάλληλη ή ανεπαρκής όσον αφορά στη διδασκαλία για μαθητές με ειδικές ανάγκες. Συχνά οι προπτυχιακές σπουδές των εκπαιδευτικών δεν προσφέρουν τίποτα παραπάνω από μια ενημέρωση

σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, με αποτέλεσμα ο κύριος κορμός της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στην ειδική αγωγή να παρέχεται αναγκαστικά με τη μορφή της επιμόρφωσης.(Fish, 1985).

Στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, ισχύει επίσης το γεγονός ότι η εξειδίκευση των δασκάλων στην ειδική αγωγή δεν συντελείτε κατά τη διάρκεια της βασικής τους εκπαίδευσης, αλλά αργότερα μέσω της μετεκπαίδευσης στα Διδασκαλεία Δημοτικής Εκπαίδευσης (Δ.Δ.Ε.) ή της επιμόρφωσης. Όμως ο συνολικός αριθμός των δασκάλων που μετεκπαιδύεται στα Τμήματα Ειδικής Αγωγής και των Διδασκαλείων που λειτουργούν, υπολογίζεται ότι είναι περίπου 350-400 άτομα. Οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί που επιθυμούν να ενημερωθούν σε θέματα ειδικής αγωγής δεν είναι δυνατό να απορροφηθούν μέσα από τη μετεκπαίδευση και στρέφονται προς την επιμόρφωση, όπως τα προγράμματα Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. και τα Π.Ε.Κ., τα οποία έχουν μικρή διάρκεια και μπορούν να καλύψουν μεγάλο αριθμό εκπαιδευτικών. Όμως και σε αυτά τα προγράμματα, το ποσοστό της επιμόρφωσης που έχει ως περιεχόμενο την ειδική αγωγή, είναι εξαιρετικά μικρό σε σχέση με αυτό της συνολικής επιμόρφωσης. Έτσι, ο αριθμός των εκπαιδευτικών που ωφελείται είναι περιορισμένος είτε εξαιτίας του μικρού αριθμού των εκπαιδευτικών που μπορεί να συμμετέχουν, είτε εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού των επιμορφωτικών προγραμμάτων που υλοποιούνται.

Η ελάχιστη βασική εκπαίδευση των δασκάλων σε μαθήματα ειδικής αγωγής, σε συνδυασμό με την απουσία ή μικρή συμμετοχή στο σύνολο της επιμόρφωσης έχουν ως αποτέλεσμα ελάχιστοι εκπαιδευτικοί να αισθάνονται σιγουριά για το εκπαιδευτικό τους έργο όταν αυτό σχετίζεται με την εκπαίδευση μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Οι εκπαιδευτικοί που δεν έχουν ολοκληρωμένη ειδίκευση, διακατέχονται από το αίσθημα επαγγελματικής ανασφάλειας και μη ικανοποίησης από το επάγγελμά τους λόγω της αδυναμίας επίλυσης των προβλημάτων δυσλειτουργίας των σχολικών μονάδων. Ιδιαίτερα οι δάσκαλοι των συνηθισμένων τάξεων που έχουν ως μαθητές τους παιδιά με ειδικές ανάγκες, που έχουν ενταχθεί στο γενικό σχολείο, αισθάνονται σχεδόν εντελώς απροετοίμαστοι. Ακόμα και μετά από την παρακολούθηση επιμορφωτικών προγραμμάτων, η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δεν θεωρούν τους εαυτούς τους κατάλληλα προετοιμασμένους για να ικανοποιήσουν τις ανόμοιες εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητικού τους πληθυσμού.

Μέσα από την από την αναζήτηση των αιτιών που οδηγούν στη μικρή αποτελεσματικότητα της επιμόρφωσης αναδεικνύεται ως κυριότερος παράγοντας η έλλειψη ερευνών για τη συστηματική αξιολόγηση και ανάλυση των αναγκών των επιμορφούμενων.

Από τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι η κατάρτιση όλων των παιδαγωγών (α΄ βάρθμειας και β΄ βάρθμειας εκπαίδευσης) στην Ειδική Αγωγή δεν σημαίνει μόνο την εκμάθηση καινούργιων και διαφορετικών μεθόδων, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Σημαίνει τη γνώση των ιδιαιτεροτήτων του κάθε παιδιού, καθώς και των περιπτώσεων μειονεκτικών εξελίξεων του παιδιού. Το σημαντικότερο στην εκπαίδευση του ειδικού παιδαγωγού είναι να καταρτισθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκτήσει μια κριτική στάση απέναντι σε όλες τις μεθοδολογίες.(Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής,σελ 119-121)

2.2.5 Εκπαιδευτικό πλαίσιο

Ποιο είναι το πλαίσιο που ευνοεί περισσότερο την επίτευξη των σκοπών της ειδικής αγωγής; Στο θεωρητικό τομέα έγιναν σχετικά πολλές συζητήσεις και διατυπώθηκαν πολλές προτάσεις. Στην πράξη δοκιμάστηκαν επίσης πολλές λύσεις, που η καθεμιά έχει τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά της. Αρχικά είχαν λειτουργήσει τα άσυλα, που σήμερα κρίνονται εντελώς απαράδεκτα, όχι τόσο για τις συνθήκες που επικράτησαν σ' αυτά – αφού υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα για τη βελτίωση τους – όσο για το γεγονός ότι συμβολίζουν την απομόνωση του καθυστερημένου παιδιού από το κοινωνικό περιβάλλον, την απαισιοδοξία της κοινωνίας για τη δυνατότητα βελτίωσής του, την αποστροφή της για τα μειονεκτικά άτομα, από τα οποία προσπαθεί να απαλλαγεί και να διασκεδάσει τις ενοχές της, με συγκέντρωσή τους σε περιφραγμένο χώρο, όπως περίπου τα αδέσποτα κατοικίδια ζώα.

Από τις λύσεις που σήμερα εφαρμόζονται, πιο συνηθισμένες είναι τα εκπαιδευτήρια - οικοτροφεία, οι ιατροπαιδαγωγικές μονάδες, οι συνδυασμός εκπαίδευσης σε ειδική μονάδα και παραμονής σε οικογενειακό περιβάλλον, σε κάποια στέγη προστασίας ή σε ανάδοχες οικογένειες, η παραμονή και η εκπαίδευση στην οικογένεια από περιοδεύοντες ειδικούς.

Το πλαίσιο που ταιριάζει σε κάθε παιδί εξαρτάται από τη φύση της ανεπάρκειάς του, από τις συνθήκες που επικρατούν στο οικογενειακό περιβάλλον από τις μονάδες που λειτουργούν στην περιοχή και από διάφορους άλλους παράγοντες που πρέπει να συνεκτιμηθούν.

Επισημαίνονται πάντως ότι στη μικρή ιδιαίτερα ηλικία, ένα κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, με κάποια συμπαράσταση

ειδικευμένων προσώπων, αποτελεί το καλύτερο πλαίσιο για την αγωγή του ειδικού παιδιού.

Σε κάπως μεγαλύτερη ηλικία, ο συνδυασμός διαμονής στην οικογένεια και εκπαίδευσης σε ημερήσιο ειδικό κέντρο είναι ασφαλώς προτιμότερος. Αργότερα, η ειδική μονάδα θα χρειαστεί να αντικατασταθεί ή να συμπληρωθεί με το προστατευόμενο εργαστήριο. Εκείνο που με τίποτε δεν μπορεί να αντικατασταθεί είναι το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον. Γι' αυτό, πρώτη προσπάθεια των επιφορτισμένων με την ειδική αγωγή φορέων πρέπει να είναι η δράση προς την κατεύθυνση της οικογένειας: ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, τόνωση του ηθικού της, παροχή μέσων, μύηση σε απλές τεχνικές.

Οι συνδυασμοί στους οποίους προβαίνουμε είναι φυσικά διαφορετικοί όταν δεν υπάρχει οικογενειακό περιβάλλον, όταν το παιδί δεν είναι αποδεκτό από την οικογένειά του, όταν στον τόπο της κατοικίας τους δεν υπάρχουν κατάλληλες εκπαιδευτικές μονάδες, πράγμα που στην επαρχία αποτελεί τον κανόνα. Δεν είναι επομένως δυνατό να προταθεί κοινή λύση για όλες τις περιπτώσεις. Εκείνο όμως που προέχει είναι να υπάρξει πραγματικό ενδιαφέρον για όλα τα παιδιά της κατηγορίας αυτής. Όταν το ενδιαφέρον αυτό εκδηλωθεί με έργα, θα βρεθεί ασφαλώς και η καταλληλότερη για κάθε περίπτωση λύση.(CHRISTOPH ANSTOTZ,1989,σελ 168-170).

2.2.6 Βαθμίδες ειδικής εκπαίδευσης

Στο ειδικό σχολείο διακρίνουμε πέντε βαθμίδες εκπαίδευσης, που είναι οργανωμένες επάλληλα και που κάθε μια διαρκεί 3 έως 4 χρόνια:

1. την προσχολική που φοιτούν παιδιά μικρότερα των 6 ετών, των οποίων η Πνευματική Ηλικία (Π.Η.) κυμαίνεται μεταξύ 2 ½ και 4 ετών. Στην βαθμίδα αυτή παρέχεται βοήθεια για την

ψυχοσωματική ωριμότητα και τις δυσκολίες μάθησης και γίνεται επαλήθευση και συμπλήρωση της διάγνωσης και θεραπείας.

2. Την **προκαταρκτική βαθμίδα** που φοιτούν παιδιά χρονολογικής ηλικίας (Χ.Η.) 6-9 ετών και Π.Η. 4 – 6 ετών. Παράλληλα με την συμπλήρωση του σκοπού της προηγούμενης βαθμίδος γίνεται και προετοιμασία για τη διδασκαλία των βασικών σχολικών γνώσεων και δεξιοτήτων.
3. Την **κατώτερη στοιχειώδη βαθμίδα** για παιδιά Χ.Η. 9-12 και Π.Η. 6-8 ετών και η οποία αποσκοπεί στην παροχή στοιχειωδών σχολικών γνώσεων και δεξιοτήτων.
4. Την **ανώτερη στοιχειώδη βαθμίδα** για παιδιά Χ.Η. 12-14 ετών και Π.Η. 8-10 ετών. Αποτελεί προέκταση και συμπλήρωση της προηγούμενης βαθμίδας.
5. Την **επαγγελματική βαθμίδα** για παιδιά μεγαλύτερα των 14 ετών με Π.Η. άνω των 10 ετών. Παρέχει επαγγελματικές γνώσεις, συνήθειες και δεξιότητες, που είναι απαραίτητες για την επαγγελματική αποκατάσταση των φοιτητών.

Μια ειδική τάξη περιλαμβάνει συνήθως 7 με 8 μαθητές και μπορεί να είναι ομοιογενή (να περιλαμβάνει δηλ. παιδιά μιας βαθμίδας) ή ετερογενή (να περιλαμβάνει παιδιά περισσοτέρων βαθμίδων). (Κων/νος Χ.Πιάνος, 2003).

2.2.7 Τομείς ειδικής εκπαίδευσης

Ενώ όλα τα παιδιά με ειδικές ανάγκες δεν είναι ίδια, ο γενικός στόχος είναι ο ίδιος για όλα τα παιδιά. Για όλα τα παιδιά ο στόχος της εκπαίδευσης είναι να μπορέσουν να γίνουν ανεξάρτητα και παραγωγικά μέλη της κοινωνίας. Μερικά από τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι σε

θέση να ικανοποιήσουν αυτόν τον τελικό στόχο μέσα στο πλαίσιο και το περιεχόμενο της γενικής αγωγής, ενώ για άλλα απαιτείται διαφορετικός σχεδιασμός, οργάνωση και περιεχόμενα. Αυτό που απαιτείται γενικά είναι η κατάλληλη προσαρμογή. Η συγκεκριμένη προσαρμογή του γενικού εκπαιδευτικού στόχου, αποτελεί τη βάση μιας ουσιαστικής ειδικής αγωγής, είτε αυτή γίνεται στο επίπεδο του στόχου, αποτελεί τη βάση μιας ουσιαστικής ειδικής αγωγής, είτε αυτή γίνεται στο επίπεδο του στόχου είτε στο επίπεδο του περιεχομένου και της οργάνωσης.

Όσον αφορά στην προσαρμογή για τον προσδιορισμό των στόχων στηριζόμαστε σε τρεις άξονες:

- α) τις ανάγκες που διαμορφώνονται από το συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει το παιδί π.χ. αγροτική κοινωνία, μεγάλο αστικό κέντρο
- β) τα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, π.χ. επίπεδο, ηλικία του παιδιού
- γ) το συγκεκριμένο γνωστικό περιεχόμενο, π.χ. ανάγνωση, μαθηματικά, δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης.

Πιο συγκεκριμένα συνιστούνται τρεις τομείς στην ειδική εκπαίδευση:

A) Σχολικές γνώσεις

Μαθηματικά, Γλώσσα, Φυσικές Επιστήμες, Καλλιτεχνικά, όλα συμπεριλαμβάνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα που αφορά στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Βέβαια είναι απαραίτητη η εξατομίκευση των δεξιοτήτων που θα διδαχθούν ανάλογα με τους τρεις άξονες που αναφέραμε πριν. Συνήθως επιλέγουμε να διδάσκουμε εκείνες τις δεξιότητες και σχολικές γνώσεις που είναι απαραίτητες για την ανεξάρτητη διαβίωση και την αποτελεσματική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην εργασία.

B) Δεξιότητες κοινωνικής διαβίωσης

Η δεύτερη γενική περιοχή εκπαίδευσης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι οι δεξιότητες κοινωνικής διαβίωσης. Έχοντας ως παραδοχή ότι ο βασικός στόχος της αγωγής των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι η επιτυχημένη ένταξή τους στην κοινωνία, ένα μεγάλο μέρος της αγωγής τους θα πρέπει να είναι σε ότι ονομάζουμε δεξιότητες κοινωνικής διαβίωσης. Οι δεξιότητες αυτές καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος, ξεκινώντας από δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης απαραίτητες απλά για την επιβίωση των ατόμων, μέχρι πολύ πιο σύνθετες που απαιτούν πρόβλεψη και έλεγχο των μεταβλητών του περιβάλλοντος(Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής,σελ121-124).

Από τη διεθνή βιβλιογραφία (Close, Irvin, Taylor & Agosta, 1981) έχουν προταθεί οι δεξιότητες που αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα ως οι πλέον σημαντικές:

1. ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ α. δίνει ρέστα, κάνει ψιλά β. κάνει προϋπολογισμό γ. χρήση τραπεζικού λογαριασμού δ. πηγαίνει για ψώνια ε. διαχειρίζεται τα χρήματα με ασφαλή τρόπο
3. ΚΙΝΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ α. κινείται ως πεζός β. χρησιμοποιεί τα μέσα μαζικής μετακίνησης γ. οδηγεί δ. χρησιμοποιεί ποδήλατο
4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ α. οικογένεια β. φίλοι γ. γείτονες δ. εργαζόμενοι σε κοινωνικές υπηρεσίες ε. άλλο φύλο – έρωτες στ. ξένοι ζ. ιδιοκτήτες κατοικία
5. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ α. γλώσσα έκφρασης και κατανόησης β. χρήση τηλεφώνου

γ. γράψιμο γράμματος και ταξινόμηση   δ. συλλογή πληροφοριών σχετικά με ελεύθερο χρόνο, εργασία και άλλες δραστηριότητες
6. ΕΠΑΦΩΝ ΜΕ ΘΕΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ   α. κοινωνικές υπηρεσίες   β. εκκλησία   γ. σχολεία   δ. επιχειρήσεις   ε. υπηρεσίες υγείας

Η παραπάνω λίστα είναι ενδεικτική και διαμορφώνεται ανάλογα με τη συγκεκριμένη κοινωνία και το συγκεκριμένο άτομο με ειδικές ανάγκες. Ο τρόπος ιεράρχησής τους στηρίζεται στο κριτήριο της «ανώτερης λειτουργικότητας». Το κριτήριο της ανώτερης λειτουργικότητας περιλαμβάνει τρεις παραμέτρους: α) διδάσκουμε πρώτα εκείνες τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την επιβίωση στην κοινότητα, β) επιλέγουμε δεξιότητες που αυξάνουν και διευρύνουν τις δυνατότητες αυτόνομης και ανεξάρτητης από επίβλεψη λειτουργίας και γ) διδάσκουμε δεξιότητες που απαιτούνται περισσότερο συχνά σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση ατόμου με ειδικές ανάγκες.

Γ) Επαγγελματική εκπαίδευση και όχι απλά κατάρτιση (η κατάρτιση αποτελεί το τελευταίο μέρος της επαγγελματικής εκπαίδευσης)

Όσον αφορά στο περιεχόμενο της επαγγελματικής εκπαίδευσης υπάρχει σήμερα μια λανθασμένη αντίληψη και ικανοποίηση, που οφείλει να ανατραπεί. Συχνά στο σχεδιασμό της εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες γίνεται το λάθος της μεταφοράς μοντέλων από τη συνηθισμένη αγωγή με μια απλή καθυστέρηση στα διάφορα στάδια. Αυτό όμως δεν αποτελεί κατά κανένα τρόπο αναγκαία προσαρμογή.

Η επαγγελματική εκπαίδευση έχει περιγραφεί από το χώρο της ειδικής αγωγής ως αποτελούμενη από 4 βασικές λειτουργίες: την επίγνωση, την ανίχνευση, την προετοιμασία και βέβαια την κατάρτιση – αποκατάσταση (Kokaska & Brolin, 1985). Αυτές οι λειτουργίες έχουν κάθετες και

οριζόντιες διαστάσεις που συχνά βρίσκονται σε λειτουργία συγχρόνως. Η κάθετη διάσταση αφορά στην ηλικία του ατόμου, ενώ η οριζόντια αφορά στο συγκεκριμένο περιεχόμενο.(Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής,σελ 121-124).

2.2.8 Σχολική εκπαίδευση

1. Άσκηση του σώματος

Η άσκηση του σώματος αποσκοπεί στον έλεγχο των κινήσεων των μελών του σώματος, στην καλύτερη σωματική αποδοτικότητα, τη διατήρηση της υγείας, κοινωνική προσαρμογή, ψυχική ευρωστία, χαρά για ζωή, καλύτερη εξωτερική εμφάνιση.

Περιλαμβάνει (1) γενικές γυμναστικές ασκήσεις κατάλληλες για τα ειδικά παιδιά που ενισχύουν την ικανότητα στο βάδισμα, τρέξιμο, πήδημα, πιάσιμο και ρίξιμο αντικειμένων, κάθισμα.

(2) Ασκήσεις προσανατολισμού (τρέχουν γύρω από ένα ψηλό αντικείμενο, δεξιά – αριστερά) και ισορροπίας (περπατούν πάνω από σκοινί που βρίσκεται στο πάτωμα, ανεβαίνουν σκαλοπάτια).

Ιδιαίτερα κατάλληλες είναι οι κινήσεις του σώματος μέσα στο νερό, όπου το αναπνευστικό, κυκλοφοριακό και το νευρικό σύστημα υποχρεώνονται σε υπερλειτουργία και συνδυασμό. Σε ειδικές περιπτώσεις θα μπορούσε η σωματική αγωγή να συμπληρωθεί με μασάζ και φυσιοθεραπεία.

Οι σωματικές ασκήσεις θα πρέπει να έχουν χαρακτήρα παιχνιδιού, να συμβάλλουν στην ψυχοσωματική ισορροπία. Θα πρέπει να αποφεύγεται η τάση για τελειότητα στη διεξαγωγή των ασκήσεων, διαφορετικά χάνεται η θεραπευτική τους αξία. Αυστηρότητα στη διεξαγωγή των ασκήσεων οδηγεί σε παράλογο «βασανισμό» του σώματος, ξεπερνά τις σωματικές ικανότητες των παιδιών, τους δημιουργεί δυσθυμία.(Μηνάς Νιτσόπουλος,1981,σελ.59-69).

2. Παιχνίδι

(1) Τα ειδικά διδακτικά παιχνίδια (αντικείμενα) που έχουν κατασκευαστεί για το ειδικό παιδί συμβάλλουν στην ανάπτυξη χρήσιμων δεξιοτήτων, στην εκλέπτυνση των κινήσεων δακτύλων και χεριών, στην εκμάθηση τρόπων παιχνιδιού, στην επαγγελματική του αποκατάσταση, στην τόνωση της αντίληψης (χώρος, χρόνος, χρώματα, αριθμοί, διάφορες αποκλίσεις).

Το παιχνίδι θα πρέπει να διατηρεί τον χαρακτήρα μιας ευχάριστης απασχόλησης, αλλά ταυτόχρονα να μη χάνει τη σημασία του ως δημιουργική απασχόληση. Να αποφεύγεται η προσκόλληση σε ένα τύπο παιχνιδιού: κατασκευής, συμπλήρωσης μερών, ομαδικό, ατομικό κ.τλ.

Επειδή το ειδικό παιδί δείχνει περιορισμένο αυθορμητισμό και περισσότερη στερεοτυπία στο παιχνίδι (μπορεί να παίζει για μεγάλο χρονικό διάστημα με το ίδιο παιχνίδι ή είδος παιχνιδιού) είναι σκόπιμο να γίνεται κατευθυνόμενη παιγνιοθεραπεία.

(2) Το παιχνίδι – ως γενικότερη έννοια, όχι μόνο τα αντικείμενα – παίζει σημαντικό ρόλο στην ψυχική ανάπτυξη του ειδικού παιδιού, που συνήθως έχει στερηθεί λόγω απομόνωσης στα νηπιακά και παιδικά του χρόνια τη χαρά του παιχνιδιού: το βοηθά στην προσαρμογή στο περιβάλλον. Μέσω της συμβολικής γλώσσας του παιχνιδιού εκφράζει το παιδί τον εσωτερικό του κόσμο, τα προβλήματα, τις ανησυχίες, τα συναισθήματά του (χαρά, λύπη, οργή, πόνο, ζήλεια). Εξάλλου με το παιχνίδι ασκείται και το σώμα του παιδιού, μια και βασικές λειτουργίες του οργανισμού (κυκλοφοριακό, μυϊκό, νευρικό σύστημα) βρίσκονται στη διάρκεια του παιχνιδιού σε υπέρ – λειτουργία.

(3) Μορφές παιχνιδιού:

- παιχνίδι ρόλων
- Κουκλοθέατρο
- Παιχνίδι (αυτό) γνωριμίας

- Αφήγηση παραμυθιού και συζήτηση μετά
- Κατευθυνόμενη (και μη) παιγνιοθεραπεία
- Ελεύθερο παιχνίδι στο ύπαιθρο(Μηνάς Νιτσόπουλος,1981,σελ. 59-69).

3. Μουσική

Η ψυχοπαιδαγωγική αξία της μουσικής σε μια πληθώρα από ψυχικές διαταραχές (δυσλεξία, αυτισμός, κατάθλιψη, κτλ.) είναι αναμφισβήτητη. Μέσα από την μουσική (απαλή, ήρεμη, χορευτική) το παιδί καταπολεμά την υπερένταση και χωρίς καθοδήγηση και περιορισμούς. Ακόμα αυτό σχεδιάζοντας κατορθώνει το παιδί πιο εύκολα να εκτονωθεί και συγχρόνως να νιώσει ικανοποιημένο από τη χαρά της αυτοδημιουργίας.

Προϋποτίθεται ότι η μουσική, που θα προσφέρεται, θα αποτελείται (1) από συμφωνικά κομμάτια ή ήρεμες απαλές ενορχηστρώσεις, που αποδεδειγμένα οδηγούν στην ψυχική ισορρόπηση και ξεκούραση, όταν θέλουμε να καθησυχάσουμε το παιδί ή (2) από γρήγορη ρυθμική μουσική και τραγούδια, όταν σκοπεύουμε στην εγρήγορση των αισθήσεων του.

Η μουσική εκπαίδευση αποτελεί μια ενότητα από τραγούδι, κίνηση και ρυθμό. Περιλαμβάνει (1) τραγούδι που αποτελεί το βασικότερο παράγοντα, (2) συνδυασμένο με ρυθμικές κινήσεις του σώματος και (3) ρυθμικό συνοδευτικό χτύπημα χεριών και ποδιών, (4) ρυθμική απαγγελία μικρών λέξεων και προτάσεων, (5) συνοδεία ενός μουσικού οργάνου ή (6) παίξιμο ενός οργάνου.

Το μουσικό μάθημα προϋποθέτει την ικανότητα του ειδικού παιδιού να χρησιμοποιεί τη γλώσσα, λεπτές κινήσεις των δακτύλων για τα όργανα, ένα σχετικό ψηλό επίπεδο ομαδοποίησης για να μπορέσει να συνδυαστεί με τους άλλους και να συγχρονίσουν τα όργανα με τις φωνές και με τις κινήσεις(Μηνάς Νιτσόπουλος,1981, σελ.59-69).

4. Εικαστικές τέχνες: ζωγραφική, γλυπτική, χειροτεχνία

Με τις εικαστικές τέχνες δίνεται στο ειδικό παιδί η δυνατότητα να εκφράσει τα αισθήματά του, τον εσωτερικό του κόσμο, τις σκέψεις και απόψεις του πάνω στις σχέσεις του με τους γονείς, δασκάλους, συμμαθητές.

Αυτή η απασχόληση έχει ξεχωριστή ψυχοθεραπευτική αξία, αν αναλογιστεί κανείς ότι τα γλωσσικά μέσα αυτών των παιδιών είναι ελάχιστα, ο ψυχικός του κόσμος ιδιαίτερα πλούσιος, και συνεπώς η καταπίεση που δέχονται ανυπόφορη.

Με τη βοήθεια των εικαστικών τεχνών μπορεί το παιδί να δει να πιάσει, να πλάσει, να αισθανθεί το δημιούργημά του, πράγμα που το χαροποιεί, του δημιουργεί το αίσθημα της επιτυχίας και του δίνει την ικανοποίηση, ότι μπορεί κι αυτό να κατασκευάσει κάτι δικό του. Αυτή η κατάσταση είναι σπάνιο βίωμα στο ειδικό παιδί, επειδή από τους γονείς του ή από το προσωπικό που ασχολείται μαζί τους θεωρούνται συχνά ανίκανα δημιουργίας και αδέξια.

Σε αυτήν την ομάδα δραστηριοτήτων ανήκουν οι παρακάτω απασχολήσεις:

- ζωγραφική με μικρά και μεγάλα πινέλα, με τα χέρια, με τα δάκτυλα σε κανονικές επιφάνειες,
- ελεύθερη ζωγραφική σε μεγάλες επιφάνειες (π.χ. ολόκληρο το πάτωμα) με σφουγγάρια ή με τα χέρια,
- μείξη χρωμάτων, χρήση μολυβιών και πολύχρωμων κραγιονιών,
- ζωγραφική σε ειδικές πλάκες με κιμωλίες,
- απλή γλυπτική με πηλό ή γύψο,
- διάφορες ελεύθερες κατασκευές με κάθε είδους μέσα: κομμάτια ύφασμα, πετραδάκια, σπόρους, όσπρια, οδοντογλυφίδες κ.ά.
- χειροτεχνικές εργασίες: ξυλογλυπτική, φτιάξιμο από κούκλες, κέντημα, κόψιμο σχημάτων με ψαλίδι κ.τ.λ.,

- ποικίλες κατασκευές με χάρτινα κιβώτια,
- χρήση πλαστελίνης για πλάσιμο καθημερινών αντικειμένων, των γραμμάτων του αλφαβήτου, των αριθμών.

6. Γλώσσα: Ομιλία, γραφή και ανάγνωση

Στον τομέα αυτό παρουσιάζουν τα ειδικά παιδιά τις μεγαλύτερες δυσκολίες. Οι γλωσσικές τους ικανότητες μόλις επαρκούν – στις καλύτερες περιπτώσεις - για την επικοινωνία με το περιβάλλον τους.

Η σωματική τους αναπηρία (τα γλωσσικά κέντρα στον εγκέφαλο είναι υπανάπτυκτα) επιτείνεται από την αδιαφορία ή την κακή πληροφόρηση των δικών τους να τα βοηθήσουν να αναπτύξουν έστω και τις περιορισμένες γλωσσικές τους ικανότητες. Γι' αυτό παίζει σημαντικό ρόλο στα σχολεία – θεραπευτήρια για ειδικά παιδιά η δημιουργία των κατάλληλων όρων για την εκμάθηση της γλώσσας, τουλάχιστον μέχρι το σημείο που να μπορούν τα ειδικά παιδιά να ξεπερνούν τις δυσκολίες της καθημερινής συνομιλίας(Μηνάς Νιτσόπουλος,1981,σελ.59-69).

Ομιλία

Προϋπόθεση για ένα επιτυχημένο μάθημα ομιλίας (λογοθεραπείας) είναι η κατανόηση απλών εννοιών από το ειδικό παιδί. Δε διδάσκονται κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού της γλώσσας, αλλά συνηθισμένες εκφράσεις της καθημερινής ζωής, που έχουν άμεση σχέση σε καταστάσεις που ζουν τα ίδια τα παιδιά. Η ρυθμική επανάληψη τραγουδιών (δες κεφάλαιο «μουσική») και λέξεων συμβάλλει στο ξεπέραςμα της δειλίας των παιδιών να εκφραστούν.

Η διήγηση βιωμένων ιστοριών και παραμυθιών δυναμώνει τη σιγουριά του ειδικού παιδιού για τις γλωσσικές του ικανότητες. Οι υπεύθυνοι παιδαγωγοί και ψυχολόγοι θα πρέπει να αφήνουν το παιδί να διηγείται αυθόρμητα, χωρίς να το διορθώνουν συνεχώς, την ιστορία του. Οι γλωσσικές ασκήσεις είναι καλό να έχουν χαρακτήρα παιχνιδιού. Οι

διδάσκοντες θα πρέπει να προσέχουν ιδιαίτερα τον τονισμό των λέξεων, την καθαρότητα και σαφήνεια της έκφρασής τους, τη διαλογή απλών καθημερινών λέξεων.

Η διδασκαλία ομιλίας περιλαμβάνει:

- ως προϋπόθεση την ψυχική επαφή διδάσκοντα και διδασκόμενου,
- φωνητικές ασκήσεις
- ασκήσεις κατανόησης εννοιών με αντίστοιχες εικόνες,
- δημιουργία προτάσεων με απλές λέξεις,
- ονομασία προσώπων, αντικειμένων, δραστηριοτήτων, καταστάσεων από το κοντινό του περιβάλλον,
- διήγηση ιστοριών με πολύπλοκο περιεχόμενο.

Γραφή και ανάγνωση

Στον τομέα αυτόν παρουσιάζουν τα ειδικά παιδιά σημαντικές διαφορές όσο αφορά τις αφομοιωτικές ικανότητες του κάθε παιδιού. Όπως και στις ασκήσεις ομιλίας, για τη γραφή και την ανάγνωση θα πρέπει να χρησιμοποιούνται απλές λέξεις από τις καθημερινές εμπειρίες του παιδιού.

Για την ανάγνωση προϋποτίθεται αναπτυγμένο γλωσσικό δυναμικό, για τη γραφή λεπτές κινήσεις των δακτύλων των χεριών.

Ασκήσεις ανάγνωσης:

- λεκτικές ασκήσεις,
- «διάβασμα» εικόνων,
- ξεχώρισμα και σμίξιμο από εικόνες σε συνδυασμό με φωνητικές ασκήσεις,
- «διάβασμα» διαφόρων συμβολικών εικόνων: π.χ. τα σήματα της τροχαίας, το σήμα του ταχυδρομείου,
- ανάγνωση λέξεων, απλών προτάσεων, κειμένων

Ασκήσεις γραφής:

- ασκήσεις προσανατολισμού στο χώρο (μπρος-πίσω, πάνω-κάτω, δεξιά-αριστερά, εδώ-εκεί, κτ.λ.)
- γραφή απλών σχημάτων: κύκλος, γραμμή, σταυρός, κ.ά.
- ασκήσεις μυϊκές των δακτύλων του χεριού,
- εκμάθηση του αλφαβήτου,
- αντιγραφή εικόνων – λέξεων,
- γράψιμο του ονόματος του παιδιού, καθώς και των κοντινών του προσώπων,
- αντιγραφή απλών σύντομων κειμένων,
- γράψιμο επιθυμιών ή απλών ιστοριών που ενδιαφέρουν το παιδί

6. Χρήση αριθμών και ποσών

Το ειδικό παιδί έχει άμεση ανάγκη να γνωρίζει τη χρήση αριθμών και ποσών για την καθημερινή ζωή, καθώς και τις σχέσεις ανάμεσα στα ποσά (μικρό-μεγάλο), τις σχέσεις μεταξύ ποσών και αριθμών, τις σχέσεις μεταξύ αριθμών. Οι ασκήσεις θα πρέπει να αναφέρονται σε πρακτικά προβλήματα, που συναντά το παιδί στη ζωή του: π.χ. έχουμε 4 πορτοκάλια και τα μοιράζουμε ίσα σε δυο παιδιά να αποφεύγεται η εκμάθηση ειδικών μαθηματικών εννοιών. Να επιδιώκεται η ανάπτυξη των ικανοτήτων μέτρησης και μαθηματικής σκέψης όχι όμως μόνο συστηματικά σε ώρες αριθμητικής, αλλά σε κάθε ευκαιρία που δίνεται για μέτρηση: π.χ. στη γυμναστική μετρούν τις εκτάσεις, που κάνουν ή τα χτυπήματα των χεριών και των ποδιών.

Ασκήσεις ποσών:

- συνειδητοποίηση της έννοιας του ποσού, δηλ. ποια είναι πολλά, ποια λίγα,
- συνειδητοποίηση των στοιχείων ενός ποσού και της κατασκευής τους: π.χ. διαλύουμε ένα πορτοκάλι στα κομμάτια, από τα οποία αποτελείται,
- παράσταση του ποσού: π.χ. χύνουμε την ίδια ποσότητα νερού σε διαφορετικά δοχεία.

Ασκήσεις αριθμών:

- εκμάθηση των αριθμών και της σειράς τους,
- ταξινόμηση στοιχείων ενός ποσού μέσω αριθμών: π.χ. μετράμε τα κομμάτια του πορτοκαλιού,
- παράσταση ενός αριθμού μέσω ενός αριθμημένου συνόλου: π.χ. το ένα (1) πορτοκάλι αποτελείται από δέκα (10) κομμάτια,
- τη χρήση μαθηματικών συμβόλων (-,+),
- απλές μαθηματικές πράξεις (πρόσθεση, αφαίρεση κ.τ.λ.), και σε προχωρημένο στάδιο γενικές αρχές συνόλων.

Ασκήσεις σχέσεων. Δίνουμε στο παιδί με κατάλληλες ασκήσεις να καταλάβει τις έννοιες:

- παίρνω – δίνω, μοιράζω-μαζεύω, ξεχωρίζω, αναμειγνύω, βάζω σε κύκλο – βάζω σε σειρά,
- μεγάλο – μικρό, ψηλό – χαμηλό, αρκετά – πολύ - λίγο, τόσο – όσο λιγότερο, άδειο – γεμάτο, όλα – κάτι – τίποτα,
- όμοιο – ανόμοιο, εύκολο – δύσκολο, μακρύ – κοντό, δύσκολο – εύκολο, χοντρό – αδύνατο,
- και τα παραθετικά τους.

7. Αντίληψη χώρου και χρόνου

Η αντίληψη του χώρου και του χρόνου του ειδικού παιδιού λόγω ατελούς ανάπτυξης των αντίστοιχων κέντρων στον εγκέφαλο είναι

ελλειπτική. Έτσι δυσκολεύεται το παιδί να συλλάβει έννοιες όπως παρόν – παρελθόν, πρωί – μεσημέρι ή έξω – μέσα. Συνεπώς η προσπάθεια καλυτέρευσης των αντιληπτικών ικανοτήτων χώρου και χρόνου παρουσιάζεται αναγκαία για την καλύτερη προσαρμογή, προσανατολισμό και επικοινωνία του παιδιού με το περιβάλλον του. Για την εκμάθηση της γραφής αποτελεί ο σωστός προσανατολισμός στο χώρο την πρώτη προϋπόθεση .

Ασκήσεις χώρου: το παιδί μαθαίνει να ονομάζει τις έννοιες:

- πάνω- κάτω, δεξιά-αριστερά, εδώ –εκεί, μπρος-πίσω, έξω-μέσα, ψηλά-χαμηλά, πλάι-δίπλα-κοντά, κοντά –μακριά, στο κέντρο-γύρω, μεταξύ – ανάμεσα, και τα γεωμετρικά σχήματα (τρίγωνο, τετράγωνο, κύβος, κύκλος κτλ.).

Ασκήσεις χρόνου. Περιλαμβάνουν την εκμάθηση των εννοιών:

- σήμερα – (μεθ)αύριο – (προ)χθές, φέτος – πέρυσι – του χρόνου, τώρα – μετά – έπειτα, ύστερα-κατόπιν, αμέσως – σε λίγο, πάλι-ξανά, σπάνιο- συνήθως, νωρίς-αργά, σιγά- γρήγορα τα μέρη της μέρας (πρωί- μεσημέρι κ.τλ.) και την ώρα.

Αν το παιδί παρόλες τις προσπάθειες μας ξεχνά τις έννοιες που του μάθαμε δεν πρέπει να απογοητεύεται κανείς, αλλά να επαναλαμβάνει τις ίδιες ασκήσεις με υπομονή και πείσμα.(Μηνάς Νιτσόπουλος,1981,σελ 59-69).

2.2.9 Επαγγελματική αποκατάσταση αναπήρων

Ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία είναι η απασχόληση. Η απασχόληση σε συνδυασμό με την εκπαίδευση , αποτελούν τους κύριους μοχλούς για την ενσωμάτωση των αναπήρων στην κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα η έλλειψη ολοκληρωμένων πολιτικών παρέμβασης στους συγκεκριμένους τομείς

αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού.(Internet,www.minipress.gr,2007)

Προς το τέλος περίπου της δεκαετίας του '70, το Κράτος προώθησε τη θέσπιση μέτρων για την επαγγελματική αποκατάσταση των αναπήρων και «εν γένει ατόμων μειωμένων ικανοτήτων». Για το σκοπό αυτό προέβη στην ψήφιση σχετικού νόμου με τον οποίο αναγνωριζόταν η ιδιότητα του «προστατευόμενου ατόμου» και παρέχονταν στους εργοδότες κίνητρα για την απασχόληση των ατόμων αυτών.

Σύμφωνα με τον νόμο αυτόν «προστατευόμενα άτομα» θεωρούνται τα άτομα ηλικίας 15 χρόνων και άνω που «λόγω οιασδήποτε χρονίας σωματικής ή πνευματικής παθήσεως ή βλάβης» έχουν περιορισμένες δυνατότητες για επαγγελματική απασχόληση. Τα άτομα αυτά, πέρα από τις προβλεπόμενες παροχές και τα θεσπισμένα ευεργετικά μέτρα, απολαμβάνουν της προστασίας του Κράτους για επαγγελματική αποκατάσταση.

Συγκεκριμένα ο ΟΑΕΔ, μεριμνά για τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την επαγγελματική εκπαίδευση και την τοποθέτησή τους σε θέση εργασίας ανάλογη με την εξειδίκευση και το απόθεμα των δυνατοτήτων τους. Παράλληλα, λαμβάνεται πρόνοια για τη στοιχειώδη εργονομική διευθέτηση των θέσεων εργασίας και την επιχορήγηση των εργοδοτών που απασχολούν «προστατευόμενα άτομα». Η εργοδοσία, μάλιστα, μεριμνά και για την ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων αυτών. Ο νόμος προβλέπει, τέλος, τη σύσταση, ανάλογα με τις κατά τόπους ανάγκες, ειδικών ιδρυμάτων και εργαστηρίων για ταχύρρυθμη προσαρμογή και απασχόληση των ατόμων που παρουσιάζουν σοβαρές αναπηρίες και ταυτόχρονα δεν μπορούν, προσωρινά ή χρόνια, ν' ασκήσουν κάποια επαγγελματική δραστηριότητα κάτω από τις συνθήκες συνθήκες της αγοράς εργασίας.

Η επαγγελματική αποκατάσταση αποτελεί κεντρικό τελικό στόχο της ειδικής αγωγής, εφόσον μέσα από την εργασία το άτομο καλύπτει στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες.

(α) Υλικές ανάγκες, ώστε να διάγει μια άνετη ζωή

(β) Κοινωνικές ανάγκες, διότι στη σημερινή κοινωνία το άτομο προσδιορίζεται από την εργασία του και η εργασία αποτελεί ένα είδος ταυτότητας, με το οποίο μας προσδιορίζουν οι άλλοι ή μας αναγνωρίζουν οι όμοιοί μας.

(γ) Προσωπικές ανάγκες, διότι η πετυχημένη δραστηριότητα στον εργασιακό χώρο, παρέχει αυτοπεποίθηση στο άτομο και δίνει τη δυνατότητα για διοχέτευση της δημιουργικότητας του.

Μετά την αποφοίτηση από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση κάθε άτομο αν δεν ακολουθήσει σπουδές στην Τριτοβάθμια, επιδιώκει την επαγγελματική κατάρτιση και την πρόσληψή του σε κάποια εργασία.

Όμως για τα Α.Μ.Ε.Α., οι δυσκολίες είναι πολύ περισσότερες από ότι για τους απόφοιτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης(Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής,σελ.22-23).

Γίνεται φανερό ότι η τελική απορρόφηση είναι χαμηλή παρά τις προσπάθειες των σχολών κατάρτισης και τη συνεργασία τους με τον Ο.Α.Ε.Δ., τις υπηρεσίες επαγγελματικής αποκατάστασης των ιδρυμάτων, ή τους εργοδότες, και παρά την οικονομική ενίσχυση για αγορά παγίων περιουσιακών στοιχείων, την πρακτική άσκηση σε εργοδότες, ή τη συνεργασία με άλλες υπηρεσίες και τις προσωπικές γνωριμίες (Δελλασούδας, 1992). Η χαμηλή αυτή επαγγελματική αποκατάσταση οφείλεται σε ένα μεγάλο μέρος της, στην απόκλιση μεταξύ των εφοδίων των Α.Μ.Ε.Α. και των απαιτήσεων στους χώρους εργασίας.

Στην ελεύθερη αγορά εργασίας ισχύουν διαφορετικοί κανόνες απ' αυτούς που ισχύουν στη διάρκεια της κατάρτισης ή στα προστατευμένα εργαστήρια. Πολύ συχνά οι κανόνες αυτοί αφορούν όχι στις εργασιακές

δεξιότητες, αλλά κυρίως στις κοινωνικές δεξιότητες που οι ειδικές επαγγελματικές σχολές οφείλουν να διδάξουν συστηματικά στους μαθητές τους για να επιτύχουν σε ένα εργασιακό περιβάλλον.

Βασικά αίτια της ανεργίας των ατόμων με αναπηρία.

Παρακάτω συνοψίζονται οι κύριες αιτίες, που προκαλούν τον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία από την αγορά εργασίας:

- Α. Η κοινωνική προκατάληψη, με τον κοινωνικό ρατσισμό, που εξακολουθούν να αποτελούν δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας μας.
- Β. Η έλλειψη, ολοκληρωμένου κεντρικού σχεδιασμού, που να συνδυάζει τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία με την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση και τον επαγγελματικό προσανατολισμό.
- Γ. Οι αλλαγές, που συντελούνται στην αγορά εργασίας, στις νέες τεχνολογίες και στο οικονομικό περιβάλλον γενικότερα, χωρίς τα άτομα με αναπηρία να υποβοηθούνται με τη δημιουργία των αναγκαίων υποστηρικτικών δομών, ώστε να είναι σε θέση να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.
- Δ. Η διοικητική γραφειοκρατία σε σχέση με τη λειτουργία του μηχανισμού των αναγκαστικών τοποθετήσεων σε θέσεις εργασίας.
- Ε. Η έλλειψη υποδομών πρόσβασης των αναπήρων, όπως προσβάσιμα κτίρια, μεταφορές και άλλα, με συνέπεια τα άτομα με αναπηρία να μην διευκολύνονται να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή. (Δημήτρης Στασινός, 1991, σελ 221) - (Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής, σελ 22-23)

ΕΝΟΤΗΤΑ 3^η : Μουσικοθεραπεία/Παιγνιοθεραπεία

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΩΣ ΜΕΣΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.

2.3.1 Μουσική-Εισαγωγή.

Η αισθητική αγωγή του παιδιού αποτελεί αδήριτη εκπαιδευτική αναγκαιότητα και δεν επιτρέπεται να απουσιάζει από ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα. Η αισθητική καλλιέργεια του παιδιού προσχολικής και σχολικής ηλικίας μέσα από τη μουσική, η οποία παίρνοντας συγκεκριμένη μορφή στο χώρο και στο χρόνο, και χρησιμοποιώντας ως μέσα τη δραματοποίηση, το παιχνίδι, και το λόγο, συμβάλλει ουσιαστικά στη γνωστική, πνευματική, κοινωνική, συναισθηματική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού.

Από την πρώτη στιγμή που ο άνθρωπος εμφανίστηκε στη γη, η μουσική αποτέλεσε γι' αυτόν το πιο προσφιλές μη λεκτικό μέσο επικοινωνίας και έκφρασης. Λόγω της αξίας της, αλλά και της απόλυτης κυριαρχίας της στη ζωή του ανθρώπου, πολύ νωρίς χρησιμοποιήθηκε για την αγωγή και την εκπαίδευση των νέων ανθρώπων. Σε όλες τις περιόδους της ελληνικής ιστορίας η μουσική διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στην πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη τόσο του ατόμου όσο και της ευρύτερης κοινότητας. Σήμερα στο σχολείο με τα Προγράμματα Σπουδών Μουσικής Αγωγής, επιδιώκεται, μέσα από μια παιδευτική διαδικασία, που στηρίζεται στη θεωρία και στην πράξη, η σταδιακή εισαγωγή του παιδιού στον κόσμο της μουσικής, αφυπνίζοντας και ενεργοποιώντας, σε πρώτο στάδιο τις μουσικές δυνάμεις του, που υπάρχουν έμφυτες μέσα στον άνθρωπο, με στόχο την ανάπτυξή του τόσο στο γνωστικό όσο και στο συναισθηματικό τομέα.

Τα παιδιά έχουν έμφυτη τάση στη μουσική. Παρατηρήσεις και έρευνες καταδεικνύουν ότι από την εμβρυακή τους ακόμη κατάσταση, ακούν, θυμούνται και μαθαίνουν. Οι ήχοι είναι από τα πρώτα ερεθίσματα στα οποία αντιδρούν τα βρέφη και τα πολύ μικρά παιδιά εμπλέκουν ενστικτωδώς τη μουσική στις δραστηριότητές τους.

Μουσική σημαίνει κίνηση. Κίνηση για την παραγωγή ήχων και μουσικής, κίνηση για την απόδοση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των ήχων, αλλά και με εκφραστικές κινήσεις αποδίδεται η μουσική ως σύνολο.

Η μουσική δεν είναι μόνο επιστήμη αλλά και μια παγκόσμια γλώσσα και ένας κοινός τρόπος έκφρασης ανθρώπινων ιδεών, συναισθημάτων και γεγονότων. Είναι επιστημονικά ελεγμένο ότι η μουσική επενεργεί ευεργετικά στο συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου και ιδιαίτερα του παιδιού.(Συνέδριο, Βόλος 10/2002σελ 90-91)

Για τα παιδιά η μουσική είναι ο φυσικός τους κόσμος. Η μουσική μπορεί να καθρεφτίσει όλο το εύρος των συναισθημάτων καθώς και να είναι ένα οικείο, προς το παιδί κανάλι επικοινωνίας- πολλές φορές η μουσική μπορεί να αποτελέσει το μοναδικό μονοπάτι για να απεγκλωβιστεί ένα παιδί από την εσωτερική του απομόνωση. Τις ευνοϊκές αυτές επιδράσεις της μουσικής στηρίζεται η χρήση της ως παιδαγωγικού μέσου στην εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες.(Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο).

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η αναγνώριση της λειτουργίας της μουσικής ως μορφωτικό αγαθό, καθιστά αναγκαία την παρουσία της στο χώρο της Ειδικής Παιδαγωγικής ιδιαίτερα λόγω της ιδιαίτερης κατάστασης των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Γι' αυτό άλλωστε απαιτείται η ένταξή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία και η ισότιμη παρουσία της ανάμεσα στα άλλα μαθήματα. Το βασικό στοιχείο της μουσικής εκπαίδευσης στην προκειμένη περίπτωση είναι η εκπαίδευση μέσω της μουσικής.

(Συνέδριο Βόλος, 10/2002 σελ 324)

2.3.2 Η μουσικοθεραπεία

Ο όρος μουσικοθεραπεία είναι ένας σύνθετος όρος. Περιλαμβάνει κάθε τι που έχει μέσα του την έννοια της μουσικής, δηλαδή του δομημένου ή του αδόμητου ήχου, σε αρμονικό, μελωδικό και ρυθμικό επίπεδο, καθώς επίσης και την έννοια της θεραπείας. Ταυτόχρονα, η παράλληλη χρήση της μουσικοθεραπείας με την παιδεία δείχνει τη μεγάλη σημασία που έχει το μουσικό ζύπνημα για το παιδί.

Στην πρώτη δεκαετία της εξέλιξης του επαγγέλματος στις Ηνωμένες Πολιτείες, ένα φυλλάδιο με τίτλο «Η Μουσικοθεραπεία ως Σταδιοδρομία» (Εθνικός Σύλλογος για τη Μουσικοθεραπεία-1960), όριζε τη μουσικοθεραπεία ως «την επιστημονική εφαρμογή της τέχνης της μουσικής για την επίτευξη των θεραπευτικών στόχων. Η χρήση της ίδιας της μουσικής και η προσωπικότητα του ίδιου του θεραπευτή επηρεάζουν τις αλλαγές στη συμπεριφορά».

Το φυλλάδιο του 1980, «Σταδιοδρομία στη Μουσικοθεραπεία» περιέγραφε το επάγγελμα με τον ακόλουθο τρόπο:

«Η μουσικοθεραπεία είναι η χρήση της μουσικής για την επίτευξη θεραπευτικών στόχων αποκατάστασης, συντήρησης και βελτίωσης της διανοητικής και σωματικής υγείας. Είναι η συστηματική εφαρμογή της μουσικής, όπως κατευθύνεται από το μουσικοθεραπευτή σε ένα θεραπευτικό περιβάλλον που προκαλεί επιθυμητές αλλαγές στη συμπεριφορά. Τέτοιες αλλαγές καθιστούν το άτομο που υποβάλλεται σε θεραπεία, ικανό να βιώσει μια καλύτερη αντίληψη του εαυτού του και του κόσμου γύρω του και με αυτό τον τρόπο να επιφέρει μια πιο κατάλληλη προσαρμογή στο κοινωνικό σύνολο. Ως μέλος της θεραπευτικής ομάδας ο επαγγελματίας μουσικοθεραπευτής συμμετέχει στην ανάλυση επιμέρους προβλημάτων και στην προβολή στόχων

γενικής θεραπείας πριν σχεδιάσει και εκτελέσει συγκεκριμένες μουσικές δραστηριότητες. Διεξάγονται περιοδικές αξιολογήσεις για να καθοριστεί η αποτελεσματικότητα των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται.

Το 1997 ο Αμερικανικός Σύλλογος Μουσικοθεραπείας εξέδωσε τον ακόλουθο ορισμό για τη μουσικοθεραπεία:

«Η μουσικοθεραπεία είναι ένα καθιερωμένο πολυδιάστατο επάγγελμα υγείας που χρησιμοποιεί τη μουσική και μουσικές δραστηριότητες για να ανταπεξέλθει στις σωματικές, ψυχολογικές, γνωσιακές και κοινωνικές ανάγκες των ατόμων με ανικανότητες».

Για να είναι δυνατή μια επικοινωνία πρέπει πρώτα να υπάρξει μια σχέση. Η σχέση θεραπευτή- ασθενή. Φυσικά, όλοι γνωρίζουν ότι για να υπάρξει θεραπεία, χρειάζεται μια ελάχιστη έστω συμμετοχή του ασθενούς. Από το 1968 ο γιατρός Carpentier (Ducourneau 1997) έλεγε ότι: «η ιατρική μπορεί να σας θεραπεύσει, όμως εσείς πρέπει να γιατρευτείτε». Συνεπώς, η δουλειά μας πρέπει αρχικά να προκαλέσει τη συμμετοχή του ασθενούς, διότι αυτή δεν είναι εξαρχής δεδομένη.

Επίσης, για να γίνει εφικτή μια επικοινωνία πρέπει να τη θεωρήσουμε ως δυνατή. Δηλαδή αν υποθέσουμε ότι οι συνθήκες «χώρος», «χρόνος» είναι κατάλληλες, τότε πρέπει να βρούμε το συγκεκριμένο χωρόχρονο τα υπόλοιπα στοιχεία που θα μας βοηθήσουν να επιτύχουμε τη θεραπεία. Πρακτικά δεν μπορούμε να δουλέψουμε το ίδιο με όλα τα άτομα. Μπορούμε όμως να έχουμε μια συγκεκριμένη μεθοδολογία. Ο μουσικοθεραπευτής θα πρέπει να είναι σε μια συνεχή εγρήγορση, έτσι ώστε να αντιληφθεί σε βάθος το πρόβλημα και να επικοινωνήσει. Η επικοινωνία είναι η διεργασία ανάπτυξης καναλιών επικοινωνίας. (Συνέδριο, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο)

2.3.3 Η θέση της μουσικής εκπαίδευσης στα άτομα με ειδικές ανάγκες

Αν προσπαθήσει κανείς να συγκρίνει τη μουσική εκπαίδευση στα άτομα με και χωρίς ειδικές ανάγκες θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν εντοπίζεται καμία σημαντική διαφορά ούτε ως προς το περιεχόμενο ούτε ως προς τη δομή της μουσικής δραστηριότητας. Ο στόχος του μαθήματος της μουσικής σε παιδιά και νέους με ειδικές ανάγκες είναι η ανάπτυξη, η παρέμβαση και η διαφοροποίηση των μουσικών ικανοτήτων τους και η παροχή τη δυνατότητας για συμμετοχή στη μουσική κουλτούρα. Γι' αυτό στο μάθημα της μουσικής καλείται να μην ειδωθεί ο μαθητής εκ πρώτοισ βάση της αναπηρίας του, καθώς σημαντικότερος είναι ο τρόπος δράσης και συμπεριφοράς που διαλέγει ο μαθητής προκειμένου να κάνει αισθητή την παρουσία του στο μουσικό γεγονός μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων του.

Η μουσική εκπαίδευση είναι μέρος της γενικής εκπαίδευσης και επομένως το περιεχόμενο του μαθήματος της μουσικής στο ειδικό σχολείο οφείλει να είναι αντίστοιχο του μαθήματος στο γενικό σχολείο. Η ιδιαιτερότητα εντοπίζεται στη μέθοδο που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός, προκειμένου να επιτύχει το στόχο, που κάθε φορά θέτει. Στα πλαίσια αυτής της διαδικασίας οι μαθητές καλούνται να μάθουν αυτά που είναι σημαντικά για την αυτοπραγμάτωσή τους, την ισόρροπη και ολόπλευρη ανάπτυξή τους. Αυτή η φράση έχει ιδιαίτερη αξία για την Ειδική Παιδαγωγική. Από την αρχαιότητα ήταν ακόμη αναγνωρισμένη η αξία της ως εκπαιδευτικό αλλά και θεραπευτικό μέσο. Εφόσον δεχτούμε ότι είναι απαραίτητη η εφαρμογή της στην εκπαίδευση, τότε είμαστε υποχρεωμένοι να την εντάξουμε στο αναλυτικό πρόγραμμα διασφαλίζοντας παράλληλα και την επιστημονικότητά της.(Συνέδριο, Βόλος,10/2002 σελ 325).

Μεταξύ των ειδικών παιδιών πολλές φορές υπάρχουν αξιοθαύμαστες προσωπικές δυνατότητες(κληρονομικά ταλέντα) που μπορούν να προσφέρουν στον παιδαγωγό ένα σπουδαίο σημείο επαφής με το παιδί, που θα βοηθήσει στην πρόοδο του παιδιού καλύτερα από κάθε άλλο παιδαγωγικό μέσο.(Βότσου,1993,σελ52)

Το μάθημα της μουσικής στα παιδιά και άτομα με ειδικές ανάγκες βάσει του αναλυτικού προγράμματος που εφαρμόζεται στα περισσότερα κρατίδια της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, χωρίζεται σε τέσσερα λειτουργικά πεδία:

1. Τραγούδι

- α) Εκμάθηση τραγουδιών
- β) Φωνητικός αυτοσχεδιασμός
- γ) Φωνητική εξάσκηση

2. Μουσική εξάσκηση και εκμάθηση μουσικών οργάνων

- α) Ηχητικά παιχνίδια
- β) Μουσική προπαιδεία
- γ) Εκμάθηση μουσικών οργάνων και μουσική εκτέλεση

3. Μουσικοακουστικές δραστηριότητες

- α) Ακουστική αγωγή
- β) Μετάδοση μουσικών πληροφοριών

4. Μουσική και κίνηση

- α) Αναπαραγωγικός ήχος
- β) Αυτοσχεδιαστικές κινήσεις
- γ) Αυτοσχεδιαστική μουσική σε κινήσεις
- δ) Ζωγραφική και μουσική

Αυτά τα τέσσερα λειτουργικά πεδία βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και σε στενή σχέση μεταξύ τους. Στις μεγαλύτερες τάξεις εντάσσονται και άλλα λειτουργικά πεδία όπως η μουσική θεωρία και η ιστορία της

μουσικής, τα οποία όμως δεν θεωρούνται αυτόνομα καθώς από τη μια μεριά αυτές οι γνώσεις προκύπτουν από την πρακτική μουσική δραστηριότητα στα άλλα πεδία και από την άλλη οφείλουν να έχουν άμεση σχέση και σύνδεση με το πρακτικό μέρος της μουσικής δραστηριότητας, του χορού και της μουσικής ακρόασης.

Τον τελευταίο καιρό στο χώρο της Ειδικής Παιδαγωγικής ακόμα και της Γενικής Παιδαγωγικής αυξάνονται οι μουσικοπαιδαγωγικές δραστηριότητες, που δεν αποσκοπούν στη μουσική παιδεία του παιδιού μόνο, αλλά περισσότερο αποβλέπουν να επιδράσουν μέσω της μουσικής σε διάφορους τομείς που βρίσκονται εκτός του μουσικού τομέα. Όταν για παράδειγμα ο χορός ενισχύει την κοινωνική συμπεριφορά ή όταν το τραγούδι συμβάλλει στη γλωσσική ανάπτυξη και στην αντιμετώπιση κάποιων γλωσσικών προβλημάτων, τότε ο σκοπός της μάθησης δεν είναι μουσικού περιεχομένου αν και το εκπαιδευτικό υλικό είναι μουσικό. Με τη μουσική μπορεί να συνδέονται 14 ενότητες στις οποίες στοχεύει η εκπαίδευση:

1. Μάθηση
2. Ακουστική αντίληψη
3. Σκέψη
4. Προσοχή
5. Μνήμη
6. Συναισθηματική ανάπτυξη
7. Εκφραστικότητα και αισθητική ανάπτυξη
8. Λόγος (γραπτός και προφορικός)
9. Οπτικοκινητικός συντονισμός
10. Ανοχή, υπομονή, συνεργασία
11. Κοινωνική συμπεριφορά
12. Ηθική ανάπτυξη
13. Δημιουργικότητα
14. Σωματικές λειτουργίες (αναπνοή, κίνηση)

Αντίστοιχα μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τις ενότητες αυτές σε τέσσερις τομείς, όπου φαίνεται πιο συγκεκριμένα ο χώρος στον οποίο κυμαίνεται η επίδραση της μουσικής κατά το ελάχιστο:

Σχολικός τομέας: Μάθηση, Ακουστική αντίληψη, Σκέψη, Προσοχή

Σωματικός τομέας: Σωματικές λειτουργίες, οπτικοκινητικός συντονισμός

Κοινωνικός τομέας: Κοινωνική συμπεριφορά, Λόγος, Εκφραστικότητα και αισθητική ανάπτυξη, Ηθική ανάπτυξη

Ψυχολογικός τομέας: Συναισθηματική ανάπτυξη, Δημιουργικότητα, Ανοχή, υπομονή, συνεργασία

Η μουσική εκπαίδευση στη ειδική παιδαγωγική αναφέρεται στη μουσική ως μέσο, προκειμένου να εκπληρωθούν οι εκπαιδευτικοί στόχοι, οι οποίοι εντοπίζονται έξω από το χώρο της μουσικής.

Η μουσική ως μέσο εκπαίδευσης προσφέρει μια πληθώρα βασικών δεξιοτήτων καθώς και τη δυνατότητα μιας πολιτισμικής ανόδου. Είναι ένα εντυπωσιακό μέσο που είναι ενταγμένο στην καθημερινότητα.(Συνέδριο, Βόλος, 10/2002,σελ325-328).

Πολλά επίσης παιδιά με ειδικές ανάγκες και ποικίλλα σύνδρομα, επεσήμανε μεταξύ άλλων η κ. Ψαλτοπούλου, έχουν καταφέρει μέσα από μουσικοθεραπευτικές διαδικασίες να:

- Ø Ελέγξουν τις παρορμήσεις τους
- Ø Ρυθμίσουν την ποιότητα και το χρόνο συγκέντρωσης
- Ø Διευκολυνθούν σε διαδικασίες μάθησης
- Ø Διευρύνουν νοητικούς και ψυχικούς ορίζοντες
- Ø Χαλαρώνουν
- Ø Αντέξουν επίπονες φυσιοθεραπευτικές διαδικασίες με τη συνοδεία κατάλληλης μουσικής
- Ø Συντονίσουν και οργανώσουν σκέψεις, συναισθήματα και κινήσεις
- Ø Δημιουργήσουν ουσιαστικές και λειτουργικές σχέσεις με ανθρώπους του περιβάλλοντός τους(Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο).

Το παιδί με ειδικές ανάγκες το οποίο εντάσσεται στο εκπαιδευτικό σύστημα, δεν μπορεί να εκπληρώσει πλήρως το μορφωτικό αίτημα λόγω των φυσικών και ψυχικών συνθηκών της υπόστασής του, εάν οι παιδαγωγικές προθέσεις της εκπαιδευτικής και μορφωτικής διαδικασίας δεν προετοιμάζονται με κατάλληλο τρόπο.

Κατά αυτόν τον τρόπο η παιδαγωγική στήριξη δεν προσανατολίζεται αποκλειστικά προς το παιδί με ειδικές ανάγκες αλλά προς κάθε ιδιαίτερη περίπτωση που εντοπίζεται σε κάποια συγκεκριμένη εκπαιδευτική κατάσταση. Η σωματική αναπηρία, η νοητική καθυστέρηση, και οι αισθητηριακές διαταραχές ή ακόμα και οι πολλαπλές αναπηρίες διαμορφώνουν το είδος της βοήθειας, της μορφωτικής διαδικασίας καθώς και τη διάσταση της μουσικής μόρφωσης και εκπαίδευσης. Αυτή η προσέγγιση δίνει εξατομικευμένο χαρακτήρα στην παρέμβαση.

Επιπλέον όσον αφορά το σχεδιασμό μιας μουσικής φύσεως δραστηριότητας πρέπει να ακολουθηθεί κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία και διδακτική καθώς χωρίς αυτές δεν είναι εφικτή η πρόσβαση σε οποιοδήποτε μορφωτικό αγαθό.

Κάθε ανθρώπινο βίωμα είναι ένα όλο και γι' αυτό η μουσική ως βίωμα αποτελεί και αυτή με τη σειρά της μια ολότητα, καθώς για παράδειγμα οι μελωδίες γίνονται αντιληπτές ως μια ενότητα, παρόλο που αποτελούνται από επιμέρους απλές μελωδικές δομές.

«Ο ρόλος του παιδαγωγού μέσα στην τάξη μοιάζει με το ρόλο του χορδιστή ενός πιάνου. Το πιάνο έχει 88 διαφορετικές χορδές. Διαφορετικές σε πάχος, σε μήκος, σε οξύτητα. Αυτές όλες οι χορδές ο χορδιστής θα τις συντονίσει με τέτοιο τρόπο ώστε μέσα στην ανομοιογένειά τους να μας δίνουν την τέλεια ηχητική εικόνα της ομορφιάς, της αρμονίας. Αν το πιάνο είχε 88 όμοιους φθόγγους θα ήταν αδύνατο και μελωδία να μας δώσει, αλλά ακόμα πιο σημαντικό, ποτέ δεν θα μας έδινε αρμονία. Γιατί αρμονία

είναι η τέλεια συνύπαρξη διαφορετικών φθόγγων διαφορετικού ύψους(Χαραλάμπους 107)(Συνέδριο, Βόλος, 10/2002,σελ 329).

2.3.4 Παιχνίδι-Εισαγωγή

Το παιχνίδι είναι αναφαίρετο δικαίωμα κάθε παιδιού, θεμελιακή δραστηριότητα, «τροφή» για τον παιδικό οργανισμό, είτε αυτός χαρακτηρίζεται από φυσιολογική ή μη ανάπτυξη.

Κάθε τι που το ψυχαγωγεί απασχολώντας το είναι παιχνίδι. Στα χέρια κάθε παιδιού το παιχνίδι αναπτύσσει και καλλιεργεί τις δυνατότητές του στο βαθμό που αυτό τις διαθέτει, ικανοποιεί τις ανάγκες του, θέτει σε λειτουργία το συναίσθημα και τη νόηση, ανάλογα με τα ερεθίσματα που λαμβάνουν οι αισθήσεις του.

Το παιχνίδι έχει αναγνωριστεί διεθνώς ως βασική λειτουργία της παιδικής ανάπτυξης και έχει απασχολήσει τους ψυχοθεραπευτές, ψυχολόγους, παιδοψυχιάτρους και θεραπευτές Παιδαγωγούς με αποτέλεσμα να διατυπωθούν πολλές απόψεις και θεωρίες. Το παιχνίδι, σύμφωνα με τα πορίσματα του συνεδρίου της BRIGHTON, δεν είναι κάτι αντίθετο από την εργασία. Με το παιχνίδι το παιδί ασκεί τις αισθήσεις του, γίνεται ερευνητικό, επιτήδειο και αποκτά εμπιστοσύνη στον εαυτό του.

Δεν είναι μόνο ευχαρίστηση και ξεκούραση, όπως αντιλαμβάνονται το παιχνίδι οι μεγάλοι που ήδη εργάζονται. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα παιδιά που άρχισαν να εργάζονται από πολύ νωρίς, στον ελεύθερο χρόνο τους προτιμούν να παίζουν παιδικά παιχνίδια, δηλαδή παιχνίδια που δεν ανταποκρίνονται πια στην ηλικία τους. Στην περίπτωση αυτή το παιχνίδι δεν είναι μόνο ανάπαυση και ξεκούραση, αλλά και ένα θυμικό «ξέσπασμα». Το είδος αυτό του παιχνιδιού αποκαθιστά την ισορροπία

στον ψυχικό κόσμο του παιδιού, που έχει καταπονηθεί εξαιτίας των πρώιμων βιωμάτων σε εργασιακές συνθήκες. Εάν δεν επιτευχθεί αυτό το θυμικό «ξέσπασμα», τότε τα απιδιά αυτά γίνονται «δύσκολα» και εμφανίζουν νευρωτικά συμπτώματα.

Τα παιδιά του σχολείου αισθάνονται την ανάγκη μετά τη διδασκαλία να ξεσπάσουν σε ένα άγριο και τρελό παιχνίδι. Σε αυτή την περίπτωση το είδος αυτό του παιχνιδιού αποκαθιστά την ψυχική ισορροπία των παιδιών. Καθοδηγούμενο παιχνίδι είναι ημιτελές παιχνίδι. Γιατί στην περίπτωση αυτή το παιδί δεν μπορεί να είναι δημιουργικό, ενώ το παιχνίδι μεταξύ παιδιών αποτελεί μια προάσκηση για τη συμπεριφορά τους αργότερα ως ενηλίκων μέσα στην κοινωνία.

Το παιχνίδι του παιδιού είναι ισότιμο με την εργασία των ενηλίκων. Είναι μια σοβαρή απασχόληση με ανάλογες δυνατότητες. Αναπτύσσει την ελευθερία, την εμπιστοσύνη στον εαυτό του, την επιτηδειότητα, τη διάθεση για εργασία, την αυτοσυγκέντρωση. Είναι επίσης ιατρικός και θεραπευτικός παράγοντας.

Τα παιδιά που δεν μπορούν να παίξουν έχουν συχνά προβλήματα(ορατά ή αόρατα) και μόνο αργά βελτιώνονται στην ανάπτυξή τους, που μπορεί και να σταματήσει τελείως. Τα παιδιά που δεν μπορούν να παίξουν, συχνά απομονώνονται από το περιβάλλον τους. Μπορεί να εμποδιστούν σοβαρά στην ανάπτυξή τους, επειδή δεν μπορούν να εξερευνήσουν τον γύρω τους κόσμο.

2.3.5 Προσδιορισμός της έννοιας του παιχνιδιού

Είναι δύσκολο να δώσουμε έναν ορισμό για το παιχνίδι αφού διαθέτουμε μια μόνο λέξη για να περιγράψουμε τους σκοπούς που επιδιώκουμε, τα μέσα, το είδος που χρησιμοποιούμε, ανάλογα με τις ανάγκες και την ηλικία του ατόμου που απευθυνόμαστε.

Σύμφωνα με την ετυμολογική σημασία του όρου, το Λεξικό της

Δημοτικής (1977,σελ 513) αναφέρει:

«Π α ι χ ν ί δ ι»: υποκοριστικό του παίγνιου = ψυχαγωγία, ευχάριστη τερπνή απασχόληση, αυθόρμητη εκδήλωση του παιδιού να υποβοηθεί τη σωματική και ψυχοπνευματική ανάπτυξη, το αντικείμενο που χρησιμεύει για τέρψη ή ψυχαγωγία των παιδιών άθερμα. [άθερμα- αθύρων = παίζω]

Η Madeleine Abbadie (1978,σελ 51) αναφέρει την άποψη του Roger Caillois, σύμφωνα με την οποία:

«Το παιχνίδι είναι μορφή καθαρά, δραστηριότητα που βρίσκει το σκοπό της στον εαυτό της, ... το παιχνίδι είναι χαρά και διασκέδαση σε σχέση με τη ζωή».

Η συγγραφέας συνεχίζει με την άποψη του Huizinga:

« Το παιχνίδι στην ουσιαστική του μορφή είναι μια ελεύθερη ενέργεια εκτελεσμένη «σαν» και αντιλαμβανόμενη σαν να βρίσκεται έξω από την καθημερινή ζωή, αλλά που μπορεί με όλα αυτά να απορροφήσει εντελώς τον παίχτη χωρίς να βρίσκει σ' αυτή κανένα ενδιαφέρον ή να κερδίζει τίποτα από αυτή. Είναι εξάλλου μια ενέργεια που εκπληρώνεται σε ορισμένο χρόνο και χώρο και που ξετυλίγεται μέσα σε τάξη που υπόκεινται σε κανόνες».

Η Λένια Σέργη (1987,σελ 18) αναφέρει:

« Το παιχνίδι είναι ο τρόπος με τον οποίο το παιδί σκέφτεται, ξεκουράζεται, εργάζεται, θυμάται, δοκιμάζει τις δυνάμεις του, δημιουργεί και συγκεντρώνεται. Με μια λέξη ζει».

Αξίζει να σημειωθεί ότι αν το παιχνίδι σε μια δεδομένη στιγμή δεν έχει εμφανή σκοπό ή χρησιμότητα, έχει ωστόσο σε σχέση με τη συνολική εξέλιξη του ανθρώπου ένα βαθύτερο και ευρύτερο σκοπό: αποκαλύπτει το χαρακτήρα και την ατομικότητα του παιδιού, προωθεί αβίαστα την σωματική και ψυχοπνευματική του ανάπτυξη ευνοώντας την κοινωνική προσαρμογή του. Επίσης, έχει επιμέρους στόχους όπως:

Û Εκτόνωση

Û Ψυχαγωγία

Û Κατανόηση των όρων και συμμόρφωση των μελών σε αυτούς

Û Αποδοχή ρόλων

Πέρα από κάθε ορισμό το παιχνίδι σαν κύριο χαρακτηριστικό της αυτόνομης και ιδιότυπης παιδικής ηλικίας, παρουσιάζεται από το Βέλγο παιδαγωγό Olive Decroly (1975,σελ 9-10) σαν μέσο άμεσα συνδεδεμένο με την αγωγή και διδασκαλία για την καλύτερη και ευχάριστη αφομοίωση των γνώσεων από το παιδί, του αποδίδει θεραπευτικούς σκοπούς και το ανάγει στους πολύτιμους βοηθούς για την αγωγή των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

2.3.6 Τα άτομα με ειδικές ανάγκες και το παιχνίδι

Τα παιχνίδια εξετάζονται σαν ένα από τα μέσα για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος αγωγής και παραθέτετε ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων.

Τα παιχνίδια για μειονεκτικά παιδιά συχνά απαιτούν ειδική προσαρμογή. Για παράδειγμα, για τα τυφλά παιδιά πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι δεν μπορούν να χειριστούν χρώματα, ώστε πρέπει να βρούμε εναλλακτικές λύσεις από τα χρώματα. Ωστόσο, δεν είναι πάντα απαραίτητο τα παιχνίδια για μειονεκτικά παιδιά να είναι διαφορετικά από αυτών που λέμε κανονικά παιδιά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και πολλά συνηθισμένα παιχνίδια πολύ καλά.

Μάλιστα οι εμπειρίες στο παιχνίδι που χρειάζονται τα μειονεκτικά παιδιά είναι οι ίδιες όπως στα κανονικά παιδιά. Όλα τα παιδιά χρειάζονται εμπειρίες για να μπορέσουν να προσαρμοστούν στην κοινωνική δομή. Η διαφορά όμως μεταξύ των δύο ομάδων παιδιών είναι ότι στην ομάδα των μειονεκτικών η ανάπτυξη μπορεί να βελτιωθεί με

αργότερο τρόπο, κάποτε με άλλη έμφαση, ανάλογα με τη φύση της διαταραχής. Τα συνηθισμένα παιχνίδια όταν δίνονται στον κατάλληλο συνοδό, μπορεί να είναι η καλύτερη λύση σε πολλές περιπτώσεις.

Η αγωγή του ειδικού παιδιού αποβλέπει στην καλύτερη ανάπτυξη και αξιοποίηση των δυνατοτήτων που απομένουν στο παιδί με απώτερο σκοπό να το καταστήσει κοινωνικά ικανό. Να προσαρμοστεί δηλαδή κοινωνικά μαθαίνοντας το να αντιδρά σωστά στα ερεθίσματα που δέχεται, να μεταχειρίζεται το μυαλό του ανάλογα με τις δυνατότητές του, να πετυχαίνει κάτι.

Η Alice Descoeudres (1985,σελ 24-25) σημειώνει ότι η αγωγή του παιδιού αυτού πρέπει «να χαρακτηρίζεται από περισσότερη κίνηση, περισσότερη χειροτεχνική εργασία, λιγότερες λέξεις, περισσότερη ελευθερία».

Για να είναι αποτελεσματική η αγωγή του καθυστερημένου παιδιού πρέπει η αρχή της εξατομίκευσης της διδασκαλίας να βρίσκεται σε πλήρη εφαρμογή(Λ. Σταύρος(β), 1990,σελ 373). Όσοι καλούνται να φροντίσουν για την αγωγή του παιδιού αυτού πρέπει να γνωρίζουν κάθε ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, κάθε ικανότητα, κάθε αδυναμία του. Όλα αυτά μπορούν να τα γνωρίσουν καθώς παρατηρούν το παιδί μέσα από το παιχνίδι του. Την ώρα που παίζει το παιδί παρουσιάζει αυθόρμητο, τελείως φυσικό, αποκαλύπτοντας κάθε πτυχή του χαρακτήρα του, τα φυσικά του ελλωτάματα ή πλεονεκτήματα, τις δυνατότητες ή τις αδυναμίες του ως τις πιο μικρές λεπτομέρειες.

Πρέπει να δημιουργήσουμε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις ώστε το άτομο αυτό να αναβιώσει εκείνο το στάδιο της ανάπτυξής του που έμεινε άγνοο. Αρχίζει μια περίοδος άσκησης των αντανεκλαστικών του ώστε να δεχθεί όλα εκείνα τα ερεθίσματα που ωθούν στην ολοκλήρωση των πρώτων εξελικτικών σταδίων του παιδιού.

Έτσι, η άσκηση των αισθήσεων, της κινητικότητας, της

αντιληπτικότητας, της προσοχής αποτελούν το πρώτο βήμα στην αγωγή του ειδικού παιδιού. Γιατί μέσα από τη χαρά, τη διασκέδαση, τη ψυχαγωγία και την ελεύθερη κίνηση που του προσφέρει το παιχνίδι μαθαίνει να βλέπει, να ακούει, να πιάνει, να διακρίνει σχήματα, μεγέθη, διαφορές, αποκτώντας εμπειρίες που συμβάλλουν στην προσπάθειά του να διαφοροποιήσει τον αρχικά συμπαγή και αδιαφοροποίητο κόσμο που το περιβάλλει με αποτέλεσμα να καλλιεργείται ο εσωτερικός του κόσμος.

Η δυσκολία στην αγωγή του ειδικού παιδιού εντοπίζεται στο πως θα κατορθώσουμε να ξυπνήσουμε και να προσηλώσουμε την προσοχή του. Η προσοχή του αλλάζει ανάλογα με το αντικείμενο γύρω από το οποίο στρέφεται, αν το αντικείμενο του αρέσει ή του είναι προσιτό ή οικείο, λαμβάνοντας υπόψη μας ότι κάθε παιδί δεν ενδιαφέρεται για αυτό που βλέπει, που ακούει, που γεύεται μόνο για χάρη των αισθήσεών του, αλλά πάντα επεξεργάζεται τα ερεθίσματα που δέχεται σε σχέση με τα αντικείμενα που παίζει ή που χρησιμοποιεί για να καλύψει τις ανάγκες του. Ακόμα, αφού έχουμε να εργαστούμε με παιδιά που δεν ξέρουν να βλέπουν, να ακούνε, να στέκονται ήσυχα, πρέπει να βρούμε τρόπους ώστε να προκαλέσουμε το εκούσιο ξύπνημα της προσοχής τους και να τη συγκρατήσουμε για όσο το δυνατό περισσότερο χρόνο.

Απορροφάται καθώς παίζει με ακατέργαστο υλικό, χώμα, άμμο, πυλό ή πλαστελίνη. Μαγεύεται καθώς ζυμώνει το χώμα με νερό, φτιάχνει μπαλίτσες και μετά τις καταστρέφει. Παραξενεύεται καθώς βλέπει τις χωμάτινες μπάλες να διαλύονται ενώ οι πλαστικές ή ακόμα και εκείνες οι μπάλες του αριθμητήριου που με δύναμη τις φέρνει δεξιά-αριστερά δεν παθαίνουν τίποτα σε αντίθεση με το μπαλόκι που όταν το πιέζει σπάει. Καθώς μέσα από το παιχνίδι του παρατηρεί και περιεργάζεται τα πράγματα γύρω του αρχίζει να διακρίνει τη διαφορά και τη χρησιμότητά του.

Εκείνοι που φροντίζουν για την αγωγή του, δίνοντάς του ερεθίσματα

καθώς παίζουν μαζί του, το βοηθούν να διακρίνει τα βασικά χρώματα, να κατανοεί έννοιες, φως, σκοτάδι, να διακρίνει τους ήχους, να αναγνωρίζει αντικείμενα, πρόσωπα, ζώα, να ψηλαφίζει επιφάνειες, να τις μετακινεί, να διακρίνει το σχήμα τους, να δοκιμάζει το βάρος τους, να αναγνωρίζει το υλικό κατασκευής τους, να διακρίνει τη χρησιμότητα των αντικειμένων γύρω του.

2.3.7 Κίνηση και παιχνίδια

Αισθήσεις και κίνηση είναι άρρηκτα δεμένες. Η αισθητηριακή αγωγή εμπεριέχει και κίνηση καθώς το παιδί πιάνει τα αντικείμενα, τα παρατηρεί, παίζει με αυτά, κινείται. Οι κινήσεις του όμως είναι ασυντόνιστες γιατί δεν μπορεί να τις ελέγξει, να τις κατευθύνει. Η κινητική αγωγή επιτυγχάνεται με τις φυσικές κινήσεις, την ελεύθερη απασχόληση, το σχέδιο, το χορό, τη γυμναστική, με όλες δηλαδή τις δυνατές μορφές που μπορεί να πάρει το παιχνίδι. Γιατί το παιχνίδι, εξωτερικεύει τα αποθέματα ενέργειας του παιδιού, θέτει σε κίνηση τα υποαπασχολούμενα μέλη, απαιτεί ποικίλους συνδυασμούς κινήσεων και τη συμμετοχή του παιδιού με κάθε μέλος του σώματός τους.

Η κινητική αγωγή σκοπεύει να βελτιώσει και να ενισχύσει τη λειτουργικότητα του ειδικού παιδιού, οργανώνοντας τη γενική κινητικότητά του, συντονίζοντας τις κινήσεις του καθώς επιδιώκεται να κυριαρχήσει η σκέψη στις κινήσεις των μελών του σώματος να συνδεθεί η κίνηση με ένα σκοπό, να αντιληφθεί τις κινητικές ενέργειες που απαιτούνται για την επίτευξη κάποιου σκοπού. Έτσι, η προσωπικότητά του ενισχύεται, θεμελιώνεται, γεγονός που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνικοποίησή του.

Όταν το παιδί αβίαστα και φυσικά μέσα από την πράξη αντιληφθεί ότι αυτό που μαθαίνει είναι απαραίτητο για τη ζωή του, καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια. Η οποιαδήποτε μορφή που μπορεί να πάρει το

παιχνίδι, αβίαστα προκαλεί την αυθόρμητη προσοχή του, το στηρίζει στην προσπάθειά του να γνωρίσει τη χρησιμότητα των πραγμάτων που το περιβάλλουν καθώς αυτά μέσα από τα χέρια του έρχονται κοντά του, γίνονται κατανοητά, του δίνουν ικανοποίηση αφού προσαρμόζονται στις δυνατότητές του, χαίρεται και ενθαρρύνεται να συνεχίσει κάθε φορά που βλέπει αυτό που έφτιαξε. Μια αγωγή απαιτεί συνεχείς επαναλήψεις και άσκηση προκειμένου το παιδί να οδηγηθεί στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων.

Παράλληλα κάθε τι που μαθαίνει το παιδί πρέπει να βρίσκεται μέσα στον κύκλο των εμπειριών του, να είναι απλό, ανάλογο με τις δυνάμεις του ώστε να μην του προκαλεί σύγχυση και να το απωθεί από κάθε προσπάθεια. Καθημερινά μέσα από το παιχνίδι, καθώς επαναλαμβάνει κινήσεις και δραστηριότητες, συνδέει γνώριμα αντικείμενα με δράση, βλέπει το αποτέλεσμα της ενέργειας μέσα από αυτό που κάνει, βιώνει τη χαρά της επιτυχίας καθώς του αναγνωρίζουμε την κάθε ενέργεια και βλέπει το αποτέλεσμά της. Μαθαίνει σιγά-σιγά να συνδυάζει ενέργειες για να πετύχει κάποιο στόχο προκειμένου να βιώσει και πάλι τη χαρά της επιτυχίας.

Όταν δεν παροτρύνεται αρκετά για να κινηθεί, το παιδί έχει λιγότερες εμπειρίες και επομένως είναι λιγότερο ικανό να δρα συντονισμένα, να αισθάνεται, να κινείται, να σκέφτεται.

Στη μάθηση της κίνησης πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ τριών απόψεων κίνησης:

- Κίνηση από μόνο του, όπως: περπάτημα, κύλισμα, πήδημα
- Όταν το κινούν άλλοι: το κουβαλούν
- Κίνηση αντικειμένων: με το πόδι ή με το χέρι μπορούμε να προκαλέσουμε κίνηση αντικειμένων

Η δυνατότητα που παρέχεται στο παιδί να κινείται ή να μετακινεί αντικείμενα, επιδρά σε αρκετές απόψεις της συμπεριφοράς:

- α) Στη σωματική ανάπτυξη
- β) Στη συναισθηματική ανάπτυξη
- γ) Στις κοινωνικές απόψεις της ανάπτυξης
- δ) Στις διανοητικές απόψεις της ανάπτυξης

Παίζοντας το παιδί, μιμείται βιώματα και γεγονότα από το στενό περιβάλλον του, ασκείται έτσι, σε συμπεριφορές και δεξιότητες. Σημασία έχει να δίνουμε συνεχώς στο παιδί ερεθίσματα και πρότυπα για μίμηση γιατί καθώς βιώνει τη συμπεριφορά των οικείων του σιγά-σιγά την αφομοιώνει γεγονός που του ανοίγει το δρόμο για την κοινωνικοποίησή του. Καθώς οδηγούμε το παιδί να μιμηθεί τους ήρωες, να αναπαραστήσει τα γεγονότα του παραμυθιού ή της ιστορίας που ακούει καλλιεργούμε ταυτόχρονα τη μνήμη, την φαντασία, την κινητική του δεξιότητα, την ομιλία του, ενεργοποιούμε δηλαδή κάθε πτυχή του σώματος και της νοημοσύνης του. Έτσι, το μιμητικό παιχνίδι και η αναπαράσταση γεγονότων είναι δρόμοι που πρέπει να κρατηθούν ανοιχτοί στην αγωγή του ειδικού παιδιού.

Μέσα από το παιχνίδι εξωτερικεύονται με τρόπο ανώδυνο όλα αυτά τα αρνητικά του συναισθήματα. Κάθε αντικείμενο που θα πέσει στα χέρια του, θα το περιεργαστεί, θα παίζει και μετά θα το καταστρέψει. Βλέπει τον εαυτό του να κυριαρχεί σε αντικείμενα με διάφορα σχήματα, χρώματα, βάρος, ιδιότητες. Δένεται έτσι η μάθηση με την κίνηση, την πράξη και τη λειτουργικότητα του παιδιού.

Το παιχνίδι σαν φυσική εκδήλωση είναι χαρά και διασκέδαση. Είναι τρόπος με τον οποίο το παιδί σκέφτεται, ξεκουράζεται, εργάζεται, θυμάται, συγκεντρώνεται και συνοδεύεται από ευχάριστα συναισθήματα. Μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί στις δυνατότητες που αυτό διαθέτει, δίνοντάς του ευκαιρίες να βιώσει τη χαρά της επιτυχίας μειώνοντας σταδιακά το αίσθημα της αποτυχίας, της απογοήτευσης, της κατωτερότητας.

Η εικόνα που έχει σχηματίσει για τον εαυτό του μέσα από τη δοκιμή της επιτυχίας ενισχύεται ή αποθαρρύνεται από τον τρόπο που τον αντιμετωπίζουν οι συνομήλικοί του καθώς το παροτρύνουμε να συμμετέχει σε ομαδικά παιχνίδια. Μέσα από τα ομαδικά παιχνίδια, εφόσον έχει να μοιραστεί με άλλα παιδιά κάποια αντικείμενα μαθαίνει σιγά- σιγά να συναλλάσσεται, να συμμορφώνεται με τους κανόνες και γενικά να προσαρμόζεται στο κλίμα του παιχνιδιού. Η συνδιαλλαγή και η συνεργασία μέσα από τους κανόνες του παιχνιδιού το βοηθά να περάσει σε κάποιους κανόνες της κοινωνίας. Μαθαίνει να βλέπει τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους προσπαθώντας να ξεχωρίσει τι είναι υποχρεωμένο να κάνει και ποια είναι τα δικαιώματά του μέσα από τις ομαδικές ενέργειες(Βότσου,1993).

2.3.8 Κατηγορίες παιχνιδιών

- α) Παιχνίδια προσανατολισμού
- β) Ελεύθερα παιχνίδια
- γ) Μιμητικά παιχνίδια
- δ) Ομαδικά παιχνίδια
- ε) Παιχνίδια μεταξύ δύο ομάδων
- στ) ψυχαγωγικά παιχνίδια
- ζ) Ατομικά παιχνίδια
- η) Παιχνίδια αισθήσεων
- θ) Θεατρικό παιχνίδι

ΕΝΟΤΗΤΑ 4^H : Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού και των άλλων μελών της Επιστημονικής ομάδας.

2.4.1 Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού.

Το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού αποτελεί ένα παραδοσιακό επάγγελμα το οποίο συνεχίζει να έχει θετικές προοπτικές στην αγορά εργασίας, μιας και έχει να κάνει με την αντιμετώπιση των ανθρωπίνων αναγκών, κυρίως στα μέλη ευπαθών κοινωνικών ομάδων. (Internet, www.studyney.gr)

Η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού, άσχετα με την κατηγορία πληθυσμού με την οποία εργάζεται, πρέπει να γίνεται από θεωρητικής τουλάχιστον πλευράς, σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο, γνωστό ως «μικρο-επίπεδο», περιλαμβάνει την εργασία με άτομα, οικογένειες και μικρές ομάδες, με στόχο την κοινωνικοποίηση, τη θεραπεία, την κοινωνική ένταξη ή επανένταξη ατόμου και την επαγγελματική του αποκατάσταση. Προκειμένου να ανταποκριθεί επιτυχώς στο θεραπευτικό του έργο ο κοινωνικός λειτουργός χρειάζεται να έχει εξειδικευμένες γνώσεις στην κλινική κοινωνική εργασία. Το δεύτερο γνωστό ως «μακρο-επίπεδο», αφορά την παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού στην κοινότητα, με στόχο την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, ενεργοποίηση του ευρύτερου πληθυσμού για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων.

Το πρώτο επίπεδο αφορά στην εφαρμογή μεθόδων κοινωνικής εργασίας με άτομα, οικογένειες και ομάδες. Το δεύτερο αφορά στην εφαρμογή μεθόδων κοινωνικής εργασίας με κοινότητα, κοινωνικό σχεδιασμό, διαμόρφωση πολιτικής, κοινωνική δράση. Οι μέθοδοι αυτοί της άσκησης της κοινωνικής εργασίας είναι συμπληρωματικές.

A) Κοινωνική εργασία σε μικρο-επίπεδο με το ανάπηρο άτομο και την οικογένεια.

Καταρχήν ο κοινωνικός λειτουργός συνεργάζεται με το ανάπηρο άτομο- όταν πρόκειται για ενήλικες με επίκτητες αναπηρίες για να αποδεχτεί το γεγονός της αναπηρίας, να δεχτεί τη νέα κατάσταση, να εκφράσει τα συναισθήματά του και στη συνέχεια να κινητοποιηθεί ώστε η όποια αναπηρία να έχει τις λιγότερες δυνατές συνέπειες στην αυτότητα και ανεξαρτησία στην προσωπική, οικογενειακή και επαγγελματική ζωή του.

Προκειμένου για ανήλικα ανάπηρα παιδιά, ο κοινωνικός λειτουργός συνεργάζεται με την οικογένεια, και ιδιαίτερα με τους γονείς, ώστε να δεχτούν το γεγονός αναπηρίας των παιδιών τους και να εξετάσουν τις πιθανές λύσεις που υπάρχουν, προκειμένου να βοηθήσουν αποτελεσματικά.

B) Ο κοινωνικός λειτουργός ως μέλος της διεπιστημονικής ομάδας.

Ο κοινωνικός λειτουργός καλείται να συμβάλλει στη διάγνωση, τη θεραπεία και την αποκατάσταση, ως μέλος της διεπιστημονικής ομάδας.

Έχει κοινές γνώσεις και δεξιότητες που έχουν και άλλα μέλη της διεπιστημονικής ομάδας όσον αφορά την ανθρώπινη συμπεριφορά, την δυναμική των ομάδων, τις βιολογικές, κληρονομικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις κάθε ασθένειας. Έχει επίσης δεξιότητες για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων, τη συλλογή πληροφοριακού υλικού από τον ασθενή ή την οικογένειά του. Έχει και ειδικές γνώσεις και δεξιότητες τις οποίες φέρνει στη διεπιστημονική ομάδα: την κοινωνική διάσταση και τους κοινωνικούς παράγοντες που επέδρασαν στην εκδήλωση του προβλήματος.

Ο κοινωνικός λειτουργός είναι κυρίως εκείνος ο οποίος επισκέπτεται την οικογένεια στην οποία κατοικεί ο ασθενής και αποκτά μια βιωματική εικόνα και εμπειρία της σχέσης οικογένειας-κοινότητας με τον ασθενή. Διερευνά τις δυνατότητες για οικονομικές παροχές, διεκδικεί τα δικαιώματα του αναπήρου για συμπληρωματικές υπηρεσίες και παροχές σε είδος.

Γ) Κοινωνική εργασία σε μακρο-επίπεδο

Όσο καλή και αν είναι η θεραπευτική αγωγή, τελικά η κοινωνική ένταξη ή επανένταξη του αναπήρου και η επαγγελματική του αποκατάσταση εξαρτάται από τη στάση της ευρύτερης κοινότητας και της κοινής γνώμης για την αντιμετώπιση κάθε αναπηρίας. Η διαμόρφωση θετικής στάσης και αποδοχής των αναπήρων από την κοινή γνώμη συνδέεται με την καλή πληροφόρηση, την εκπαίδευση του κοινού στις ανάγκες των αναπήρων κάθε κατηγορίας και την ενεργοποίηση τόσο της κοινής γνώμης όσο και των επίσημων δικτύων κοινωνικής φροντίδας για τη δημιουργία, χρηματοδότηση και πολιτική υποστήριξη των αναγκαίων υπηρεσιών (Σταθόπουλος,2003,σελ 352-356).

Ο κοινωνικός λειτουργός όμως στην εκπαίδευση έχει ειδικότερα καθήκοντα και αρμοδιότητες όπως:

α) Είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ σχολείου και οικογένειας και σχολείου και άλλων κοινωνικών φορέων και υπηρεσιών, με επίκεντρο το παιδί και τις ιδιαίτερες ανάγκες του.

β) Συνεργάζεται συστηματικά και προγραμματισμένα σε ατομική ή μικροομαδική βάση, τόσο με τα παιδιά όσο και με τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν κάποιο ειδικό πρόβλημα κοινωνικής ή προσωπικής φύσης εντός και εκτός του σχολείου δίνοντας τις κατάλληλες συμβουλές ή παραπέμποντάς τους σε ειδικούς κατά περίπτωση συμβούλους ή ειδικούς επιστήμονες. Στόχος θα είναι η ομαλή και

εποικοδομητική προσαρμογή του παιδιού στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον και ορθή ανάπτυξη της σχεσιοδυναμικής μεταξύ των κορυφών των τριγώνων, παιδί-σχολείο-οικογένεια στα ευρύτερα παιδαγωγικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικά πλαίσια.

γ) Συνεργάζεται στενά με όλο το προσωπικό του ειδικού σχολείου και ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς και τους ψυχολόγους, καθώς και τις συναρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες άλλων φορέων, όταν χρειάζεται. Μετέχει ενεργά σε όλες τις δραστηριότητες (επιστημονικές-πολιτιστικές-ψυχαγωγικές).

δ) Διερευνά όλες τις ανάγκες και τις δυνατότητες ικανοποίησης των αιτήσεων που υποβάλλονται για εγγραφή παιδιών στο ειδικό σχολείο όπου εργάζεται, ενημερώνει τους γονείς και τους υποδέχεται στο σχολικό περιβάλλον με προσήνεια, αγάπη και κατανόηση.

ε) Παρακολουθεί την τύχη και πρόοδο ή την κοινωνική – εργασιακή αποκατάσταση των παιδιών που αποφοιτούν από το σχολείο, για εύλογο χρονικό διάστημα, και τους βοηθά όσο μπορεί πιο αποτελεσματικά.

στ) Ενημερώνει συστηματικά τον ατομικό φάκελο κάθε μαθητή και ανταλλάσει απόψεις και σχετικές πληροφορίες με το προσωπικό του σχολείου, τηρώντας πάντοτε τις σχετικές, με το επαγγελματικό απόρρητο διατάξεις (άρθρο 16, ν. 1143/81).

Ο κοινωνικός λειτουργός πραγματοποιεί συνέντευξη με τους γονείς του παιδιού, με το ίδιο το παιδί, μελετά το οικογενειακό περιβάλλον, από οικονομικής, μορφωτικής, επαγγελματικής πλευράς, εξετάζει τις διαπροσωπικές σχέσεις στην οικογένεια και μελετά τα προβλήματά της. Συντάσσει και παρουσιάζει στην ομάδα το κοινωνικό ιστορικό του παιδιού και αποτελεί το μεσαζόντα μεταξύ γονέων και παιδοψυχιάτρου.

Παρακολουθεί τη θεραπεία, δίνει οδηγίες για τη στάση των γονέων και την απομάκρυνση γενεσιουργών αιτιών κακής συμπεριφοράς του παιδιού σύμφωνα με τις υποδείξεις του παιδοψυχιάτρου και φροντίζει για την κοινωνική αποκατάσταση του παιδιού μετά τη θεραπεία του (Βότσου,1993,σελ 14).

2.4.2 Ο Ρόλος του Παιδοψυχιάτρου

Ο Παιδοψυχίατρος με την ευρεία μόρφωσή του, είναι Γενικός ιατρός, ειδικός ψυχίατρος- νευρολόγος και τέλος για να λάβει τον τίτλο του Παιδοψυχιάτρου, πρέπει να έχει γνώσεις γενικής ψυχολογίας, ψυχολογίας της προσωπικότητας, ψυχοπαθολογίας του παιδιού, παιδοψυχιατρικής, να γνωρίζει την εργασία του Κοινωνικού Λειτουργού και να έχει γενικές γνώσεις παιδαγωγικής και γενικής Παιδαγωγικής.

Προΐσταται της ψυχιατρικής ομάδας, διευθύνει τις εργασίες των επί μέρους μελών της και αφού ακούσει τις απόψεις του κάθε μέλους της για το ψυχιατρικό ιστορικό καταλήγει στην τελική διάγνωση και αποφασίζει για την τελευταία γραμμή της θεραπείας.(Βότσου,1993,σελ. 13)

2.4.3 Ο Ρόλος του Ψυχολόγου

α) Ο σχολικός ψυχολόγος αξιολογεί όλους τους μαθητές του ειδικού σχολείου στο οποίο προσφέρει τις υπηρεσίες του, δύο τουλάχιστον φορές το έτος και εκτάκτως όταν απαιτείται, χρησιμοποιώντας διάφορα ψυχοτεχνικά μέσα και μεθόδους.

β) Συνεργάζεται στενά με το σύλλογο προσωπικού του σχολείου και καθορίζουν από κοινού τους τρόπους και τα ειδικότερα εκπαιδευτικά προγράμματα για την επιτυχή ψυχοπαιδαγωγική και ψυχοθεραπευτική, όπου χρειάζεται αντιμετώπιση των παιδιών, ανάλογα πάντοτε με τις ανάγκες.

γ) Συνεργάζεται με τους σχολικούς συμβούλους και τις ιατροπαιδαγωγικές υπηρεσίες.

δ) Συνεργάζεται επίσης στενά σε ατομική και συλλογική βάση με τους γονείς στους οποίους δίνει κατάλληλες οδηγίες(συμβουλευτική γονέων) για την αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών των παιδιών στο σπίτι σε συνδυασμό με τις σχετικές προσπάθειες του σχολείου, τους ενημερώνει και τους διαφωτίζει σε γενικότερα θέματα ειδικής αγωγής και τους συμπεριφέρεται με κατανόηση και αγάπη, παρέχοντάς τους κατάλληλη βοήθεια και υποστήριξη καθώς και προστασία από εκμεταλλευτές του πόνου τους.

ε) Ενημερώνει συστηματικά τον ατομικό φάκελο κάθε μαθητή και ανταλλάσσει απόψεις και συμπεράσματα για κάθε ατομική περίπτωση με το λοιπό επιστημονικό προσωπικό του σχολείου, χωρίς να παραβιάζονται οι σχετικές διατάξεις για το επαγγελματικό απόρρητο.(Βότσου,1993,σελ242-243).

2.4.4 Ο Ρόλος του Λογοθεραπευτή

α) Ο λογοθεραπευτής αξιολογεί με επιστημονικά μέσα και μεθόδους τις ανάγκες κάθε παιδιού για λογοθεραπεία, τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο και εκτάκτως όταν οι περιστάσεις το απαιτούν.

β) Καταρτίζει το ειδικό πρόγραμμα θεραπείας για κάθε παιδί ανάλογα με τις ανάγκες του και σε συνδυασμό με το λοιπό διδακτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου.

γ) Συνεργάζεται και ενημερώνει υπεύθυνα τους εκπαιδευτικούς του σχολείου, καθώς και τους άλλους συνεργάτες όταν χρειάζεται, και ιδιαίτερα τους γονείς όταν πρόκειται να επιτύχει τον απαιτούμενο συντονισμό σχετικών ενεργειών σχολείου και οικογένειας.

δ) Ασκεί το έργο του σε ιδιαίτερο χώρο, με σύγχρονα μέσα εξοπλισμένα και όταν υπάρχει σχετική σκοπιμότητα μέσα στην τάξη σε συνεργασία με τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό.

ε) Ενημερώνει συστηματικά τον ατομικό φάκελο κάθε μαθητή σε τακτά διαστήματα και όταν οι περιπτώσεις το απαιτούν τηρουμένων πάντοτε των αρχών συνεργασίας με το προσωπικό του σχολείου και τους γονείς, καθώς και των διατάξεων περί επαγγελματικού απορρήτου.

στ) Μετέχει σε κάθε επιστημονική-εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα του σχολείου(Βότσου,1993,σελ. 244).

2.4.5 Ο Ρόλος του Φυσικοθεραπευτή

α) Ο φυσικοθεραπευτής αξιολογεί τα παιδιά ως προς τις ανάγκες φυσιοθεραπείας που έχουν ατομικά, συνεργαζόμενος πάντοτε με την ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία.

β) Συνεργάζεται στενά με τον εκπαιδευτικό και το λοιπό προσωπικό του σχολείου και καταρτίζει το πρόγραμμα φυσικοθεραπείας στο παιδί, στα πλαίσια του ωρολογίου προγράμματος του σχολείου παράλληλα με τη διδασκαλία των άλλων μαθημάτων.

γ) Κύριο έργο του φυσιοθεραπευτή είναι η θεραπεία του σώματος ή των μελών αυτού, για την απόκτηση ή αποκατάσταση σωστής κινητικότητας, χρησιμοποιώντας ειδικές μεθόδους και μέσα. Ασκεί τους μαθητές όχι μόνο στο εργαστήριο φυσικοθεραπείας αλλά και σε χώρους εντός και εκτός σχολείου έτσι ώστε να τους βοηθήσει να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις ανεξάρτητης και ασφαλούς κίνησης και δράσης, όπως και όπου η ζωή το απαιτεί.

δ) Παρακολουθεί και εξετάζει σε τακτά διαστήματα την πρόοδο των παιδιών από πλευράς κινητικότητας και ενημερώνει με σαφήνεια

τον ατομικό φάκελο του μαθητή.

ε) Μετέχει σε κάθε επιστημονική-ψυχαγωγική εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα του σχολείου.

στ) Φροντίζει για τον εξοπλισμό του σχολείου με τα απαραίτητα μέσα και όργανα για την άσκηση του έργου του, καθώς και για τη συντήρησή τους, συνεργαζόμενος για το σκοπό αυτό με το Διευθυντή του σχολείου και τους άλλους αρμόδιους φορείς και υπηρεσίες(Βότσου,1993,σελ. 244-245).

2.4.6 Ο Ρόλος του Ειδικού Δασκάλου

Ο ειδικός δάσκαλος είναι δάσκαλος με ορισμένη (5ετή τουλάχιστο) προϋπηρεσία σε κανονικά παιδιά. Ειδικεύεται συνέχεια στη θεραπευτική Παιδαγωγική για την εκπαίδευση διαφόρων κατηγοριών πασχόντων παιδιών.

Με ειδικές μεθόδους και μέσα προσπαθεί να βοηθήσει το παιδί ώστε οι σε λανθάνουσα κατάσταση εξελίξιμες δυνάμεις του να βρουν το δρόμο τους.

Ο ειδικός δάσκαλος πρέπει να διακρίνεται για την μεγάλη, την απεριόριστη, χωρίς φραγμούς και εμπόδια αγάπη του για το ειδικό παιδί. Γι' αυτό πρέπει να είναι μια ακέραια ηθική προσωπικότητα. Η δουλειά του είναι να τεθεί στην υπηρεσία του αδύνατου ανθρώπου και να μπορεί να σηκώσει το βάρος αυτής της ευθύνης.

Στη διάγνωση ο ειδικός δάσκαλος αποτελεί το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στη διαγνωστική ομάδα και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Βότσου,1993,σελ. 244-245).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ:

Για την πραγματοποίηση της βιβλιογραφικής μας ανασκόπησης επισκεφθήκαμε τις εξής βιβλιοθήκες:

- βιβλιοθήκη Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας
- βιβλιοθήκη Α.Τ.Ε.Ι. Αθήνας
- δημοτική βιβλιοθήκη Πάτρας
- δημοτική βιβλιοθήκη Αθήνας
- βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πατρών

Επίσης, επισκεφθήκαμε υπηρεσίες ειδικής αγωγής όπως το Κ.Δ.Α.Υ. Πατρών και το Πολυδύναμο Κέντρο Πολιτών με Αναπηρία.

Αντλήσαμε πληροφορίες από επιστημονικά συνέδρια και από σχετικές διευθύνσεις στο διαδίκτυο με τις πιο πρόσφατες πληροφορίες.

Μία σημαντική τέλος, πηγή πληροφοριών για την διεκπεραίωση της μελέτης μας ήταν η εργαστηριακή πρακτική μας άσκηση στο Πολυδύναμο Κέντρο Πολιτών με Αναπηρία και στο Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων(Ε.Ι.Α.Α.) απ' όπου αντλήσαμε πολύτιμες γνώσεις και πληροφορίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αυτή τη μελέτη, διερευνήθηκε η ειδική αγωγή που παρέχεται στα άτομα με ειδικές ανάγκες, καθώς και η εκπαίδευση μέσα από τα σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει τις ανάγκες κάθε ατόμου.

Επίσης, παρουσιάστηκε η ενσωμάτωση ως απαραίτητη προϋπόθεση για μία επιτυχημένη σχολική-θεραπευτική αγωγή, καθώς και οι βαθμίδες ειδικής εκπαίδευσης.

Παρουσιάστηκαν εναλλακτικές μορφές θεραπείας, όπως η παιγνιοθεραπεία και η μουσικοθεραπεία όπου τα τελευταία χρόνια κερδίζουν όλο και περισσότερο έδαφος στην ειδική παιδαγωγική.

Ακόμη, διερευνήθηκαν οι σχολικές μονάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες, οι κατηγορίες ατόμων με αναπηρία που μπορούν να τις παρακολουθήσουν, ο ρόλος των ειδικών παιδαγωγών και η κατάρτισή τους και ειδικότερα ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού ως συνδεδετικού κρίκου της αλυσίδας παιδί-σχολείο-οικογένεια-κοινότητα.

Στο επίπεδο της αντιμετώπισης θα πρέπει να:

1. Δίνεται έμφαση στην εξατομίκευση, στην ένταξη και ενσωμάτωση σε συνδυασμό με την εφαρμογή κατάλληλου εξειδικευμένου προγράμματος.
2. Υπάρχουν διαθέσιμες εναλλακτικές δομές και προγράμματα για την κάλυψη αυτής της ανάγκης. Οι δομές αυτές θα παρέχουν Διάγνωση, Αξιολόγηση, Σχεδιασμό, Παρέμβαση, Συμβουλευτική, Υποστήριξη.
3. Αναπτύσσονται σύγχρονα προγράμματα εντατικής πρώιμης παρέμβασης και ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα καθώς και προγράμματα για παροχή ευκαιριών επαγγελματικής αποκατάστασης.

4. Διαθέτουν ομάδα επαρκών και κατάλληλα εξειδικευμένων στελεχών που θα προωθούν την εφαρμογή του εκπαιδευτικού-θεραπευτικού προγράμματος του παιδιού.
5. Υπάρχουν αφοσιωμένοι παιδαγωγοί-θεραπευτές και κατάλληλες θεραπευτικές μέθοδοι σε συνδυασμό με δομημένο περιβάλλον.
6. Η ένταξη να γίνεται τμηματικά και συστηματικά.
7. Ο δάσκαλος να έχει συχνή επικοινωνία με τους γονείς, να τους ενημερώνει για την πρόοδο του παιδιού και οι γονείς να ενημερώνουν το δάσκαλο για τα απρόοπτα συμβάντα (όπως η υγεία του παιδιού), που μπορεί να επηρεάσει τη σχολική του απόδοση.

Επίσης:

8. Ανάπτυξη εξειδικευμένων μονάδων για τις μορφές των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
9. Οργάνωση και ενίσχυση των ήδη υπάρχουσών δομών. (Internet, www.minipress.gr, σελ.5).

4.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με την Alice Descoedres, σελ 46: «Ως προς το εκπαιδευτικό προσωπικό, στην πλειοψηφία τους οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων δεν έχουν επαρκή επιστημονική κατάρτιση και επιμόρφωση σε θέματα ειδικής αγωγής». Προτείνεται:

- Η δημιουργία νέων φορέων μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα ειδικής αγωγής.
- Η σύσταση κλάδων εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.
- Η θεσμοθέτηση διαδικασίας αξιολόγησης των δομών ειδικής αγωγής.
- Η περαιτέρω στελέχωση των υπηρεσιών ειδικής αγωγής με εξειδικευμένο προσωπικό.

Κρίνεται αναγκαία η βελτίωση των υποδομών προσβασιμότητας στο σύνολο των σχολικών μονάδων ειδικής αγωγής.

Προτείνεται:

- Η θέσπιση συγκεκριμένων προδιαγραφών προσβασιμότητας και η εφαρμογή τους σε όλα τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο θεσμός των ειδικών σχολείων είναι ιδιαίτερος σημαντικός στην προσπάθεια εφαρμογής μεθόδων συνεκπαίδευσης. Ορισμένες κατηγορίες μαθητών επιβάλλεται να παρακολουθούν ειδικά σχολεία, εξαιτίας των ιδιαίτερων εκπαιδευτικών τους αναγκών.

Προτείνεται:

- Η διατήρηση και ενίσχυση του θεσμού των ειδικών σχολείων.
- Η κατοχύρωση του ενεργού ρόλου των ειδικών σχολείων ως συμβουλευτικών κέντρων στην εκπαιδευτική διαδικασία ειδικής αγωγής.

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός απουσιάζει από την εκπαιδευτική διαδικασία της ειδικής αγωγής παρά το γεγονός ότι αποτελεί βασικό παράγοντα στην προσπάθεια ένταξης των πολιτών με αναπηρία στην αγορά εργασίας.

Προτείνεται:

- Η εισαγωγή στοιχείων επαγγελματικού προσανατολισμού στα εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικής αγωγής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Η διεξαγωγή ενημερωτικών και επιμορφωτικών εκδηλώσεων στα σχολεία. (Internet, www.minipress.gr, σελ.6-7).

Στο τέλος αυτής της μελέτης είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι για την επίτευξη όλων των παραπάνω θα πρέπει να βοηθήσουμε και όλοι εμείς που βρισκόμαστε μέσα σε μία κοινωνία με άτομα με ειδικές ανάγκες, χωρίς να χρησιμοποιούμε ταμπέλες-ετικέτες.

4.3 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ

Πιστεύουμε στην παροχή ίσων ευκαιριών στη εκπαίδευση, στην επαγγελματική αποκατάσταση και στην παραγωγική διαδικασία για κάθε άτομο με ή χωρίς ειδικές ανάγκες.

Αλλά,

Πάνω απ' όλα πιστεύουμε στα ίδια τα άτομα με τις ειδικές ανάγκες και δυνατότητες.

Στις ικανότητές τους για ανάπτυξη που συχνά περιορίζεται μέσα στα σύνορα της άγνοιας και της προκατάληψης.

Στο πάθος τους για ανεξαρτησία και αυτοδυναμία, που αποκτούν μόνο όταν στο σώμα όλων μας εδρεύει το καλλιεργημένο πνεύμα και η ζεστή καρδιά.

Πιστεύουμε ότι ένα ταλέντο που δεν έχει ανακαλυφθεί ή μια ικανότητα που δεν έχει αξιοποιηθεί, αποτελεί απειλή στο δικαίωμα ενός λαού να ζήσει ελεύθερα.

Στ. Πολυχρονοπούλου, 1991

(επίλογος ομιλίας της σε πανευρωπαϊκό συνέδριο)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

MARTYΡΙΕΣ Ν.

«Η ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ»

Σήμερα ζούμε σε μία κοινωνία η οποία έχει πολλές αντιθέσεις. Υπάρχουν άνθρωποι με διαφορετικές συνήθειες λόγου καταγωγής και χαρακτήρα. Δεν μπορούμε να βάλουμε τους ανθρώπους σε καλούπι γι' αυτό ο κάθε άνθρωπος είναι μια ξεχωριστή προσωπικότητα. Πολλές φορές όμως η διαφορετικότητα προκαλεί συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίες πολλές φορές είναι καταστροφικές για τους ίδιους αλλά και για την κοινωνία. Ένα παράδειγμα είναι οι τσιγγάνοι, οι οποίοι έχουν το δικό τους τρόπο ζωής, τις δικές τους αξίες και γενικά ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης από τους λευκούς.

Δεν είναι καλό να υπάρχει αντίθεση που φθάνει στο μίσος ανάμεσα στους ανθρώπους. Θα πρέπει η πολιτεία να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε ο κάθε άνθρωπος και η κάθε ομάδα ατόμων να σέβεται τους συμπολίτες όπως αυτοί και αν είναι.

Τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι μια άλλη ομάδα που διαφέρει από την πλειοψηφία των πολιτών σε μια κοινωνία. Στην κοινωνία επικρατεί μια ιδεολογία ότι οι άνθρωποι πρέπει να είναι αρτιμελείς και όμορφοι για να είναι αποδεκτοί. Όποιος δεν πληρεί αυτές τις προϋποθέσεις είναι απόβλητος από την υπόλοιπη κοινωνία. Βέβαια τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες στον ελληνικό κόσμο ώστε τα άτομα με αναπηρία να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο με δεδομένη τη διαφορετικότητά τους.

Η κάθε χώρα και η κάθε κοινωνία έχει τους δικούς της ρυθμούς ανάπτυξης και κοινωνικής ένταξης των διάφορων μειονοτήτων στο κοινωνικό σύνολο.....η παιδεία μπορεί να συμβάλλει σε αυτή την κατεύθυνση έτσι ώστε τα ανθρώπινα δικαιώματα να γίνουν σεβαστά από όλους.

7/12/2005

«3^η ΔΕΚΕΜΒΡΗ»

Η 3^η Δεκέμβρη και εγώ είναι μια μέρα καλή και κακή. Δεν έχω καταλάβει ακόμα γιατί πρέπει να υπάρχει μια μέρα το χρόνο για τους ανθρώπους με αναπηρία. Η κοινωνία πρέπει να έχει πολλές ενοχές γιατί δεν κάνει τίποτα ή σχεδόν τίποτα και μας αφιερώνει μία μέρα. Πιστεύω στην κοινωνία στην οποία δεν θα υπάρχει 3^η του Δεκέμβρη ως κάτι ξεχωριστό. Πιστεύω στο δημοκρατικό δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να συμμετέχει έτσι στην κοινωνία όπως και να είναι.

Η όποια ιδιαιτερότητα έχει το άτομο, δεν μπορεί να γίνεται τροχοπέδη στην ανάπτυξη και εξέλιξή του. Στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το αναπηρικό κίνημα έχει καταφέρει πολλά πράγματα. Οι ανάπηροι συμμετέχουν σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες με κάποια ειδική στήριξη από την πολιτεία. Σίγουρα το πρόβλημα της αναπηρίας είναι πολύ σοβαρό. Η προκατάληψη και ο κοινωνικός ρατσισμός και εδώ και έξω.

Η κοινωνία του κοινωνικού αποκλεισμού έχει βάλει γερά θεμέλια σε όλες τις ειδικές κοινωνίες αλλά και παγκόσμια. Χρειάζεται αληθινή αντίδραση.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αρ. Φύλλου 1319

10 Οκτωβρίου 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

- Έγκριση χρησιμοποίησης υπαλλήλων της Γενικής Γραμματείας Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος πέραν του κανονικού και του συνήθους υπερωριακού ωραρίου εργασίας των Δημοσίων Υπηρεσιών για την επεξεργασία των ερωτηματολογίων της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών, έτους 2001 και καθορισμός αμοιβής τους..... 1
- Έγκριση υπερωριακής εργασίας υπαλλήλων της Δίνας Πολιτικής Προμηθειών του Υπουργείου Ανάπτυξης για την εκκαθάριση των αποθηκών του Γραφείου δεγμάτων..... 2
- Καθιέρωση απογευματινής υπερωριακής εργασίας υπαλλήλων Κεντρικών Υπηρεσιών του Γ.Λ. Κράτους κατά το β' εξάμηνο 2002..... 3
- Καθιέρωση απογευματινής υπερωριακής εργασίας υπαλλήλων του Γ.Λ. Κράτους κατά το β' εξάμηνο 2002..... 4
- Ένταξη, φοίτηση και αποφοίτηση των στόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε όλους τους τύπους των σχολείων Ειδικής Αγωγής και τα Τμήματα Ένταξης..... 5
- Εφάπαξ οικονομική ενίσχυση για αποζημίωση οικοσκευής σεισμοπαθών κατοίκων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δυτικής Αττικής..... 6
- Εφάπαξ οικονομική ενίσχυση για αποζημίωση οικοσκευής σεισμοπαθών κατοίκων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ανατολικής Αττικής..... 7
- Οικονομική ενίσχυση πλημυροπαθούς οικογένειας... 8
- Σύσταση στο Δήμο Ναυπάκτου Ν. Απωλάνιας Νομικού Προσώπου με την επωνυμία «Σχολική Επιτροπή 7ου Δημοτικού Σχολείου Ναυπάκτου»..... 9

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Αριθ. 12358/Γ5-1628

(1)

Έγκριση χρησιμοποίησης υπαλλήλων της Γενικής Γραμματείας Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος πέραν του κανονικού και του συνήθους υπερωριακού ωραρίου εργασίας των Δημοσίων Υπηρεσιών για την επεξεργασία των ερωτηματολογίων της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών, έτους 2001 και καθορισμός αμοιβής τους.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις:
  - α. του Ν.Δ. 3627/56 «περί οργάνωσης της ΕΣΥΕ» και των Π.Δ. 1143/80 «περί οργανισμού της ΕΣΥΕ» και 226/2002 «Οργανισμός της Γ.Γ.ΕΣΥΕ».
  - β. του Π.Δ. 81/21.3.2002 (ΦΕΚ 57τ.Α/21.3.2002) με θέμα «Ξυγχώνευση των Υπουργείων Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών».
  - γ. του Ν. 1558/83 «περί Κυβερνήσεως και Κυβερνητικών Οργάνων», του άρθρου 27 του Ν. 2081/92 και του άρθρου 1 του Ν. 2489/97.
  - δ. του άρθρου 9 του Ν. 2392/96 «πρόσβαση της Γενικής Γραμματείας Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (Γ.Γ.ΕΣΥΕ) σε διοικητικές πηγές και διοικητικά αρχεία, Επιτροπή Στατιστικού Απορρήτου, ρύθμιση θεμάτων διενέργειας απογραφών και στατιστικών εργασιών, καθώς και θεμάτων της Γ.Γ.ΕΣΥΕ».
  - ε. του άρθρου 22 του Ν. 2362/95 «περί Δημοσίου Λογιστικού Ελέγχου των δαπανών του Κράτους και άλλες διατάξεις».
  - στ. του άρθρου 40 του Ν. 849/78 «περί παροχής κινήτρων δια την ενίσχυση της περιφερειακής και οικονομικής ανάπτυξης της Χώρας», όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 8 του Ν. 2129/93 με θέμα «Αύξηση συντάξεων και άλλες διατάξεις».

Οι αποφάσεις αυτές θα κοινοποιούνται στη Δ4 Προσωπικού και στο Γραφείο του Γεν. Γραμματέα.

Με την ολοκλήρωση της υπερωριακής εργασίας, η εκτέλεση των προαναφερόμενων εργασιών και η παράδοση του έργου θα βεβαιώνεται εγγράφως στη Δ4 Προσωπικού του Γ.Α.Κ. από τους Προϊσταμένους των Διευθύνσεων.

Η ισχύς της απόφασης αυτής αρχίζει ένα μήνα πριν τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η παρούσα να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 3 Οκτωβρίου 2002

Με εντολή Υφυπουργού
Ο Γενικός Γραμματέας
Δημοσιονομικής Πολιτικής
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ

Αριθ. 102357/Γ6

(5)

Ένταξη, φοίτηση και αποφοίτηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε όλους τους τύπους των σχολείων Ειδικής Αγωγής και τα Τμήματα Ένταξης.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις του άρθρου 1, παρ. 20 περ. α του Ν. 2817/2000 (ΦΕΚ 78/τ. Α'/14.3.2000) «εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες».

2. Την 2/2002 Πράξη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

3. Την ΣΤ5/15/2000 κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, για την ανάθεση αρμοδιοτήτων (ΦΕΚ 582/Β/2000).

4. Το γεγονός ότι από τη απόφαση αυτή δεν προκαλείται δαπάνη σε βάρος του κρατικού προϋπολογισμού, αποφασίζουμε:

ορίζουμε την ένταξη, φοίτηση και αποφοίτηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε όλους τους τύπους των σχολείων Ειδικής Αγωγής και στα Τμήματα Ένταξης, ως ακολούθως:

Α. Ένταξη - φοίτηση και αποφοίτηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις συνήθεις σχολικές τάξεις της Πρωτοβάθμιας ή της Δευτεροβάθμιας Γενικής ή Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

1. Η φοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις συνήθεις σχολικές τάξεις προτείνεται από το Κ.Δ.Α.Υ. σε περιπτώσεις που:

α) οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα σοβαρές δυσκολίες και μπορούν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα της συνήθισμένης σχολικής τάξης, εάν βοηθηθούν από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής σε περιοδική και προγραμματισμένη βάση.

β) Οι μαθητές κατοικούν σε περιοχή που δεν υπάρχει άλλο πλαίσιο ειδικής αγωγής (ειδικό σχολείο, τμήμα ένταξης κ.λπ.). Στην περίπτωση αυτή μπορεί να διατίθεται, σε μόνιμη βάση, ένας εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής.

2. Η φοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη συνήθη σχολική τάξη της Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συνοδεύεται με:

α) προσαρμογή της διδασκαλίας βάσει του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος (ΕΕΠ) του μαθητή που σχεδιάζεται, αξιολογείται και τροποποιείται

από το Κ.Δ.Α.Υ. σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, τον ειδικευτικό ή τους εκπαιδευτικούς της τάξης του μαθητή, καθώς και με τους αρμόδιους σχολικούς συμβούλους ειδικής και γενικής αγωγής.

β) παροχή βοήθειας από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, που ορίζεται από το Κ.Δ.Α.Υ. σε συνεργασία με το σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής, σε περιοδική ή μόνιμη βάση, κατά περίπτωση. Η διάρκεια, ο τρόπος και τα μέσα στήριξης από τον εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής ή από άλλο μέλος του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού, προτείνονται από το Κ.Δ.Α.Υ., το οποίο και εισηγείται την υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών σε συνεργασία με τους συμβούλους ειδικής και γενικής αγωγής.

3. Ο αριθμός των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που εντάσσεται σε μία συνήθη σχολική τάξη δεν μπορεί να είναι ανώτερος των τριών μαθητών. Στις συνήθεις σχολικές τάξεις που έχουν ενταχθεί μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να μειώνεται ανάλογα ο συνολικός αριθμός των μαθητών. Τη συγκεκριμένη μείωση εισηγείται το οικείο Κ.Δ.Α.Υ. στην οικεία Διεύθυνση Εκπαίδευσης.

4. Ο εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής, ο οποίος στηρίζει μαθητές που είναι ενταγμένοι σε συνήθεις σχολικές τάξεις ή τμήματα ένταξης, εκτός από την εξομοιωμένη βοήθεια στους μαθητές, παρέχει συμβουλευτική στήριξη στον εκπαιδευτικό ή στους εκπαιδευτικούς της συνήθους σχολικής τάξης, στηρίζει και ενημερώνει τους γονείς των μαθητών για να επιτύχει τη συστηματική συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς και φροντίζει έτσι, ώστε να υλοποιείται αποτελεσματικά το ΕΕΠ.

5. Οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν:

α) στις συνήθεις σχολικές τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προάγονται στην επόμενη τάξη όπως και οι υπόλοιποι μαθητές της συνήθους σχολικής τάξης και μόνο σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, ύστερα από τη σύμφωνη γνώμη του Κ.Δ.Α.Υ. και των γονέων ή κηδεμόνων, μπορεί ο μαθητής να παραμείνει στην ίδια τάξη.

β) στις συνήθεις σχολικές τάξεις της δευτεροβάθμιας γενικής ή τεχνικής εκπαίδευσης προάγονται στην επόμενη τάξη όπως και οι υπόλοιποι μαθητές της συνήθους σχολικής τάξης και μπορούν να εξετασθούν, αφού συντηρήσουν κι όπου αυτό προβλέπεται, με τη διαδικασία που ορίζεται για την εξέταση και αξιολόγηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Β. Ένταξη - φοίτηση σε Τμήματα Ένταξης μέσα σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Γενικής ή Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

1. Η φοίτηση σε Τμήματα Ένταξης της Πρωτοβάθμιας ή της Δευτεροβάθμιας γενικής ή τεχνικής εκπαίδευσης, προτείνεται από το Κ.Δ.Α.Υ. και μετά στο σχετικό αίτημα των γονέων ή κηδεμόνων σε περιπτώσεις που:

α) οι μαθητές αντιμετωπίζουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και προκειμένου να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα του κανονικού σχολείου χρειάζονται συστηματική στήριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής για ορισμένες ώρες την ημέρα ή την εβδομάδα σε συγκεκριμένο χώρο.

β) οι μαθητές με σοβαρές ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες της περίπτωσης β) παρ. 1 κεφ. Α' αυτής της απόφασης, όταν ο αριθμός των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες υπερβαίνει τους τρεις.

2. Στα Τμήματα Ένταξης υλοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στο πλαίσιο του ΕΕΠ του μαθητή. Παρέχεται εξομοιωμένη ή ομαδική διδασκα-

λία, ανάλογα με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών, σε συγκεκριμένο χώρο του σχολείου και βάσει συγκεκριμένου ωρολογίου προγράμματος. Τα μαθήματα αυτά σκοπό έχουν τη στήριξη των μαθητών, ώστε να υπάρχει συνέχεια και σύνδεση με το πρόγραμμα της τάξης τους. Οι ώρες που ένας μαθητής βρίσκεται στο Τμήμα Ένταξης δεν μπορεί να ξεπερνούν τις 10 εβδομαδιαίως, εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων, όπως αυτές ορίζονται από τα Κ.Δ.Α.Υ.

3. Η φοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε Τμήματα Ένταξης ουνεπάγεται:

α) την προσαρμογή της διδασκαλίας βάσει του ΕΕΠ του μαθητή

β) τη διδασκαλία μαθημάτων στο Τμήμα Ένταξης, από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής που υπηρετεί στο τμήμα αυτό

γ) την παρακολούθηση μαθημάτων στην τάξη του μαθητή και όπου αυτό απαιτείται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού ειδικής αγωγής. Στις περιπτώσεις αυτές ο εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής προσφέρει τη βοήθεια του σε εξεταστικευμένη βάση μέσα στην τάξη του μαθητή, παρέχοντας όμως το έργο του σε λειτουργική ενότητα με τη λοιπή ομάδα της τάξης (π.χ. βοηθάει και άλλους μαθητές, βρίσκεται διακριτικά στο χώρο της τάξης, συμμετέχει σε κινές δραστηριότητες της τάξης, φροντίζει για τη συμμετοχή των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα διαλείμματα ή σε άλλες δραστηριότητες, κ.λπ.).

4. Την ευθύνη της εκπαίδευσης του μαθητή που φοιτά στα Τμήματα Ένταξης έχουν από κοινού ο εκπαιδευτικός του Τμήματος Ένταξης και ο εκπαιδευτικός της συνήθους σχολικής τάξης φοίτησης του μαθητή. Οι δύο εκπαιδευτικοί συνεργάζονται σε τακτά χρονικά διαστήματα για την παρακολούθηση του προγράμματος του μαθητή, για τις σχετικές προσαρμογές και τροποποιήσεις της διδασκαλίας, καθώς και για την αξιολόγηση της προόδου του. Το δε Εξεταστικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΕΠ) του μαθητή σχεδιάζεται, αξιολογείται και τροποποιείται από το ΚΔΑΥ, σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, τον εκπαιδευτικό ή τους εκπαιδευτικούς της τάξης του μαθητή, καθώς και με τους αρμόδιους σχολικούς συμβούλους ειδικής και γενικής αγωγής.

5. Οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν:

α) σε Τμήματα Ένταξης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προάγονται στην επόμενη τάξη, όπως και οι υπόλοιποι μαθητές της συνήθους σχολικής τάξης και μόνο σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, μετά από τη σύμφωνη γνώμη του Κ.Δ.Α.Υ. και των γονέων ή κηδεμόνων, μπορεί ο μαθητής να παραμείνει στην ίδια τάξη. Αποφοιτούν δε από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το αργότερο μέχρι το 14ο έτος της ηλικίας τους.

β) σε Τμήματα Ένταξης της δευτεροβάθμιας γενικής ή τεχνικής εκπαίδευσης προάγονται στην επόμενη τάξη, όπως και οι υπόλοιποι μαθητές της συνήθους σχολικής τάξης και μπορούν να εξεταστούν, εφόσον το ζητήσουν και όπου αυτό προβλέπεται, με τη διαδικασία που ορίζεται για την εξέταση και αξιολόγηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αποφοιτούν δε από την υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το αργότερο, μέχρι την ηλικία των 19 ετών και από το Λύκειο μέχρι το 22ο έτος.

Γ. Ένταξη, φοίτηση και αποφοίτηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε αυτοτελή σχολεία ειδικής αγωγής.

1. Η ένταξη και η φοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις αυτοτελείς σχολικές μονάδες ειδι-

κής αγωγής της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προτείνεται από το οικείο Κ.Δ.Α.Υ. μετά από τη διάγνωση-αξιολόγηση του ατόμου με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και μετά από σχετικό αίτημα των γονέων ή των εχόντων τη γονεϊκή μέριμνα στις περιπτώσεις που:

α) οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών είναι ιδιαίτερα σοβαρές και χρειάζονται συστηματική και προγραμματισμένη υλοσπίριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής και ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό σε σχολική μονάδα ειδικής αγωγής που διαθέτει και την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή.

β) οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες φαίνεται να ωφελούνται ιδιαίτερα από αυτό το εκπαιδευτικό πλαίσιο.

2. Η φοίτηση των μαθητών στα πλαίσια αυτά γίνεται ως παρακάτω:

α) ο μαθητής παρακολουθεί ειδικά προσαρμοσμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής και ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό. Το πρόγραμμα αυτό υλοποιείται με βάση το ΕΕΠ που έχει προταθεί για το μαθητή από το Κ.Δ.Α.Υ.

β) ο μαθητής παρακολουθεί προγράμματα κοινωνικοποίησης και εφόσον θεωρηθεί αναγκαίο, επιδιώκεται η ένταξη του σε δομές της συνήθους εκπαίδευσης ή η κατάταξη του σε άλλη βαθμίδα ειδικής αγωγής. Η ένταξη του μαθητή ή η κατάταξη σε άλλη ΣΜΕΑ γίνεται μετά από αξιολόγηση του μαθητή που διενεργείται από το οικείο Κ.Δ.Α.Υ και μετά από αίτημα των εκπαιδευτικών ή των γονέων ή του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής.

3. Η φοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα ΤΕΕ ειδικής αγωγής Α' και Β' βαθμίδας, στο Ενιαίο Λύκειο ειδικής αγωγής και στα ΕΕΕΕΚ, ανάλογα με τις μαθησιακές δυσκολίες των φοιτώντων, μπορεί να παραταθεί με εισήγηση του Κ.Δ.Α.Υ και μετά το 22ο έτος της ηλικίας τους. Ειδικότερα για τα ΤΕΕ ειδικής αγωγής Β' Βαθμίδας που περιλαμβάνουν τους Α' και Β' κύκλους σπουδών η φοίτηση μπορεί να παραταθεί σε κάθε κύκλο σπουδών μετά από εισήγηση του οικείου ΚΔΑΥ.

4. Η διάρκεια φοίτησης και η αποφοίτηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης σχεδιάζεται έτσι, ώστε να υπάρχει συνέχεια του Εξεταστικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος (ΕΕΠ) του στην επόμενη κατάλληλη βαθμίδα ειδικής ή γενικής εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Λύκειο, ΕΕΕΕΚ, ΤΕΕ) και να διασφαλίζεται η παροχή ολοκληρωμένων και κατάλληλων προγραμμάτων εκπαίδευσης των μαθητών αυτών.

Η παρούσα απόφαση να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 1 Οκτωβρίου 2002

ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Αριθ. Π2α/Γ.Π./78965

(6)

Εφάπαξ οικονομική ενίσχυση για αποζημίωση οικιακής σεισμοπαθών κατοίκων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δυτικής Αττικής.

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ - ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις του Π.Δ. 57/73 «Περί λήψεως μέτρων

**ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ
ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ**

Προκηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση
των Ηνωμένων Εθνών
της 20ής Δεκεμβρίου 1971 (απόφαση 2856)

Η Γενική Συνέλευση,

Έχοντας υπόψη την εγγύηση των κρατών-μελών των Ηνωμένων Εθνών από τον καταστατικό χάρτη να αναλάβει από κοινού και χωριστά δραστηριότητα σε συνεργασία με τον οργανισμό για να προάγει υψηλότερο βιοτικό επίπεδο ζωής, πλήρη απασχόληση και συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης,

επιβεβαιώνοντας την πίστη στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις βασικές ελευθερίες και στις αρχές της ειρήνης, της αξιοπρέπειας και της αξίας του ανθρώπου και της κοινωνικής δικαιοσύνης που προκηρύχθηκε στον καταστατικό χάρτη,

ανακαλώντας τις αρχές της παγκόσμιας διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των Διεθνών Συμβολαίων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού και τους κανόνες που ήδη έχουν ορισθεί για κοινωνική πρόοδο στα συντάγματα, στις συμβάσεις, στις ενστάσεις και στις αποφάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, της ΟΥΝΕΣΚΟ, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά και άλλων αρμοδίων οργανισμών,

τονίζοντας ότι η Διακήρυξη για κοινωνική πρόοδο και ανάπτυξη έχει προκηρύξει την αναγκαιότητα προστασίας των δικαιωμάτων και επιβεβαιώνοντας την ευημερία και την αποκατάσταση των φυσικά και πνευματικά μειονεκτούντων,

έχοντας υπόψη την αναγκαιότητα για συμπάρσταση των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων για να αναπτύξουν τις ικανότητές τους σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων και για προώθηση της ενσωμάτωσής τους στην κανονική ζωή, όσο τούτο είναι δυνατό,

γνωρίζοντας ότι μερικές χώρες, στο τωρινό στάδιο ανάπτυξής τους, μπορούν να προσφέρουν περιορισμένες προσπάθειες γι' αυτό το σκοπό,

προκηρύσσει αυτή τη διακήρυξη για τα δικαιώματα των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων, και καλεί για εθνική και διεθνή δραστηριότητα με σκοπό να επιβεβαιώσει ότι θα χρησιμοποιηθεί σαν κοινή βάση και πλαίσιο αναφοράς για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων:

1. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει στον ανώτατο βαθμό ικανότητας τα ίδια δικαιώματα όπως τα άλλα ανθρώπινα όντα.

2. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει δικαίωμα για την κατάλληλη ιατρική φροντίδα και φυσική θεραπεία καθώς και εκπαύση, κατάρτιση, αποκατάσταση και καθοδήγηση που θα το κάνουν ικανό να αναπτύξει τις ικανότητες, στο μέγιστο δυνατό.

3. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει το δικαίωμα για οικονομική ασφάλεια και για το κατάλληλο βιοτικό επίπεδο. Έχει δικαίωμα να εκτελεί παραγωγική δουλειά ή να ενασχολείται με οποιοδήποτε άλλο σκόπιμο επάγγελμα στο ανώτατο δυνατό όριο των ικανοτήτων του.

4. Οποτεδήποτε είναι δυνατόν, το πνευματικά καθυστερημένο άτομο πρέπει να ζει με τη δική του οικογένεια ή με τους θετούς γονείς και να συμμετέχει σε διάφορες εκδηλώσεις της κοινοτικής ζωής. Η οικογένεια με την οποία μένει πρέπει να λαμβάνει βοήθεια. Εάν η περίθαλψη σε ίδρυμα γίνει απαραίτητη, πρέπει να παρέχεται σε περιβάλλοντα και υπό τέτοιες συνθήκες όσο το δυνατόν πλησιέστερες σ' εκείνες της κανονικής ζωής.

5. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει δικαίωμα για έναν προσοντούχο κηδεμόνα όταν αυτό απαιτείται για να προστατέψει την προσωπική του καλή διαβίωση και τα ενδιαφέροντα.

6. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει το δικαίωμα για προστασία από την εκμετάλλευση, κατάχρηση και τον υποβιβασμό της θεραπείας του. Εάν του γίνει δικαστική αγωγή για οποιοδήποτε αδίκημα, θα έχει το δικαίωμα να θέσει τέρμα στη νομική διαδικασία με πλήρη αναγνώριση που του δίδεται για το βαθμό της πνευματικής του υπευθυνότητας.

7. Οποτεδήποτε πνευματικά καθυστερημένα άτομα είναι ανίκανα ένεκα τη σοβαρότητας της μειονεξίας τους να ασκούν όλα τα δικαιώματά τους ενσυνείδητα ή επιβάλλεται να απαγορευτούν ή να τους αρνηθούν μερικά ή όλα αυτά τα δικαιώματα, η διαδικασία που χρησιμοποιείται για τέτοια απαγόρευση ή άρνηση δικαιωμά-

των πρέπει να περιέχει κατάλληλες νόμιμες διασφαλίσεις ενάντια σε κάθε τύπο κατάχρησης.

Αυτή η διαδικασία πρέπει να βασίζεται σε μια εκτίμηση της κοινωνικής ικανότητας για το πνευματικά καθυστερημένο άτομο από προσοντούχους εμπειρογνώμονες. Και πρέπει να υποβάλλεται σε περιοδική αναθεώρηση και να δίδεται το δικαίωμα έφεσης στις ανώτερες αρχές.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΩΝ ΑΤΟΜΩΝ

**Προκηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση
των Ηνωμένων Εθνών
στις 9 Δεκεμβρίου 1975 (απόφαση 3447)**

Η Γενική Συνέλευση,

έχοντας υπόψη, την εγγύηση των Κρατών-μελών των Ηνωμένων Εθνών από τον καταστατικό χάρτη να αναλάβει, από κοινού και χωριστά, δραστηριότητα σε συνεργασία με τον Οργανισμό για να προάγει υψηλότερο βιοτικό επίπεδο ζωής, πλήρη απασχόληση και συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης.

επιβεβαιώνοντας την πίστη στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις βασικές ελευθερίες και στις αρχές της ειρήνης, της αξιοπρέπειας και της αξίας του ανθρώπου και της κοινωνικής δικαιοσύνης που προκηρύχθηκε στον καταστατικό χάρτη,

ανακαλώντας τις αρχές της Παγκόσμιας Διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των διεθνών συμβολαίων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού και τους κανόνες που ήδη έχουν ορισθεί για κοινωνική πρόοδο στα συντάγματα, στις συμβάσεις, στις συστάσεις και στις αποφάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, της ΟΥΝΕΣΚΟ, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά και άλλων αρμοδίων οργανισμών,

τονίζοντας ότι η Διακήρυξη για Κοινωνική Πρόοδο και Ανάπτυξη έχει κηρύξει την αναγκαιότητα για προστασία των δικαιωμάτων και την επιβεβαίωση για την ευημερία και την αποκατάσταση των σωματικά και πνευματικά μειονεκτούντων,

έχοντας υπόψη την αναγκαιότητα για συμπάρσταση των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων για να αναπτύξουν τις ικανό-

τητές τους σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων και για προώθηση της ενσωμάτωσής τους στην κανονική ζωή όσο τούτο είναι δυνατόν,

γνωρίζοντας ότι μερικές χώρες στο τωρινό στάδιο ανάπτυξής τους μπορούν να προσφέρουν περιορισμένες προσπάθειες για αυτό το σκοπό,

προκηρύσσει αυτή τη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Αναπήρων Ατόμων και καλεί για εθνική και διεθνή δραστηριότητα με σκοπό ότι θα χρησιμοποιηθεί σαν κοινή βάση και πλαίσιο αναφοράς για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων.

1. Ο όρος «**ανάπηρο άτομο**» σημαίνει κάθε άτομο ανίκανο να επιβεβαιώσει από μόνο του, ολικά ή μερικά, τις αναγκαιότητες για μια κανονική ατομική και κοινωνική ζωή, εξαιτίας μειωμένων σωματικών ή πνευματικών δυνατοτήτων που έχει εκ γενετής ή όχι.
2. Τα ανάπηρα άτομα θα απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που προβάλλονται σ' αυτή τη Διακήρυξη. Αυτά τα δικαιώματα θα αποδοθούν σ' όλα τα ανάπηρα άτομα, χωρίς οποιαδήποτε εξαίρεση και χωρίς διαχωρισμό ή διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων γνώμων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, οικονομικής κατάστασης, γέννησης ή όποιας άλλης κατάστασης που αφορά το ίδιο το ανάπηρο άτομο ή την οικογένειά του.
3. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το κληρονομικό δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους. Τα ανάπηρα άτομα, οποιαδήποτε κι αν είναι η προέλευση, η φύση και η σοβαρότητα των μειονεκτημάτων και ανικανοτήτων τους, έχουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα με τους συμπολίτες της ίδιας ηλικίας, που συνεπάγεται πρώτα και κύρια το δικαίωμα να απολαμβάνει μια καθώς πρέπει ζωή, όσο το δυνατό κανονική και πλήρη.
4. Τα ανάπηρα άτομα έχουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα όπως οι άλλοι άνθρωποι· η παράγραφος 7 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων που αφορά σε κάθε πιθανό περιορισμό ή καταστολή των δικαιωμάτων των ατόμων αυτών, εφαρμόζεται και για τα πνευματικά ανάπηρα άτομα.
5. Τα ανάπηρα άτομα δικαιούνται να απολαμβάνουν τα μέτρα που σχεδιάστηκαν για να τα καταστήσουν ικανά να γίνουν όσο το δυνατό αυτοδύναμα.

6. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για ιατρική, ψυχολογική και λειτουργική μεταχείριση, συμπεριλαμβανομένων προσθετικών και υποβοηθητικών συσκευών, για ιατρική και κοινωνική αποκατάσταση, για εκπ/ση, για επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση, για βοήθεια, για συμβουλευτική, για υπηρεσίες τοποθέτησης σε εργασία και για άλλες υπηρεσίες που θα τα καταστήσουν ικανά να αναπτύξουν τις ικανότητες και δεξιότητές τους στο ανώτατο όριο και θα επισπεύσουν τη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης ή επανενσωμάτωσής τους.
7. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για οικονομική και κοινωνική ασφάλιση και για ένα καθώς πρέπει επίπεδο ζωής. Έχουν το δικαίωμα, σύμφωνα με τις ικανότητές τους, να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν την εργασία ή να ενασχοληθούν με ένα επάγγελμα που να ανταμείβεται, χρήσιμο και παραγωγικό, και να συμμετέχουν σε εμπορικές ενώσεις.
8. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα οι ειδικές ανάγκες τους να λαμβάνονται υπόψη σ' όλα τα επίπεδα του οικονομικού και κοινωνικού προγραμματισμού.
9. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα να ζουν με τις οικογένειές τους ή με τους θετούς γονείς και να λαμβάνουν μέρος σ' όλες τις κοινωνικές, δημιουργικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Κανένα ανάπηρο άτομο δε θα υπόκειται, όσο αφορά την κατοικία του, σε διαφορετική μεταχείριση άλλη από εκείνη που απαιτείται από την κατάστασή του ή από τη βελτίωση αυτής. Εάν η παραμονή ενός ανάπηρου ατόμου σε ένα ειδικό ίδρυμα είναι απαραίτητη, το περιβάλλον και οι συνθήκες ζωής σ' αυτό θα είναι όσο το δυνατό πλησιέστερες με εκείνες της κανονικής ζωής ενός συνομηλίκου του.
10. Τα ανάπηρα άτομα θα προστατεύονται από κάθε εκμετάλλευση, κάθε κανονισμό και κάθε μεταχείριση διακριτικής, υβριστικής ή υποβαθμισμένης φύσης.
11. Τα ανάπηρα άτομα θα μπορούν να δεχτούν νόμιμη βοήθεια, όταν τέτοια βοήθεια αποδειχθεί απαραίτητη για την προστασία των ατόμων τους και της περιουσίας τους. Εάν δικαστικές διαδικασίες έχουν θεσπισθεί εναντίον τους, η νομική διαδικασία που ακολουθείται θα λάβει πλήρως υπόψη τη σωματική και την πνευματική κατάστασή τους.
12. Για κάθε θέμα που αφορά στα δικαιώματα των αναπήρων ατό-

μων είναι χρήσιμο να ζητείται η συμβουλή των οργανισμών των αναπήρων ατόμων.

13. Τα ανάπηρα άτομα, οι οικογένειές τους και οι κοινότητες θα πληροφορηθούν πλήρως με όλα τα κατάλληλα μέσα για τα δικαιώματα που περιέχονται σ' αυτή τη Διακήρυξη.

Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ SUNDBERG ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΑΠΗΡΑ ΑΤΟΜΑ

Η Διακήρυξη SUNDBERG, όπως ονομάστηκε, στη μνήμη του NILS-IVAR SUNDBERG, ο οποίος ήταν από το 1948 μέχρι το 1981 (πότε πέθανε) υπεύθυνος του προγράμματος για την Ειδική Εκπαίδευση της Ουνέσκο, αποτελεί το τελικό κείμενο Διεθνούς Διάσκεψης που οργάνωσε η Ισπανική Κυβέρνηση και η Ουνέσκο το 1981 και στην οποία συμμετείχαν 103 χώρες και 6 Διεθνείς Οργανώσεις.

Η Διεθνής Διάσκεψη, πάνω στη δράση και τις στρατηγικές για την εκπαίδευση, την πρόληψη και την ένταξη, η οποία οργανώθηκε από την Ισπανική Κυβέρνηση σε συνεργασία με την ΟΥΝΕΣΚΟ στη Μαλάγα της Ισπανίας στις 2 με 7 Νοεμβρίου 1981,

Έχοντας υπόψη την παγκόσμια Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως και άλλες σχετικές αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών και συγκεκριμένα τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων των αναπήρων ατόμων και τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων,

Υπογραμμίζει την επείγουσα αναγκαιότητα να υλοποιηθούν οι αποφάσεις και οι εισηγήσεις της καθώς και οι αρχές που διέπουν το πρόγραμμα δράσης της Συμβουλευτικής Επιτροπής του ΟΗΕ για το Διεθνές Έτος Αναπήρων,

Βασύτατα απασχολημένη από το γεγονός ότι 10% του παγκόσμιου πληθυσμού παρουσιάζει τη μια ή την άλλη μορφή αναπηρίας και οι διεθνείς προοπτικές σ' αυτό τον τομέα τείνουν να χειροτερεύουν,

Επανατονίζει την αναγκαιότητα να γίνει κάτι, ώστε οι διατάξεις και οι αρχές να γίνουν σεβαστές,

Υπογραμμίζει ότι η πρόληψη είναι μια μορφή δράσης ιδιαίτερης σπουδαιότητας και ότι θα πρέπει να υλοποιηθούν οι στρατηγικές που είναι βασισμένες πάνω στις σύγχρονες αντιλήψεις, ώστε να αποφευχθούν οι αναπηρίες παρέχοντας συγκεκριμένα σε κάθε οι-

κογένεια και σε κάθε άτομο την ευκαιρία να επωφελείται από τις αναγκαίες υπηρεσίες,

Επιμένει στο ότι θα πρέπει να εξασφαλιστούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό η **επαναπροσαρμογή** και η **ένταξη** των αναπήρων ατόμων. Θα πρέπει ΟΛΑ τα ανάπηρα άτομα να επωφελούνται υπηρεσιών επανεκπαίδευσης και άλλων μορφών υποστήριξης και συμπαράστασης που είναι αναγκαίες για τη μείωση των αποτελεσμάτων της αναπηρίας, έτσι που η **ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΟΣΟ ΤΟ ΔΥΝΑΤΟ ΠΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ** και ο ρόλος τους εποικοδομητικός.

Έχοντας συνείδηση της πρωταρχικής σπουδαιότητας της εκπαίδευσης, της επιστήμης και της κουλτούρας και πληροφόρησης στην ύπαρξη του καθενός και **ανησυχώντας** για την υλοποίηση των διατάξεων και Αρχών που ακολουθούν για να συμβάλει στην εξασφάλιση της πλήρους ανάπτυξης όλων των αναπήρων ατόμων και την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή,

Τονίζει ότι οι Κρατικές Αρχές, οι ειδικές οργανώσεις και η κοινωνία στο σύνολό της θα πρέπει να λάβουν υπόψη στον καταρτισμό κάθε βραχυπρόθεσμης ή μακροπρόθεσμης δράσης για τα ανάπηρα άτομα τις βασικές Αρχές της: **ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ, ΕΝΤΑΞΗΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ (ΤΟΜΕΟΠΟΙΗΣΗΣ) και ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ**. Σύμφωνα με τις αρχές αυτές:

- α) Θα πρέπει να εξασφαλιστεί η πλήρης συμμετοχή των αναπήρων ατόμων και των οργανώσεών τους σ' όλες τις αποφάσεις και τις δράσεις που τα αφορούν.
- β) Τα ανάπηρα άτομα θα πρέπει να επωφελούνται από όλες τις Υπηρεσίες και να συμμετέχουν στις δραστηριότητες της κοινότητας. Επίσης οι στρατηγικές και οι δραστηριότητες που προορίζονται για το σύνολο θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα ανάπηρα άτομα.
- γ) Η κοινότητα θα πρέπει να παρέχει στα ανάπηρα άτομα υπηρεσίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες του καθενός από αυτά.
- δ) Η αποκέντρωση και η τομεοποίηση των υπηρεσιών θα επιτρέψει ώστε οι ανάγκες των αναπήρων ατόμων να ληφθούν υπόψη και να ικανοποιηθούν μέσα στα πλαίσια της κοινότητάς τους.
- ε) Ο συντονισμός των διαφόρων επαγγελματικών οργανώσεων και των δραστηριοτήτων των ειδικών που ασχολούνται με τα ανά-

ΓΝΩΡΙΜΙΑ Μ' ΕΝΑΝ ΤΥΦΛΟ

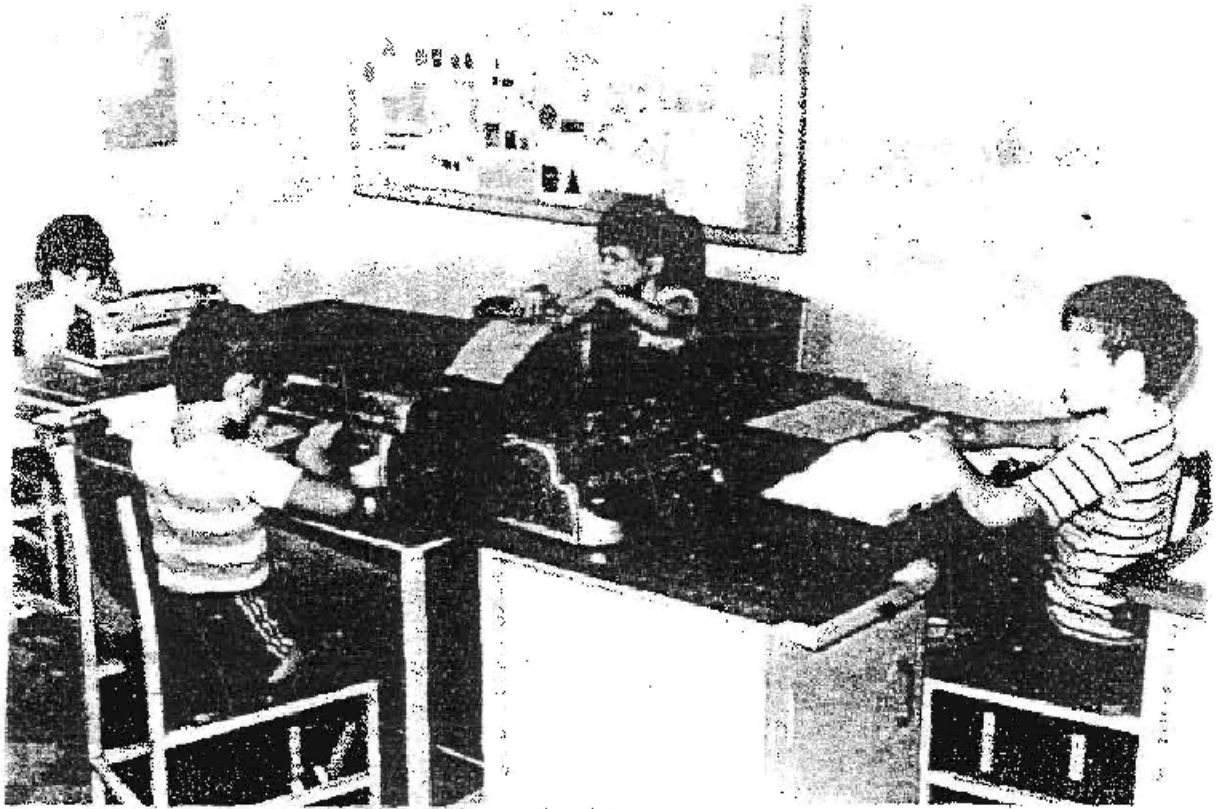
«ΟΤΑΝ ΜΕ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ...

Μπορείς να με βοηθήσεις,
αν θυμηθείς τα παρακάτω...

1. Μόνο εμείς, οι τυφλοί, κρατάμε λευκό μπαστούνι.
2. Είμαι ένας συνηθισμένος άνθρωπος, αλλά τυφλός. Μη με μεταχειρίζεσαι σαν παιδάκι.
3. Πιο εύκολα θα περπατήσω μαζί σου, παρά με το μπαστούνι ή με το σκύλο. Όμως μη με πιάνεις από το μπράτσο· άσε με να πιάσω το δικό σου μπράτσο. Έτσι θα ξέρω πότε σταματάς, πότε στρίβεις, πότε ανεβαίνεις ή κατεβαίνεις.
4. Μη ρωτάς το συνοδό μου: «Τί θέλει να ψωνίσει;», «Ποιό φαγητό του αρέσει;»... Ρώτησε εμένα. Χρησιμοποίησε τον κανονικό τόνο της φωνής σου.
5. Μην αποφεύγεις τις λέξεις «βλέπω», «κοιτάζω», «τυφλός», τις μεταχειρίζομαι κι εγώ. Βλέπω με τα χέρια μου· βλέπω = καταλαβαίνω, αισθάνομαι.
6. Σύστησέ με στους άλλους ακόμη και στα παιδιά. Θέλω να γνωρίζω ποιός είναι στο δωμάτιο μαζί μου. Μίλησέ μου όταν μπαίνεις. Πες μου πως φεύγεις· με φέρνει σε μεγάλη αμηχανία να μιλάω με κάποιον που δεν είναι κοντά μου.
7. Οδήγησε το χέρι μου σε μια καρέκλα. Πες μου πού είναι η πόρτα στο δωμάτιο, το αποχωρητήριο, το παράθυρο κ.τ.λ. κι αν υπάρχουν εμπόδια ή πράγματα στο πάτωμα. Δε θέλω να κάνω ζημιές.
8. Βοήθησέ με διακριτικά στο τραπέζι και πες μου για το φαγητό στο πιάτο μου. Χρησιμοποίησε το πιάτο μου σαν «ρολόι» και πες μου σε ποια «ώρα» είναι το κάθε είδος του φαγητού μου, π.χ. το κρέας σου είναι στο και 5' κ.τ.λ.
9. Μου αρέσει το θέατρο και ο κινηματογράφος, φτάνει να με βοηθάς να καταλαβαίνω το έργο, διαβάζοντάς μου, όσα δεν μπορώ να δω.
10. Μου αρέσουν οι εκδρομές και τα πάρτυ· πάρε με στην παρέα σου και γνώρισέ με στους καλεσμένους σου.
Ξέρω να συμπεριφέρομαι. Αν υστερώ σε κάτι, βοήθησέ με.
11. Δεν θέλω τον οίκτο σου, αλλά την φιλία σου. Μη μιλάς για τη

«θαυματοργό αντίληψη» των τυφλών. Μην ξεχνάς ότι, όσα έμαθα, είναι αποτέλεσμα σκληρής εργασίας.

12. Αν είσαι περίεργος, θα μιλήσω μαζί σου για την τύφλωσή μου, αλλά είναι μια παλιά ιστορία για μένα. Έχω τόσα άλλα ενδιαφέροντα και απορίες όπως κι εσύ!»

Δημόσιο ειδικό δημοτικό σχολείο στα Κ.Ε.Α. Τυφλών
«Μάθημα ανάγνωσης και γραφής με το σύστημα BRAILLE».

«Αντιβιοτική ιστορία, χωρίς φαρμακόμενες»

Το Αρχαιολογικό Μουσείο και η Εταιρεία Ελληνικών Χριστιανικών

Η ιστορία της Αντιβιοτικής είναι μια ιστορία που ξεκινάει από τον 19ο αιώνα, με τον Ιταλό γιατρό Λουί Παστερ, ο οποίος διαπίστωσε ότι οι μικροοργανισμοί είναι υπεύθυνοι για πολλές ασθένειες. Η ανακάλυψη της Αντιβιοτικής οφείλεται στον Άγγλο γιατρό Αλεξάντερ Φλέμινγκ, ο οποίος το 1928 ανακάλυψε την πενικιλίνη, το πρώτο αντιβιοτικό. Η ιστορία της Αντιβιοτικής συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με την ανακάλυψη νέων αντιβιοτικών και την ανάπτυξη της Αντιβιοτικής Αντοχής, η οποία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της υγείας στον 21ο αιώνα.

Η ιστορία της Αντιβιοτικής είναι μια ιστορία που ξεκινάει από τον 19ο αιώνα, με τον Ιταλό γιατρό Λουί Παστερ, ο οποίος διαπίστωσε ότι οι μικροοργανισμοί είναι υπεύθυνοι για πολλές ασθένειες. Η ανακάλυψη της Αντιβιοτικής οφείλεται στον Άγγλο γιατρό Αλεξάντερ Φλέμινγκ, ο οποίος το 1928 ανακάλυψε την πενικιλίνη, το πρώτο αντιβιοτικό. Η ιστορία της Αντιβιοτικής συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με την ανακάλυψη νέων αντιβιοτικών και την ανάπτυξη της Αντιβιοτικής Αντοχής, η οποία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της υγείας στον 21ο αιώνα.

Η ιστορία της Αντιβιοτικής είναι μια ιστορία που ξεκινάει από τον 19ο αιώνα, με τον Ιταλό γιατρό Λουί Παστερ, ο οποίος διαπίστωσε ότι οι μικροοργανισμοί είναι υπεύθυνοι για πολλές ασθένειες. Η ανακάλυψη της Αντιβιοτικής οφείλεται στον Άγγλο γιατρό Αλεξάντερ Φλέμινγκ, ο οποίος το 1928 ανακάλυψε την πενικιλίνη, το πρώτο αντιβιοτικό. Η ιστορία της Αντιβιοτικής συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με την ανακάλυψη νέων αντιβιοτικών και την ανάπτυξη της Αντιβιοτικής Αντοχής, η οποία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της υγείας στον 21ο αιώνα.

Ο Άγιος Γεώργιος, ο Άγιος Γεώργιος ο Μέγας, ο Άγιος Γεώργιος ο Μέγας, ο Άγιος Γεώργιος ο Μέγας.

«Με τη συλλογή των αγίων, η Εκκλησία μας προσφέρει στους πιστούς ένα πνευματικό θησαυρό, ο οποίος αποτελεί την πηγή της ζωής και της σωτηρίας. Η συλλογή των αγίων είναι μια έκφραση της αγάπης και της φιλανθρωπίας της Εκκλησίας προς τον λαό της Θεοκρατίας.»

Η συλλογή των αγίων είναι μια έκφραση της αγάπης και της φιλανθρωπίας της Εκκλησίας προς τον λαό της Θεοκρατίας. Η συλλογή των αγίων είναι μια έκφραση της αγάπης και της φιλανθρωπίας της Εκκλησίας προς τον λαό της Θεοκρατίας. Η συλλογή των αγίων είναι μια έκφραση της αγάπης και της φιλανθρωπίας της Εκκλησίας προς τον λαό της Θεοκρατίας.

Κοινωνική πραγματικότητα και ΑΜΕΑ- Ζητούμενα προς διερεύνηση

Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς.

Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς.

Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς.

Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που αλλάζει συνεχώς.

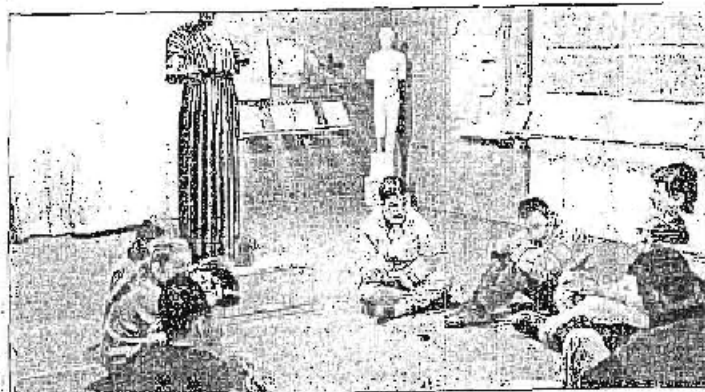

ΤΟ ΣΠΕΙΡΜΟΣ ΑΥΤΟΘΡΟΝΟΥΣ

Σε γενεές προηγουμένων ετών, οι μαθητές των ιδιωτικών σχολείων είχαν την ευκαιρία να ασχοληθούν με την εκπαίδευση...

Δυσλειτουργία και οικογένεια: Ζητείται λύση

Αποθεραπεία ή αντιμετώπιση της δυσλειτουργίας στην Ελλάδα

ΣΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Δεν πρέπει να συζητείται ο δυσλειτουργικός μαθητής με το παιδί που παραμένει στους διατάξεις. Το δάσκαλο, μπορεί να έχει νοητική καθυστέρηση...

Ο δυσλειτουργικός μαθητής: - Έχει νοητική καθυστέρηση, μέχρι πολύ υψηλή, που χαρακτηρίζει όλες τις πλευρές της καθημερινής του ζωής. - Αποκρίσεις συμπεριφοράς στο σχολείο και το σπίτι που δείχνουν ότι είναι κατώτερες όσον αφορά στην απόδοση...

από την αρχή της ζωής, η οποία οδηγεί σε σοβαρές συνέπειες. Αλλά, με την ανάπτυξη των παιδιών, η κατάσταση μπορεί να αλλάξει...

δυσλειτουργία οδηγεί σε επιπτώσεις που μπορεί να είναι σημαντικές. Η αντιμετώπιση της δυσλειτουργίας απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση...

Ο δυσλειτουργικός έφηβος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Ο έφηβος που αντιμετωπίζει τον δυσλειτουργικό μαθητή είναι η οικογένεια. Η αντιμετώπιση του έφηβου που αντιμετωπίζει τον δυσλειτουργικό μαθητή...

Με τη γέννηση σε περιστασιακές μεθόδους διακρίσεις. Κάθε παιδί που γεννιέται με δυσλειτουργία...

δυσλειτουργικός μαθητής. Δυσλειτουργικός μαθητής ορίζεται ως ο μαθητής που αντιμετωπίζει...

αποφυγή και αντίληψη. Η αντιμετώπιση του δυσλειτουργικού μαθητή απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση...

Ο χορός της ειρήνης

Της Ε. ΣΤΡΑΤΗΓΑΣ
Χορεύτρια χορού γαυρού

Για έναν άνθρωπο που έχει κινητικές ή και εμφρακτικές δυσκολίες, η να χορεύει και και' επιπλέον να μπορεί να χορεύει, είναι τους τελευταίους δύο γυμναστές να μάθει να κινείται ή να χορεύει.

Εδώ πραγματοποιήθηκε χορός για τη ΑΜΕΑ, μια γεννητική έκθεση μέσα στον χώρο του Βασιλικού Καταρτή των Παιδιών με το κέντρο να την οργανώνει, βραβειοπεριβλητική και κατασκευαστική ομάδα των τεχνών μιας κοινωνίας που το συνδέεται.

Βασική είναι η πρόθεση για τη χορευτική ομάδα των ανθρώπων μέσα σε έναν κατασκευαστικό καταπολεμητικό πολιτισμό.

Ο χορός, ειδικά το ΑΜΕΑ δεν μπορεί στον ότι είναι η μουσική, αλλά στην προσαρμοστικότητα, από Βασίλη Θεοφανή της χορευτικής ομάδας.

Από τη μια πλευρά, το χορεύει και η καρδιά, και απ' την άλλη πλευρά απεναντί το σώμα. Βασική είναι η τέχνη ως ενδεδειγμένη κατασκευαστική, συνειδησιακή, αίσθησης, Βασίλη Θεοφανή.

Οι άνθρωποι με κίνητες ανάγκες, πέρι από τη γλώσσα, έχουν πιο γυροειδή είναι η επικοινωνία. Είναι οι άνθρωποι με τους δικούς τους, είναι οι άνθρωποι με την επικοινωνία και τον χορό.

Εδώ γεννητική το χορευτικό μέσο, αντίστοιχα της κίνησης των ανθρώπων στις επικοινωνιακές δομές, που είναι το σώμα ΧΟΡΟΣ.

Ο χορός γεννητική από την ανάγκη να τους αυτό που δεν λύνεται, να χορεύουν... Και η κίνηση είναι αυτή που κινείται κινείται ην ένδοξη.

Ο χορός είναι να κινείται από τον αίσθη των ανθρώπων, γιατί ολόκληρη Βασίλη Θεοφανή είναι στην καρδιά τους. Βασίλη Θεοφανή.

Ο χορός γεννητική από την ανάγκη να τους αυτό που δεν λύνεται να χορεύουν...

χορευτική όραση.

Τότε, ο χορός είναι η τέχνη. Τότε, ο χορός μας έδωσε και η Νίκη από τη Νέσσα της Τριφυλίας - είναι άδεια.

Τότε ήταν οι άνθρωποι οι άνθρωποι εκθροιστική προσαρμοστικότητα και η παρουσία των άλλων έχουν τον χορό τους ανθρώπων σε ΑΜΕΑ και ΑΔΥΤΟΥΣ.

Ο χορός ανθρώπων, οργανωμένος, οργανωμένος. Είναι με το δικό του, αλλά και αυθεντικός προς τον κόσμο του, μπορεί να χορεύει με το δικό του, ΜΑΞΙ με το δικό του.

Εδώ, ο χορός το δικό της αίσθησης, είναι, ανεξίτηλα δεν μπορεί, μπορεί να χορεύει και αρχική καρδιά, που είναι το

σώμα κινείται.

Εδώ, Βασίλη, είναι κάποιο ανθρώπινο, που απεναντί στον χώρο του ΑΜΕΑ, με τη χρήση άλλων ανθρώπων και είναι η διακίνηση της επικοινωνίας.

Μπορούμε να θεωρήσουμε: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ προσέλαβε την πρόθεση του Βασίλη Θεοφανή και χορευτικής Κοινωνίας του Ρίου, η οποία είναι η επικοινωνία.

Ηταν για τη χορευτική ομάδα.

Επίσης, ο χορός ανθρώπων, μας και είναι χορευτική επικοινωνία.

Τότε, ο χορός το δικό της αίσθησης, είναι, ανεξίτηλα δεν μπορεί, μπορεί να χορεύει και αρχική καρδιά, που είναι το

Τα βασικά στοιχεία της Ειδικής Φυσικής Αγωγής

Η Ειδική Φυσική Αγωγή είναι η διαδικασία που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι οποίες οφείλονται σε κάποιο είδος αναπηρίας, την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε φυσικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, με στόχο την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ποιότητας ζωής.

Οι βασικοί στόχοι της Ειδικής Φυσικής Αγωγής είναι: η ανάπτυξη της αυτονομίας, η βελτίωση της κοινωνικής επικοινωνίας, η ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης, η ανάπτυξη της αυτογνωσίας, η ανάπτυξη της αυτοαξιολόγησης, η ανάπτυξη της αυτορύθμισης, η ανάπτυξη της αυτοπροστασίας, η ανάπτυξη της αυτοπροστασίας, η ανάπτυξη της αυτοπροστασίας.

Η Ειδική Φυσική Αγωγή είναι η διαδικασία που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι οποίες οφείλονται σε κάποιο είδος αναπηρίας, την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε φυσικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, με στόχο την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ποιότητας ζωής.

Η Ειδική Φυσική Αγωγή είναι η διαδικασία που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι οποίες οφείλονται σε κάποιο είδος αναπηρίας, την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε φυσικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, με στόχο την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ποιότητας ζωής.

Η Ειδική Φυσική Αγωγή είναι η διαδικασία που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι οποίες οφείλονται σε κάποιο είδος αναπηρίας, την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε φυσικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, με στόχο την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ποιότητας ζωής.

Η Ειδική Φυσική Αγωγή είναι η διαδικασία που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι οποίες οφείλονται σε κάποιο είδος αναπηρίας, την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε φυσικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, με στόχο την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ποιότητας ζωής.

Ειδικότητα για ΑΜΕΑ

Η Ειδικότητα για ΑΜΕΑ είναι η διαδικασία που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι οποίες οφείλονται σε κάποιο είδος αναπηρίας, την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε φυσικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, με στόχο την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ποιότητας ζωής.

Η ΜΟΝΗ ΤΕΧΝΗ

Ποιο είναι το μόνο μέσο που μπορεί να...

Εκεί που η ποίηση και η τέχνη είναι...

Από την άλλη πλευρά, η τέχνη είναι...

Από την άλλη πλευρά, η τέχνη είναι...

Από την άλλη πλευρά, η τέχνη είναι...

Από την άλλη πλευρά, η τέχνη είναι...

Από την άλλη πλευρά, η τέχνη είναι...

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

E-ONLINE

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

Ελλάδα Πολιτική Οικονομία Τέχνες Αθλητισμός

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:
Ανθρώποι στον Καϊόδα

ΑΡΘΡΑ

Ο Καϊόδας είναι ακόμη εδώ
(17/06/2006)

Αποκλεισμένοι από την ίδια τη ζωή...
(17/06/2006)

Καθιστώντας σκόφαιος κα. αναμονής
(17/06/2006)

Χαρίς σχεδιασμό (17/06/2006)

ΚΚΕ: Οι άνθρωποι πρέπει να είναι
σε εγρήγορση (17/06/2006)

Καταστρατηγώντας το Σύνταγμα
(17/06/2006)

Κατάργηση των οργητικών μύθων
(17/06/2006)

Αναπηρία δεν σημαίνει δυστυχία
(17/06/2006)

Αναζητώντας μια νέα κουταλάκι
(17/06/2006)

Όλα τα μέτρα που έχουν κατά καιρούς παρθεί από την ελληνική πολιτεία έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα

Αποκλεισμένοι από την ίδια τη ζωή...

Ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, ο αποκλεισμός των αναπήρων στη χώρα μας από την αγορά εργασίας έχει προσλάβει εκρηκτικές διαστάσεις. Ενώ στις χώρες της Ε.Ε. των «15» το ποσοστό αποκλεισμού κυμαίνεται κατά μέσο όρο στο 50%, το αντίστοιχο ελληνικό ποσοστό (εκτιμήσεις ΟΑΕΔ) ανέρχεται στο 80%! Ποσοστό - νιτρολή για το προφίλ της «σύγχρονης» Ελλάδας, το α παραγωγής του οποίου παρδουσιάζονται από την έκθεση ως ακολούθως (περιληπτικά):

* Κατ' αρχήν, όλα τα μέτρα που έχουν κατά καιρούς παρθεί από την ελληνική πολιτεία έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, εξαιτίας της έλλειψης στη χώρα μας Μητρώου Αναπήρων (ελληνική μοναδικότητα) αλλά και επιμέρους δεδομένων για επεξεργασία ειδικότερων ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων. Ούτε καν τα στοιχειώδη (θα 'πρεπε να) αποτελούν το σημείο εκκίνησης.

* Ελέω ελλείψεως των στοιχειωδών, η χώρα μας υποχρεωτικά υιοθέτησε μοντέλο των αναγκαστικών τοποθετήσεων σε θέσεις εργασίας (Ν. 2643, Δυστυχώς όμως, εκτός από το γεγονός της πλημμελούς άσκησης του προαναφερθέντος νόμου (αντί των έξι προκηρύξεων που προβλέπονταν διεξαχθεί μόλις δύο...), η εφαρμογή του μοντέλου είχε αποτέλεσμα την εμφάνιση συχνότατων κοινωνικών διακρίσεων σε βάρος των ΑμεΑ από επιχειρήσεις και δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Ιδιαίτερα οι δεύτερες οργηθήκαν και εξακολουθούν συστηματικά να αρνούνται την πρόσληψη σε θέσεις εργασίας. Βασικοί λόγοι - πάντα σύμφωνα με την έκθεση -, οι κοινωνικές προκαταλήψεις αλλά και η ανεπαρκής συχνά επαγγελματική κατάρτιση των ανθρώπων υποψηφίων.

* Η έλλειψη δεικτών αξιολόγησης των χρηματοδοτούμενων υπό την Ε.Ε. το ελληνικό Δημόσιο προγραμμάτων (μέσω των τριών ΚΠΣ) επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης είχε και έχει άμεσες συνέπειες: 1) την κατασπατάληση των πόρων, 2) αμφίβολης ποιότητας και αποτελεσματικής κατάρτιση όπου και όποτε αυτή πραγματοποιήθηκε. Από τη δράση των ΚΠΣ που έχουν την ευθύνη για τα προγράμματα αποκατάστασης και κατάρτισης των αναπήρων, ο επαγγελματικός προσανατολισμός ουσιαστικά απουσιάζει.

Ειρήνης η στοχία στο μείζον θέμα της επαγγελματικής αποκατάστασης, κανένα περιθώριο δεν επιτρέπει για βελτιστικές προτάσεις. Αντί αυτών, έκθεση δικαιολογημένα προτείνει κεντρικούς κατασκευτηρίους άξονες με Ο: κυριότεροι:

* Κεντρικός σχεδιασμός για την απασχόληση των... υπερηρωταθλητών ανεργίας Ελλήνων αναπήρων, καθιέρωση Μητρώου Αναπήρων, δημιουργία 3 παράλληλων βάσεων δεδομένων.

* Ψήφιση νόμου αποκλειστικά για την απασχόληση των αναπήρων (σ.σ υφιστάμενος 2543/98 καλύπτει και άλλες κατηγορίες όπως πολύτεκνοι κ.ο.κ.).

* Θέσπιση του επαγγελματικού προσανατολισμού στην επαγγελματική εκπαίδευση - κατάρτιση. Παράλληλη δημιουργία των αναγκαίων υποστηρικτικών - τεχνολογικών υποδομών, ορθόσκατη προσέγγιση των

* Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τοποθέτησης σε θέσεις εργασίας σε συνδυασμό με το υφιστάμενο μοντέλο αναγκαστικής πρόσληψης. Θέσπιση εναλλακτικών κινήτρων σε επιχειρήσεις που απασχολούν ΑμεΕΑ.

* Κωδικοποίηση της χροστικής ρήμερα νομοθεσίας σχετικά με τα ζητήματα ΑμεΕΑ. Αλλά και επαρκής, συνεχής ενημέρωση του πολίτη με αναφορά για δικαιώματα που το σύστημα του παρέχει.

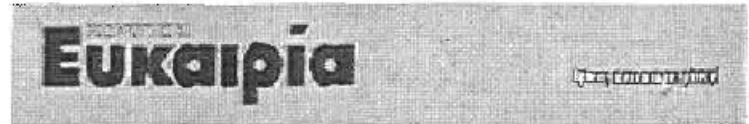

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ - 17/06

Copyright © 2007 X. K. Τεγόπουλος Εκδόσεις Α.Ε.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

E-ONLINE

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

Ελλάδα

Πολιτική

Οικονομία

Τέχνες

Αθλητισμός

Κι

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:
Ανθρώποι στον Καιρό

ΑΡΘΡΑ

Ο καιρός είναι ακόμα εδώ
(17/06/2005)

Αποκλεισμένοι από την ίδια τη
ζωή... (17/06/2006)

Καθεστώς ασφαλείας και αναμονής
(17/06/2006)

Χωρίς σχεδιασμό (17/06/2006)

ΚΚΕ: Οι ανάπηροι πρέπει να είναι
σε εργασία (17/06/2005)

Καταστρατηγώντας το Σύνταγμα
(17/06/2006)

Κατάρτιση των ανηλικών μύθων
(17/06/2006)

Αναπηρία δεν σημαίνει δυστυχία
(17/06/2006)

Αναζητώντας μια νέα κουλτούρα
(17/06/2006)

Οι μαθητές με αναπηρία βιώνουν μια σαφέστατη, αδιαμφισβήτητη αρνητική διάκριση

Καταστρατηγώντας το Σύνταγμα

Σε σχέση με όλους τους άλλους Έλληνες, αναφορικά με την άσκηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, οι μαθητές με αναπηρία βιώνουν μια σαφέστατη, αδιαμφισβήτητη αρνητική διάκριση. Η υφιστάμενη νομοθεσία (Ν. 1566/85, άρθρο 33), παρέχει στον εκάστοτε υπουργό Παιδείας τη δυνατότητα να αποφασίζει κατά περίπτωση εάν η ειδική αγωγή είναι υποχρεωτική ή όχι! Καταστρατηγώντας την ξεκάθαρη συνταγματική επιταγή (άρθρο 16 του Συντάγματος) περί ελάχιστου χρόνου υποχρεωτικής φοίτησης όλων των Ελλήνων.

Εξίσου ξεκάθαρα, η έκθεση της Διακομματικής Επιτροπής ομολογεί το «απαράδεκτον» του πράγματος, προτείνοντας παράλληλα την κατάργηση του συγκεκριμένου ρατσιστικού άρθρου. Σε ό,τι αφορά τα λοιπά που σχετίζονται με εκπαίδευση-ειδική αγωγή των ανθρώπων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, παροθέτουμε επιγραμματικά αυτά που η έκθεση διαπιστώνει:

- * Ανεπαρκής επιστημονική κατάρτιση και επιμόρφωση σε θέματα ειδικής αγωγής, του εκπαιδευτικού, ειδικού εκπαιδευτικού και βοηθητικού προσωπικού όλων των βαθμίδων.
- * Σημαντικά προβλήματα στη λειτουργία των Κέντρων Διάγνωσης Αξιολογήσεων και Υποστήριξης (θεωρητικώς έχουν ιδρυθεί 54, στην πράξη λειτουργούν λιγότερο από τα μισά) και στην άσκηση αξιολόγησης, λόγω έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού.
- * Εκπαιδευτικές διαδικασίες χαμηλής ποιότητας για τους Έλληνες τυφλούς εξαιτίας της μη θεσμοθετημένης κατοχύρωσης της Braille. Επίσης, ελεγχόμενες αξιολογικές πιστοποιητικές επάρκειας της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας της γραφής Braille από αμφιβόλου αξιολογιστές φορείς.
- * Οι σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής στην πλειονότητά τους είναι μη προσβάσιμες. Δεν διαθέτουν τις απαραίτητες υποδομές για τη φιλοξενία εκπαίδευση μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- * Κρουσάλεες είναι οι ελλείψεις σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όσον αφορά τόσο το εξειδικευμένο υποστηρικτικό υλικό όσο και τις υποδομές προσβασιμότητας.
- * Από την «ειδική» εκπαιδευτική διαδικασία απουσιάζει ο απαραίτητος, για προσπάθεια ένταξης των ΑμεΑ στην αγορά εργασίας, επαγγελματικός προσανατολισμός.
- * Απουσιάζει, τέλος, από την ευρύτερη διαδικασία η ενημέρωση-ευαισθητοποίηση αναφορικά με τις ανάγκες και ικανότητες των ΑμεΑ. Α ευθέως αντιπαρατιθέμενη στην ασκούμενη (:) πολιτική ενσωμάτωσης των μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες στα κοινά σχολεία.

της έκθεσης απλώνονται επί όλης της ύλης. Οι χαρακτηριστικότερες:

- * Αναφορικά με το εκπαιδευτικό και ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό: δημιουργία νέων φορέων μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης. Σύσταση κ. εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής σε όλες τις βαθμίδες. Επαναπροσδιορισμός προσόντων. Θεσμοθέτηση διαδικασίας αξιολόγησης των δομών ειδικής αγωγής.
- * Περαιτέρω στελέχωση των ΚΔΑΥ με εξειδικευμένο προσωπικό. Ενίσχυση του παιδαγωγικού χαρακτήρα τους, με παράλληλη αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων διόγνωσης.
- * Ανυβάθμιση των υποστελεχωμένου σήμερα τμήματος Ειδικής Αγωγής Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
- * Νομοθετική αναγνώριση της γραφής Braille. Θεσμοθέτηση κρατικού πιστοποιητικού γλωσσολογίας της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας και της Braille.
- * Σύσταση ειδικού τμήματος στον ΟΣΚ, ελέγχου προδιαγραφών προσβασιμότητας των σχολικών δομών Ειδικής Αγωγής.
- * Δημιουργία ειδικής γραμματείας-διεύθυνσης, εξειδικευμένης στα προβλήματα των φοιτητών με αναπηρία, σε όλα τα ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας.
- * Εισαγωγή ειδικού μαθήματος στα σχολεία, με αντικείμενο τις ιδιαίτερες ανάγκες των πολιτών με αναπηρία.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ - 17/06

Ευκαιρία Βρίσκετε πάντα αυτό που...

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

E-ONLINE

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

Ελλάδα Παλιγγία Οικονομία Τέχνες Αθλητισμός Κι...

Αναζητώντας μια νέα κουλτούρα

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:
Ανθρώποι στον Καιάδα

ΑΡΘΡΑ

Ο Καιάδας είναι ακόμα εδώ
(17/06/2006)

Αποκλεισμένοι από την ίδια τη
ζωή... (17/06/2006)

Καθεστώς αράφιας και αναμενής
(17/06/2006)

Χωρίς σχεδιασμό (17/06/2006)

ΚΚΕ: Οι ενάπηροι πρέπει να είναι
σε εγρήγορση (17/06/2006)

Καταστρατηγώντας το Σύνταγμα
(17/06/2006)

Καταρσίση των αρνητικών μύθων
(17/06/2006)

Αναπηρία δεν σημαίνει διαταραχή
(17/06/2006)

Αναζητώντας μια νέα κουλτούρα
(17/06/2006)

Είναι αδιανόητο για κάποιον στην Αμερική και σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης να σταθμεύσει σε θέση αναπήρων, να αποκλείσει την πρόσβαση στα αναπηρικά ομαξίδια ή να εμποδίσει τον οδηγό τυφλών. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά μη παρεμπόδισης του αναπήρου αποτελεί τρόπο ζωής.

Η παραπάνω φράση συμπυκνώνει το σκεπτικό της Επιτροπής σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα των δημόσιων χώρων και υποδομών για τα ΑμεΑ. Της υποβολής προτάσεων προηγείται η παράθεση των παρεμβάσεων που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια. Όπως:

* Σύσταση νέου τμήματος στο υπουργείο Μεταφορών για τα θέματα των ΑμεΑ. Στην αρμοδιότητά του υπάγεται η προώθηση της προσβασιμότητας όλων των εμπορευόμενων από του υπουργείου χωρών.

* Συγκρότηση Επιτροπής Παρακολούθησης των μέτρων εξυπηρέτησης των εμποδιζόμενων ατόμων. Καθιέρωση ενιαίων δελτίων στάθμευσης για τα ΑμεΑ.

* Αγορά και διάθεση 15 αυτοκινήτων για τη μετακίνηση ατόμων με κινητικά προβλήματα.

* Στη Θεσσαλονίκη έχει δημιουργηθεί ειδική τηλεφωνική υπηρεσία εξυπηρέτησης των ΑμεΑ. Επιπλέον, η ΕΘΕΑ διαθέτει 194 λεωφορεία με σύστημα επιγονάτισης.

* Β02 λεωφορεία όλης της χώρας διαθέτουν ράμπα και 1.148 την υποδομή τοποθέτησής της. 90 τρέλη του ΗΑΓΙΑΠ διαθέτουν ράμπα. Όλοι οι σταθμοί ΗΣΑΠ διαθέτουν ράμπες και ασανσέρ και όλοι του Μετρό είναι προσβάσιμοι.

* Το κριτήριο της πρόσβαση των ΑμεΑ εφαρμόζεται τόσο στα καταστήματα ΕΛ.ΤΑ. όσο και στα νέα έργα του ΟΣΕ. Επίσης (αρκετά κρίσιμο), με πρόβλεψη νομοσχεδίου, οι συνεταιρισμοί - ανώνυμες εταιρείες ιδιοκτητών αυτοκινήτων για δημόσιας χρήσεως θα είναι πλέον υποχρεωμένοι να βέτουν σε κυκλοφορούντα ειδικό για τα ΑμεΑ αυτοκίνητα!

Σε επίπεδο προτάσεων η έκθεση της Επιτροπής προσπαρνό το απροσπέλαστο των δημόσιων κτιρίων και υπηρεσιών κατά παράβαση της κείμενης νομοθεσίας (σηκώνει το χέρι ψηλά;) και εστιάζει στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Προτείνοντας -μεταξύ άλλων- την έναρξη ενημερωτικής εκστρατείας ανάδειξης της έννοιας «προσβασιμότητα» σε όλες τις διαστάσεις της, με συνεργασία υπουργείου Παιδείας, ΜΜΕ και φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Προς αναζήτηση μιας νέας κουλτούρας...

Ευκαιρία Βρίσκεis πάντα αυτό που...

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

E-ONLINE

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

Ελλάδα

Πολιτική

Οικονομία

Τέχνες

Αθλητισμός

Κι

ΕΓΧΕΙΡΗΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:
Παγκόσμιο ημέρα ΑμεΑ

ΑΡΘΡΑ

«Όχι, δεν είναι
χίμαιρα...» (03/12/2005)

Ανθρώποι χωρίς δικαιώματα
(03/12/2005)

Εκπαίδευση ΑμεΑ: Ισόνο το 9%
φοιούν στα ειδικά σχολεία
(03/12/2005)

«Πρέπει να τα αλλάξουμε
όλα» (03/12/2005)

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΑμεΑ

Ανθρώποι χωρίς δικαιώματα

του ΑΝΤΩΝΗ ΣΚΟΡΔΙΑΗ

Για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους: Είτε μιλάμε για το δικαίωμα στην εκπαίδευση είτε για το δικαίωμα στην εργασία, στην ολιστική αποκατάσταση, στον πολιτισμό, στον αθλητισμό, οπουδήποτε. Για την πλειονότητα των Ελλήνων πολιτών με αναπηρία, τα παραπάνω στοιχειώδη δικαιώματα, είτε -στην καλύτερη περίπτωση- ασκούνται ελλειμματικά, είτε -στη χειρότερη- είναι κενά περιεχομένου.

Η φετινή 3η Δεκεμβρίου, Παγκόσμια Ημέρα των ΑμεΑ, είναι αφιερωμένη από τους αναπηρικούς φορείς της χώρας μας στο κεφαλιώδες θέμα της εκπαίδευσης. Ή αλλιώς στο... μη δικαίωμα στην εκπαίδευση της μεγάλης πλειονότητας των

Ελλήνων αναπήρων και στην αναγκαιότητα να κατακτηθεί. Σε αυτό (κα αυτή την αναγκαιότητα) εστιάζει ο σημερινός φάκελος της «Ε», αλλά όχι επιχειρεί να αναδείξει και το κρίσιμο στοιχείο παθογένειας της ελληνικής κοινωνίας και πολιτείας (από τη μετατόπιση ευθυνών έως τον ανήθικο κομματισμό) που υπονομεύουν τον ανάπηρο συμπαλίτη, καθιστώντας το αντικείμενο φιλανθρωπίας και όχι υποκείμενο πολιτικών δικαιωμάτων. Ντροπισπική πραγματικότητα που επιβάλλεται να ανατραπεί, σε αυτή δ κτεύθυνση φιλοδοξούμε να συμβάλουμε.

Σχολείο (Ασυμβίβαστης) Ντροπής

Το Εργαστήριο Ειδικής, Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕ του Δήμου Καλλιθέας είναι το μεγαλύτερο ειδικό σχολείο του είδους του χώρας μας. Εκπαιδεύει ούτε λίγο ούτε πολύ 160 ανθρώπους με νοητική υστέρηση. Σε ποιες κτιριακές εγκαταστάσεις; Την απάντηση δίνει έκθεση παλαιοδομίας από 18 Απριλίου, βάσει της οποίας επτά μήνες αργότερα (1 Νοεμβρίου 2005) ο κυβερνητικός βουλευτής Αρης Σπηλιωτόπουλος κατ σχετική επερώτηση στους υπουργούς ΥΠΕΠΘ και ΥΠΕΣΔΑ. Έχουμε και λ

* Οι κτιριακές προδιαγραφές είναι παντελώς ακατάλληλες για σχολική λειτουργία. Οι αίθουσες διδασκαλίας δεν πληρούν τις απαιτούμενες διατ (σεισμός, φωτισμός, διαστάσεις)

* Οι υπόγειοι βοηθητικοί χώροι χρησιμοποιούνται ως χώροι κύριας χρήσ κλιμακοστάσιο έχει σφηνωθεί στα σκαλοπάτια χωρίς πλατύσκαλο που το καθιστούν ιδιαίτερα επικίνδυνο.

* Δεν υπάρχει δεύτερη έξοδος κινδύνου. Επίσης, στην ταράτσα που χρησιμοποιείται για αθλοπαιδιές, η περιφράξη είναι πρόχειρη.

* Το σχολείο δεν διαθέτει σχολικό φύλακα για την ασφάλεια των παιδι ξεχωριστές τουαλέτες για αγόρια και κορίτσια, εύλειο χώρο και κυλικείο

Μια σειρά από «όνα» που δεν έχει τέλος...

καταδικαστέο. Ορισθείσα ημερομηνία καταδόφησης η 10η Οκτωβρίου 20 έχει εδώ και δίμηνο παρέλθει. Ένα ακόμα «δεν», ίσως και το κρίσιμότερο

* «Η κατάσταση που περιγράφεται δεν περιποιεί τιμή για ένα κράτος που να ισχυρίζεται ότι διαθέτει ευαισθησία απέναντι στο θέμα των στόμων ειδικές ανάγκες και είναι συμβίβαστη με τη βούληση της κυβέρνησης να υλοποιήσει τις πολιτικές της δεσμεύσεις για το συγκεκριμένο θέμα». Ίσα «διά τούτα» όλων των προηγηθέντων η παραπάνω φράση, πιστώνεται η κυβερνητικό βουλευτή Αρη Σηλιωτόπουλο. Τα λέει όλα...

* Σχεδόν όλα! Διότι, εκτός από το κτηριακό αίσχος, η αρμόδια αδιαφορία περιγράφεται και από μία αμηνώς μικροκομματική διάσταση, εξίσου προβληματική:

Από πέρυσι, διευθυντής του ΕΕΕΕΚ Καλλιθέας, που εκπαιδεύει 160 παιδ νοητική υστέρηση, ανέλαβε ο Πολυνίκης Τριγιάς, στέλεχος της ΔΑΚΕ, προηγούμενη εκπαιδευτική εμπειρία στον χώρο των κωφών! Αυτονόητη αδυναμία του να ανταποκριθεί, τον οδήγησε λίγες μέρες μετά (προς την σε υποβολή παραίτησης, η οποία όμως δεν έγινε αποδεκτή! Αρα: από το πολιτικό επίπεδο ισχύει το συμβίβαστο μεταξύ δεσμεύσεων-πρόξεων, ε άλλη σε μικροκομματικό επίπεδο όλα τα συμβίβαστα (υπορούν και) συμβιβάζονται. Ακρώς επικίνδυνη λογική, πέσα μάλλον όταν αφορά χώ εξαιρετικά ευαίσθητους, όπως αυτόν της Ειδικής Αγωγής.

Το πιλοτικό μοντέλο λειτουργίας του Κέντρου «Ιριδα»: Δεν αρκούν οι γ πλάτες

Άνθρωποι με προβλήματα όρασης και επιπρόσθετες αναπηρίες, ίσως η τ δύσκολη με κριτήριο την παραχή εκπαίδευσης αναπηρική κατηγορία. Πε 500 άνθρωποι σε όλη την Ελλάδα, σύμφωνα με προ διετίας σχετική έρε Από αυτούς, 35 είναι οι τυχεροί που απολαμβάνουν ικανοποιητικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες στο εξειδικευμένο Κέντρο «Ιριδα» (παισιότερα γνωστό ως «Επικοινωνία»), μετονομάστηκε σε «Ιριδα» φέτος όταν άλλαε διοικητικό καθεστώς λειτουργίας και το ανέλαβαν οι γονείς). Συν 11 παι προσχολικής ηλικίας 2-7 ετών, οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των οπ καλύπτονται από το ενσωματωμένο στις λειτουργίες της Ιριδας, πρόγραμμα Πρώιμης Παρέμβασης. Άπαντες κάτοικοι του Λεκανοπεδίου, πλην ενός ε γειτονική Εύβοια.

Ζητούμενο, η διαρκής αναβάθμιση

«Οι γονείς δεν έχουν στο μυαλό τους παρά την διαρκή αναβάθμιση των υπηρεσιών» μας λέει η επικεφαλής της «Ιριδας» και πρόεδρος του συλλ γονέων-κηδερόνων «Αρμυρώνη» Παρσκειμή Μπέλλου, εκτιμώντας ότι « διοικητικό μοντέλο έχει θετικά δείγματα γραφής. Ο σηφράσεις είναι γρι ευέλικτες, οι επιρροές παντός τύπου σε ότι αφορά τις προσλήψεις αποτε για παρελθόν». Επί της ουσίας των παρεχομένων υπηρεσιών, η αναβάθ σύμφωνα με την Π. Μπέλλου, έμπρακτα πιστοποιείται από:

* Την ποιοτική αναβάθμιση των εκπαιδευτικών χώρων. Οι απαραίτητες εκπαίδευση των μερικώς βλεπόντων με πρόσθετες αναπηρίες παιδιών χρωματικές αντιθέσεις είναι πλέον πανταχού παρούσες, υπάρχει πλέον αίθουσα οπτικής εκπαίδευσης επαρκώς εξοπλισμένη που πριν δεν υπήρ

* Την αναβάθμιση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Όλα τους πλέον σχεδιάζονται με κριτήριο την εξειδίκευση των αναγκών. Έχουν προσε καινούργια προγράμματα-εργαστήρια, όπως μουσικοθεραπείας και προεπαγγελματικής εκπαίδευσης.

Η παρούσα εικόνα της «Ιριδας», δεν είναι μόνο θετική. Κουβαλάει και προβλήματα, κληρονομιά της αλλανής διοικητικού μοντέλου. Ηδη οι απολυθέντες εργαζόμενοι της προηγούμενης εποχής, διεκδικώντας δικαιωματικό δεδουλευμένα και αποζημιώσεις, δυσχεραίνουν τον τρέχο οικονομικό προϋπολογισμό.

Πρώμη παρέμβαση

Εάν η διαρκής ανοβόθμιση των υπηρεσιών είναι η υάνιμη έγνοια των οικοκύντων την «Ιριδα», το πρόγραμμα πρώιμης παρέμβασης είναι κάτ παραπάνω: Το δικό τους παιδί! Το γέννησαν σχεδόν μονόχο πριν από τ ένα χρόνο (επίσημη παρουσίαση: 7 Ιανουαρίου) με τη στήριξη του κορι επιστημονικά για θέματα τυφλότητας - πολλαπλών αναπηριών γερμανικ φορέα Blindeinstitut. Στήριξη που καλό κρατεί έως σήμερα, με περιοδικ επισκέψεις Γερμανών επιστημόνων (ανά έξι εβδομάδες ερχονται για μια εβδομάδα) που εκπαιδεύουν τις Ελληνίδες εκπαιδευτρίες του προγράμμι Σε ό,τι αφορά τα χαρακτηριστικά του κοινοτόμου για το ελληνικά δεδομ προγράμματος:

* Η εκπαίδευση - στήριξη των 11 παιδιών προσχολικής ηλικίας που συμμετέχουν γίνεται κατ' οίκον. Μία φορά την εβδομάδα για το κάθε πα

* Ανοπόσπαστα συνδεδεμένη με τη στήριξη των παιδιών είναι η στήριξη γονέων. Δεν εξαντλείται κατ' οίκον, αλλά είναι παρούσα και σε όλες τις ενέργειες των γονέων που συνδέονται με το παιδί (επισκέψεις σε γιατρο νοσοκομεία, σχολείο κ.ο.κ.).

* Ανάμεσα στα παιδιά που η πρώιμη παρέμβαση καλύπτει είναι και 3 πα πρώην ΠΙΚΠΑ Βούλας (τυφλά με πρόσθετη κινητική αναπηρία). Τα παιδ δεν έχουν οικογένεια, κατ' συνέπεια είναι κενή περιχομένου γι' αυτό τ λογική της κατ' οίκον στήριξης. Μεταφέρονται καθημερινό και απολαμβ εκπαιδευτικές-υποστηρικτικές υπηρεσίες στις εγκαταστάσεις της «Ιριδας Ελληνικό (πάλαι αμερικανική βάση).

Το σκεπτικό του προγράμματος: «Το αυτονόητο. Να υπάρξει, επιτέλους ολιστική εκπαιδευτική αντιμετώπιση των παιδιών αυτών από τα πρώτα τ βήματα ως την ώριμη ηλικία. Από το προσχολικό στάδια έως την επαγγελ αποκατάσταση» μας λέει η υπεύθυνη Χριστίνα Ζώτου. Σ' αυτά τα πλαίσια αυτονόητου) και οι προσπάθειες των ανθρώπων της «Ιριδας» να προχω σε δημιουργία Νηπιαγωγείου και Δημοτικού (τέλη Ιανουαρίου 2006 υποβάλλουν πλήρη σχετικό φάκελο) ώστε να καλύψουν το ενδιαμέσο κ «Ευελπιστούμε του χρόνου να λειτουργεί».

* Ίδού και η στήριξη της πολιτείας: Ξεκινάμε από τη μη καταβολή δεδουλεωμένων στους πρώην εργαζομένους και στα προβλήματα που δημιούργησε. Πέραν αυτού και σε ό,τι αφορά την πρώιμη παρέμβαση, ο διάρκεια ενός χρόνου δόθηκαν 15.000 ευρώ. Ούτε καν αυτοκίνητο δεν διατίθεται στις εκπαιδευτρίες του προγράμματος που διασχίζουν με τα δ τους οχήματα (800 χιλιόμετρα την εβδομάδα) όλο το λεκανοπέδιο. «Έχι απευθυνθεί σε καμιά τριανταριά επιχειρήσεις, αλλά και εκεί συνοντήσαμ μηδενικό ενδιαφέρον» δηλώνει πικραμένη η Χ. Ζώτου. Σε ό,τι, τέλος, α το σχέδια για Νηπιαγωγείο - Δημοτικό, η στήριξη είναι διαβεβαιωμένη, τ όμως (προς το παρόν) μόνο σε προφορικό επίπεδο...

* Το συμπέρασμα: Οι γερές πλάτες των γονέων της «Ιριδας» μοιάζουν ν αντέχουν προς το παρόν και να εμπνέουν. Ηδη 19 οικογένειες από τη Θεσσαλονίκη ζητούν την επέκταση του προγράμματος πρώιμης παρέμβ και στη δική τους πόλη! Όμως: η αύξηση της ζήτησης σε συνδυασμό με αδυναμία (άρνηση) της πολιτείας να καλύψει το ολοένα αυξανόμενο κό μάλλον μοιάζει συνταγή αργού ή νρήγορου αδιεξόδου. Ακόμα και οι γερ πλάτες των γονέων (δεν μπορεί παρά να) έχουν τα όρια αντοχής τους.

Ευκαιρία

Βρίσκεις πάντα αυτό που
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Ε-ΦΩΤΙΣΜΕ

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

Ελλάδα

Πολιτική

Οικονομία

Τέχνες

Κοινωνία

Κι

 ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:
Παγκόσμια ημέρα ΑμεΑ

ΑΡΘΡΑ

 «Όχι, δεν είναι
χίμαιρα...» (03/12/2005)

 Ανθρακί χωρίς δικαιώματα
(03/12/2005)

 Εκπαιδευση ΑμεΑ: Μόνο το 9%
φοιτούν στα ειδικά σχολεία
(03/12/2005)

 «Πρέπει να τα αλλάξουμε
όλα» (03/12/2005)

Εκπαίδευση ΑμεΑ: Μόνο το 9% φοιτού στα ειδικά σχολεία

Σε περίπου 200.000 εκτιμώνται τα παιδιά στη χώρα μας με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες. Στις Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (ΣΜΕΑ) δεν φοιτούν παρά 19.000 περίπου (ποσοστό 9%), εκ των οποίων η συντριπτική πλειονότητα (άνω του 90%) περιορίζεται σε επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εξαιρετικά χαμηλά είναι και τα νούμερα των «ειδικών» μαθητών που φοιτούν σε γενικά σχολεία, πλην όμως δεν έχει γίνει καμία ακόμα επίσημη απογραφή τους. Σε ό,τι αφορά τέλος την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, στοιχεία ημερίδας του Πανεπιστημίου Αθηνών προ δύο ετών συγκλίνουν στο ότι οι ανάπηροι φοιτητές δεν ξεπερνούν τα 400 άτομα στις σχολές (ΑΕΙ-ΤΕΙ) της χώρας μας.

Αν επιχειρήσουμε να δούμε πέρα από τους αριθμούς και να αγγίξουμε τα πραγματικά αίτια που καθιστούν αδύνατο το δικαίωμα στην εκπαίδευση των «ειδικών» παιδιών, αυτά συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1ον) Η εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία καθίσταται υποχρεωτική με απόφαση του υπουργού Παιδείας (Ν. 1566/85) μόνο όταν το κράτος έχει δυνατότητα να την καλύψει. Επί της ουσίας και σε αντίθεση με το υποχρέωση της εκπαίδευσης όλων των άλλων παιδιών, η εκπαίδευση των αναπήρων δυνατή. Άμεση αρνητική διάκριση.

2ον) Μια ιδιαίτερα ευάλωτη κατηγορία που αποτελούν τα άτομα με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης, σχεδόν στο σύνολό της αποκλεισμένη του εκπαιδευτικού συστήματος. Την όποια εκπαιδευτική η κατηγορία αυτή απολαμβάνει, δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής του ΥΠΕΠΘ αλλά στο πλαίσιο της λειτουργίας προνοιακών ιδρυμάτων του υπουργείου Υγείας - Πρόνοιας. Ξαφνικά να πρόκειται περί προνοιακής αρωγής.

3ον) Η υποστήριξη των ΑμεΑ που συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι από πλημμελής έως μηδενική. Ταυτόσημα είναι τα ελλείμματα σε παιδαγωγικά, τεχνολογικών βοηθημάτων, διασφάλιση της ψηφιακής προσβασιμότητας προσαρμοσμένου ανά κατηγορία αναπηρίας εκπαιδευτικού υλικού (π.χ. σε μορφή Braille για τους τυφλούς μαθητές).

4ον) Η προσβασιμότητα των σχολικών κτιρίων είναι κάκιστη (βλ. παραρτηματικό πίνακα). Τόσο αυτών της γενικής εκπαίδευσης όσο και αυτών που στεγάζουν τις ΣΜΕΑ.

5ον) Εκτός από τις ελλείψεις υλικοτεχνικής υποδομής, πολλές ακόμα χαρακτηρίζουν τα ειδικά σχολεία και τα τμήματα ένταξης. Οι κυριότερες υποστηρίζονται με τα απαιτούμενα ειδικά αναλυτικά προγράμματα, δεν επαρκώς στελεχωμένα με εξειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό ανά κατηγορία αναπηρίας. Αποτέλεσμα: Χαμηλής ποιότητας εκπαίδευση.

6ον) Ίσως και το χαρακτηριστικότερο: Τα κονδύλια εκπαιδευτικής στήριξης

πληθυσμικές εκτιμάται στο 10% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού τη χώρας, από τα σχετικά προγράμματα του ΥΠΕΠΘ (1ο και 2ο ΕΠΕΑΕΚ) πιστώθηκε λιγότερο από το 1% για την ειδική αγωγή! Παρά το γεγονός εκπαίδευση των ΑμεΑ είναι περιλοκότερη και δαπανηρότερη.

Δεν φτάνουν οι καλές προθέσεις

Δίχως μεμφισοιρίες, για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους: Ως το 2ο άτομα με αναπηρία δεν αναφέρονταν καν στην εκπαιδευτική νομοθεσία πρώτη δειλή αναφορά έγινε με τον Ν. 1143/81 για την εκπαίδευση των «αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων», ακολούθησε ο 1566/85 άρθρο 3252 του οποίου με όλες τις ενστάσεις του (περί μη υποχρεωτικότητας προχώρησε λίγο παραπέρα, με το τελευταίο (και μεγαλύτερο) βήμα να είναι με τον εξειδικευμένο 2817/2000 για την «Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» που δίνει σαφές περιεχόμενο στην ειδική αγωγή δίχως όμως και αυτός να άρει τη μη υποχρεωτικότητά της!

Συμπερασματικά: Από τις εποχές της πλήρους άρνησης, σταδιακά περάσαμε στην εποχή αναγνώρισης του δικαιώματος των ΑμεΑ στην εκπαίδευση, και όμως και στην άσκηση του που επαφίεται στις καλές προθέσεις της πολιτείας που και σήμερα ισχύει, όπως τα γεγονότα αποδεικνύουν: 10 Οκτ 2005, το ΥΠΕΠΘ με αποφάσεις του (υπ' αριθμ. 95914 και 95916) ιδρύσε σημαντικές αριθμό Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανταποκρινόμενο στις μεγάλες κρισιτάμενες ανάγκες. Όμως την ίδια στιγμή, η ετήσια δαπάνη επί του κρατικού προϋπολογισμού (πιστώσεις ΥΠΕΠΘ και οικείων ΟΤΑ) μειώνεται περίπου 1/3, καθιστώντας την υλοποίηση των ως άνω υπουργικών αποφάσεων δυσχερέστερη. Καλές προθέσεις, με άλλα λόγια, σε νομοθετικό επίπεδο, κέρκιστη όμως η πρακτική υλοποίησή τους. Σημειώνεται εδώ ότι νέο σχέδιο νόμου για την Ειδική Αγωγή σύντομα θα κατατεθεί στην ελληνική Βουλή φιλοδοξώντας να αποτελέσει το επόμενο βήμα εκπαιδευτικής ένταξης των ΑμεΑ, δίχως τον παραμικρό προηγούμενο διάλογο με τους εμπλεκόμενους αναπηρικούς και εκπαιδευτικούς φορείς. Πιθανώς διότι ο συνδυασμός με βήματος και δραστηρικής περικοπής δαπανών συνιστά ασυμβίβαστο, που δύσκολα μπορεί λογικά να σταθεί...

Το μέτωπο των εμπλεκόμενων φορέων

Στα όρια της πλέον η τακτική των «καλών προθέσεων» από πλευράς πολιτείας έχει πάψει να λείπει τους εμπλεκόμενους φορείς. Οι οποίοι για πρώτη φορά στο χρονικό (από τη μία ο κεντρικός φορέας εκπροσώπησης των αναπήρων Εθνική Συνομοσπονδία ΑμεΑ, από την άλλη ο Πανελλήνιος Επιστημονικός Σύλλογος Ειδικής Αγωγής που εκπροσωπεί τους ειδικούς εκπαιδευτικούς συγκροτούν κοινό μέτωπο διεκδίκησης των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων αναπήρων. «Αποτελεί πλέον στρατηγική αναγκαιότητα» επισημαίνει ο πρόεδρος της ΕΣΑμεΑ Γιάννης Βαρδακαστάνης «ώστε να περάσουμε σε εποχή. Στρατηγική αναγκαιότητα, η οποία δεν μπορεί παρά να εκφράζει συγκρότηση συμμαχιών και διαρκή διεύρυνσή τους "προς τα κάτω". Πρέπει δημιουργηθεί ένα δυναμικό κίνημα που έμπροσθέντα θα αφιλοσοφηθεί το υ μοντέλο εκπαίδευσης του ανθρώπου με αναπηρία. Πρέπει να πάψει η εκπαίδευση των ΑμεΑ να είναι αντιληπτή ως παροχή επαφευμένη στις "καλές προθέσεις" της πολιτείας και να γίνει κατανοητή ως ακριβώς αυτό που είναι αναφαίρετο δικαίωμα. Ορατό...»

MARTYRIΕΣ N.

«Η ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ»

Σήμερα ζούμε σε μία κοινωνία η οποία έχει πολλές αντιθέσεις. Υπάρχουν άνθρωποι με διαφορετικές συνήθειες λόγου καταγωγής και χαρακτήρα. Δεν μπορούμε να βάλουμε τους ανθρώπους σε καλούπι γ' αυτό ο κάθε άνθρωπος είναι μια ξεχωριστή προσωπικότητα. Πολλές φορές όμως η διαφορετικότητα προκαλεί συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίες πολλές φορές είναι καταστροφικές για τους ίδιους αλλά και για την κοινωνία. Ένα παράδειγμα είναι οι τσιγγάνοι, οι οποίοι έχουν το δικό τους τρόπο ζωής, τις δικές τους αξίες και γενικά ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης από τους λευκούς.

Δεν είναι καλό να υπάρχει αντίθεση που φθάνει στο μίσος ανάμεσα στους ανθρώπους. Θα πρέπει η πολιτεία να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε ο κάθε άνθρωπος και η κάθε ομάδα ατόμων να σέβεται τους συμπολίτες όπως αυτοί και αν είναι.

Τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι μια άλλη ομάδα που διαφέρει από την πλειοψηφία των πολιτών σε μια κοινωνία. Στην κοινωνία επικρατεί μια ιδεολογία ότι οι άνθρωποι πρέπει να είναι αρτιμελείς και όμορφοι για να είναι αποδεχτοί. Όποιος δεν πληρεί αυτές τις προϋποθέσεις είναι απόβλητος από την υπόλοιπη κοινωνία. Βέβαια τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες στον ελληνικό κόσμο ώστε τα άτομα με αναπηρία να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο με δεδομένη τη διαφορετικότητά τους.

Η κάθε χώρα και η κάθε κοινωνία έχει τους δικούς της ρυθμούς ανάπτυξης και κοινωνικής ένταξης των διάφορων μειονοτήτων στο κοινωνικό σύνολο.....η παιδεία μπορεί να συμβάλλει σε αυτή την κατεύθυνση έτσι ώστε τα ανθρώπινα δικαιώματα να γίνουν σεβαστά από όλους.

7/12/2005

«3^η ΔΕΚΕΜΒΡΗ»

Η 3^η Δεκέμβρη και εγώ είναι μια μέρα καλή και κακή. Δεν έχω καταλάβει ακόμα γιατί πρέπει να υπάρχει μια μέρα το χρόνο για τους ανθρώπους με αναπηρία. Η κοινωνία πρέπει να έχει πολλές ενοχές γιατί δεν κάνει τίποτα ή σχεδόν τίποτα και μας αφιερώνει μία μέρα. Πιστεύω στην κοινωνία στην οποία δεν θα υπάρχει 3^η του Δεκέμβρη ως κάτι ξεχωριστό. Πιστεύω στο δημοκρατικό δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να συμμετέχει έτσι στην κοινωνία όπως και να είναι.

Η όποια ιδιαιτερότητα έχει το άτομο, δεν μπορεί να γίνεται τροχοπέδη στην ανάπτυξη και εξέλιξή του. Στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το αναπηρικό κίνημα έχει καταφέρει πολλά πράγματα. Οι ανάπηροι συμμετέχουν σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες με κάποια ειδική στήριξη από την πολιτεία. Σίγουρα το πρόβλημα της αναπηρίας είναι πολύ σοβαρό. Η προκατάληψη και ο κοινωνικός ρατσισμός και εδώ και έξω.

Η κοινωνία του κοινωνικού αποκλεισμού έχει βάλει γερά θεμέλια σε όλες τις ειδικές κοινωνίες αλλά και παγκόσμια. Χρειάζεται αληθινή αντίδραση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Βότσου. «Παιδαγωγικά και διδακτικά θέματα». Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη 1993.
2. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. «Παιδιά με προβλήματα στη μάθηση». Εκδόσεις Κουτσούμπος Α.Ε. Αθήνα 1985.
3. Ζώνιου-Σιδέρη Αθηνά. «Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους» β' έκδοση. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.
4. Καλαντζής Γ. Κώστας. «Διδακτική των ειδικών σχολείων». Έκδοση βιβλιοπωλείου Α. Καραβία, Αθήνα 1973.
5. Κρουσταλάκης Σ. Γεώργιος. «Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες» ε' έκδοση, Αθήνα 2003.
6. Κυπριωτάκης Αντώνης. «Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους». Εκδόσεις Ψυχοτεχνική, Ηράκλειο 1989.
7. Νιτσόπουλος Μηνάς. «Ειδικά πνευματικά καθυστερημένα άτομα». Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1981. Καλαντζής Γ. Κώστας. «Διδακτική των ειδικών σχολείων». Έκδοση βιβλιοπωλείου Α. Καραβία, Αθήνα 1973.
8. Πιάνος Κωνσταντίνος. «Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και αντιμετώπισή τους». γ' έκδοση. Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, Αθήνα 2003.
9. Φ. Στάθης. «Θέματα ειδικής αγωγής». Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, Αθήνα 1994.
10. Σταθόπουλος Α. Πέτρος. «Κοινωνική Πρόνοια» β' έκδοση. Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, Αθήνα 2003.
11. Στασινός Π. Δημήτρης. «Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα». Εκδόσεις Gutenberg, Παιδαγωγική σειρά, Αθήνα 1991.

Μεταφρασμένα ξένα συγγράμματα

1. Alice Descoeudres. «Η αγωγή των καθυστερημένων παιδιών».(μετάφραση Γ.Α. Βασδέκη). Εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1987.
2. Christoph Anstotz. «Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα».(μετάφραση Λευτέρη Αναγνώστου). Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994.

Ειδικές Μελέτες

1. Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής, Παντελιάδου Σουζάνα, σελ 22-23/119-124
2. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου. Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης. 31/8/2007,σελ 1-2.
3. Εισήγηση σε Ημερίδα: «Ευαισθητοποίηση στην Ειδική Αγωγή», Αθήνα 2/12/2005,σελ 4,7.
4. Σημειώσεις από το Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Περιοδικές εκδόσεις

1. Περιοδική έκδοση της Ελληνικής Έκδοσης για τη Μουσική Εκπαίδευση. «Μουσική Εκπαίδευση», ειδική έκδοση. Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης. Τόμος 3. Τεύχος 11. 11/10/2002, Βόλος, σελ 91,223,240-241,324-329.

Εφημερίδες

1. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία «έκδοση της ελευθεροτυπίας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες». 2/2/2000,σελ 1-16.

2. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αποφάσεις. «Ένταξη, φοίτηση και αποφοίτηση των ΑΜΕΑ σε όλους τους τύπους των σχολείων Ειδικής Αγωγής και τα Τμήματα Ένταξης. 10/10/2002, τεύχος 2^ο , αρ. φύλλου 1319,σελ 17678-17679
3. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία. Άρθρο: «Αποκλεισμένοι από την ίδια τη ζωή».17/6/2006.
4. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία. Άρθρο: «Καταστρατηγώντας το Σύνταγμα». 17/6/2006.
5. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία. Άρθρο: «Αναζητώντας μια νέα κουλτούρα». 17/6/2006.
6. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία. Άρθρο: «Άνθρωποι χωρίς δικαιώματα». 3/12/2005.
7. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία. Άρθρο: «Εκπαίδευση ΑΜΕΑ: Μόνο το 9% φοιτούν στα ειδικά σχολεία». 3/12/2005.

Internet

1. www.european-agency.org
2. www.a m e a.htm
3. www.minipress.gr
4. www.studyney.gr
5. www.moec.gov.cy